

DANSK ØKONOMI

DECEMBER 1980

Konjunktursituationen

Langtidsperspektiver

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

KØBENHAVN 1980

FORMANDSKABETS REDEGØRELSE

1. Det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. Foreligger kun stencileret.
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-62. 25. februar 1963. 2,50 kr.
3. Den økonomiske situation. 16. september 1963. Foreligger kun stencileret.
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. Maj 1964. 4 kr. (udsolgt).
5. Indkomstramme og indkomststatistik. November 1964. 4 kr.
6. Bygge- og boligpolitikken. Juni 1965. 4,50 kr. (udsolgt).
7. Den økonomiske udvikling i 1965. 4,50 kr. (udsolgt).
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. Genoptrykt 1973. 12 kr.
9. Konjunktursituation, indkomspolitik og indkomststatistik. September og december 1966. 8,50 kr. (udsolgt).
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. September 1967. 8 kr.
11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. November 1967. Genoptrykt 1971. 10 kr.
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredegørelse). September 1968. 9 kr. (udsolgt).
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. 9 kr. (udsolgt).
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. Foreligger kun stencileret.
15. Danmarks internationale konkurrenceevne. Maj 1969. 9 kr. (udsolgt).
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. 10 kr. (udsolgt).
17. Boligmarkedet og boligbyggeriet. Maj 1970. 12 kr.
18. Dansk økonomi i efteråret 1970. September 1970. 10 kr.
19. Dansk økonomi, foråret 1971. April 1971. 10 kr.
20. Markedsperspektiver og strukturproblemer. Oktober 1971. 15 kr.
21. Dansk økonomi, foråret 1972. Den økonomiske situation. Livsindkomstberegninger. Marts 1972. 12 kr. (udsolgt).
22. Økonomisk demokrati i samfundsøkonomisk belysning. November 1972. 12 kr.
23. Dansk økonomi, foråret 1973. Den økonomiske situation. Måling af finanspolitikken virkninger. Maj 1973. 12 kr.
24. Dansk økonomi, efteråret 1973. Den økonomiske situation. Korttids- og langtidsvirkninger af ændringer i finanspolitikken. Inflationsproblemet. December 1973. 12 kr.
25. Dansk økonomi, februar 1974. Økonomiske problemer efter oliekrisen. Virkninger af foreslåede økonomiske indgreb. Februar 1974. 5 kr.
26. Dansk økonomi, september 1974. 10 kr.
27. Dansk økonomi, maj 1975. 12 kr.
28. Dansk økonomi, september 1975. 10 kr. (udsolgt).

(Fortsættes på omslagets 3. side)

DANSK ØKONOMI
DECEMBER 1980

DET ØKONOMISKE RÅD
Formandskabet

DANSK ØKONOMI

DECEMBER 1980

DIREKTORATET FOR STATENS INDKØB
København, december 1980

Indhold

	<i>Fremsendelsesskrivelse til regeringen</i>	1*
<i>Første del</i>	Konjunktursituationen	1
<i>Kapitel I</i>	<i>Konjunkturtendenserne i udlandet</i>	3
	Oversigt	3
	Betalingsbalanceudvikling, valutakurser og renteforhold	8
	Løn- og prisudviklingen	11
	Den internationale økonomiske politik på lidt længere sigt ...	12
<i>Kapitel II</i>	<i>Indenlandske konjunkturudsigter for de nærmest kommende år</i>	20
	Væsentlige elementer i vurderingsgrundlaget	21
	Forløbet i 1980–1981	24
	Investeringerne under finansielt pres	30
	Udviklingen 1982–84	33
	Bilagstabeller	36
<i>Anden del</i>	Langtidsperspektiver	41
	Langtidsperspektiver for beskæftigelsen, produktionen og realindkomsten	43
	Indledning	43
<i>Kapitel III</i>	<i>Et bagudrettet perspektiv</i>	45
	Udviklingen op til 1973	45
	1973–79	47
	Bilagstabel	53

Kapitel IV

<i>Perspektiver for den økonomiske politik</i>	54
A. Grundforløb og nogle alternativberegninger	54
Indledning	54
Et grundforløb	55
Alternative strategier for den økonomiske politik	60
Strategi I	62
Strategi II	63
Sammenfattende om strategi I og strategi II	65
Beregningsresultaternes følsomhed overfor ændrede forudsætninger	67
B. Krav til den økonomiske politik i fuld-beskæftigelsesalternativet	71
C. Opbremsningen i den offentlige sektor	76
D. Afsluttende bemærkninger om arbejdsmarkedspolitikken, uddannelsespolitikken og spørgsmålet om »teknologisk arbejdsløshed«	77
Bilagstabel	81

Til regeringen

Nærværende redegørelse blev drøftet på Det økonomiske Råds møde den 9. december 1980. I det efterfølgende resumé af drøftelsen har man valgt at foretage en opdeling på hovedemner, selv om disse er snævert indbyrdes sammenhængende, og selv om den nævnte fremgangsmåde i nogle tilfælde medfører, at fremstillingen ikke helt kommer til at følge selve gangen i diskussionen på mødet. Fremgangsmåden er valgt af hensyn til overskueligheden.

Den aktuelle konjunktursituation

Det blev fra flere sider fremhævet, at opbremsningen af den økonomiske aktivitet havde virket mere drastisk end forudset, ligesom det internationale konjunkturtilbageslag var blevet af en styrke og var sket med en pludselighed, man ikke havde regnet med. Trods den i sig selv ikke særlig opmuntrende konjunkturvurdering, der er indeholdt i redegørelsen, blev der både fra erhvervs- og arbejdsgiverside, fra bankernes repræsentant og fra fagøkonomisk hold peget på, at redegørelsen måske var for optimistisk. Opfattelsen heraf støttedes ikke mindst på en vurdering af udsigterne for olieprisudviklingen. Herudover fremhævedes, især fra fagøkonomisk side, at der også var fare for en stærkere bytteforholdsforringelse end forventet i redegørelsen på grund af risikoen for råvareprisstigninger og i særdeleshed på grund af den dæmpede udvikling, der måtte forventes i EFs landbrugspriser. Sidstnævnte udvikling ville samtidig ved uændrede valutakurser gradvist medføre en yderligere betydelig forringelse af landbrugsrentabilitet.

Formandskabet bemærkede under drøftelserne omkring den aktuelle situation, at de statistiske oplysninger, der var fremkommet efter at arbejdet med de pågældende afsnit i redegørelsen var afsluttet, pegede i retning af et lavere betalingsbalanceun-

derskud i 1980 end anslået – måske op til et par milliarder lavere. Efter alt at dømme havde denne udvikling dog tæt sammenhæng med et kraftigt investeringsfald, herunder navnlig en betydelig lagerreduktion. Det var derfor tvivlsomt, hvor megen trøst der var at hente i de seneste betalingsbalancetal.

Industrirådets repræsentant nævnte, at industriens ordrebeholdning var hastigt faldende. Faldet var særlig stort for hjemmemarkedets vedkommende.

Håndværksrådets repræsentant understregede i sit indlæg, at udviklingen indenfor byggesektoren på ét år havde ført til en forøgelse af ledigheden på ca. 30.000 (ca. halvdelen af den samlede tilvækst i ledigheden).

I tilknytning til denne del af diskussionen blev der også peget på den fare, der kunne være for, at stærke nedskæringer i den indre efterspørgsel kunne føre til virksomhedslukninger og kapacitetsindskrænkninger, som ikke let lod sig redressere, når efterspørgselen senere påny gik i vejret. Virkningen heraf ville så igen være, at dansk produktion på lidt længere sigt ville blive erstattet af import. Det var derfor af fundamental betydning, at den økonomiske politik i fremtiden blev lagt sådan til rette, at man ikke én gang til kom i den situation at skulle stramme så stærkt til.

Konkurrenceevneforbedring contra sparelinie

Det var en gennemgående linie i indlæggene på mødet, at redegørelsen trods alt gav basis for en vis optimisme i kraft af de muligheder, der – selv i tilfælde af en situation med langvarig, forholdsvis svag vækst i udlandet – skulle være for at etablere balance i den danske økonomi gennem en konkurrenceevneforbedrende politik. Det var imidlertid åbenbart, at gennemførelsen af en sådan politik ville rejse mange problemer.

Fra flere sider efterlystes en nærmere præcisering af »tidsprofilerne« i de alternative langtidsforløb, der er skitseret i redegørelsen. Man fandt det således vigtigt at få klarlagt, hvor hurtigt og kraftigt der skulle sættes ind med nye økonomisk-politiske foranstaltninger. Ligeledes fandt man det af betydning for forståelsen af strategi II at få klarlagt, i hvilket omfang der også under denne strategi kunne blive tale om netto at bære byrder for befolkningen i de første år.

Formandskabet bemærkede hertil, at man i beregningerne havde antaget, at indgrebene kom i første halvdel af 1980'erne, for at virkningerne kunne nå at slå fuldt igennem inden 1990.

Med en målsætning om både betalingsbalanceligevægt og engenskabt høj beskæftigelsesgrad i 1990 var det under alle omstændigheder klart, at ændringerne måtte komme nogenlunde hurtigt, hvis man skulle nøjes med indgreb af den styrke, der er forudsat i redegørelsen. Tilstræbes en hurtig betalingsbalanceforbedring, kan det ikke afvises, at det også i det konkurrenceevneforbedrende alternativ kan blive nødvendigt, at der for befolkningen under ét kommer et fortsat fald i de disponible realindkomster og dermed forbrugsmulighederne i de nærmeste år.

Om brug af valutakursjusteringer som led i en konkurrenceevneforbedrende strategi blev der fra bl.a. engroshandelens side gjort den bemærkning, at allerede Danmarks i international sammenligning store udenrigshandel gjorde, at vi havde en særlig stor interesse i, at valutakurserne blev holdt faste. Også fra flere andre sider fremhævede man fordelene ved at basere den konkurrenceevneforbedrende strategi på lavere nominel lønstigningstakt frem før kronekursjusteringer. Det blev iøvrigt fra fagøkonomisk side nævnt, at det med den økonomiske politik, der nu blev ført i udlandet, var blevet sværere end tidligere at forbedre konkurrenceevnen.

Perspektiverne i forbindelse med strammingsalternativet – herunder ikke mindst udviklingen i skattetrykket – vurderedes af de fleste af rådets medlemmer som så skræmmende, at det, som det blev udtrykt af Landbrugsraadet, burde være muligt for både organisationerne, politikerne og myndighederne at lægge dogmerne til side for at realisere strategi II. Repræsentanten for Dansk Metalarbejderforbund bemærkede, at det i et vist omfang var denne løsningsmodel, der nu blev praktiseret. Iværksættelsen var imidlertid blevet forsinket, fordi de forskellige gruppøringer i samfundet havde »luret på hinanden«. Forbundet kunne tilslutte sig grundideerne i strategi II, men ønskede at betone, at det ikke er muligt at anskue vækstproblematikken løsrevet fra fordelingsproblemerne. Af indlysende grunde måtte fagbevægelsen interessere sig stærkt for spørgsmålet om den kapitaltilvækst, der ville fremkomme i vækstalternativet, dennes finansiering og ejendomsretten til den. I relation til konkurrenceevneproblematikken spillede også samarbejdsforholdene på de enkelte arbejdspladser en central rolle, og det var her af stor vigtighed, at man fra arbejdsgiverside aktivt støttede bestræbelserne for en decentralisering af bl.a. overenskomstforhandlingerne.

FTF's repræsentant i rådet fandt, at det burde have været trukket stærkere frem i redegørelsen, at den internationalt førte øko-

nomiske politik havde et hovedansvar for den internationale krisituation. I øvrigt fandt man, at strategi I i redegørelsen var udformet så afskyeligt, at dette automatisk skabte tilslutning til strategi II. Der var elementer i strategi II, som måtte fremkalde store betænkeligheder hos FTF's medlemmer. De offentligt ansatte havde ikke gode erfaringer med den hidtidige indkomspolitik, idet denne havde diskrimineret mod de offentligt ansatte.

På linie hermed fandt Akademikernes Centralorganisation, der var indbudt til at deltage i mødet, at det var et spørgsmål, hvor megen realisme der kunne lægges i alternativ II, der bygger på indkomspolitik som et hovedelement, så længe der ikke var skabt institutionelle ordninger som kunne give interesseudligning og tillid til indkomspolitikken. AC fandt ikke redegørelsens bemærkninger om pristals- og taktreguleringen forenelige med forudsætningen om en fremtidig parallel lønudvikling for privat og offentligt ansatte. Uden automatiske reguleringsordninger i den offentlige sektor kunne man næppe sikre en procentvis ensartethed i lønudviklingen.

Til spørgsmålet om de offentligt ansattes erfaringer med indkomspolitikken bemærkede Industrirådets repræsentant, at ingen lønmodtagergrupper havde haft så stor en tilbagegang i realindtjening i de senere år som industrien. Denne indtægtsudvikling var i sig selv en katastrofe, som i høj grad måtte tages i betragtning, når man diskuterede fordelingsmæssige elementer i form af Ø.D.-ordninger m.v. I øvrigt kunne der ikke blive tale om at betale en ideologisk pris for at realisere en udvikling, der som strategi II var til fordel for alle grupper i samfundet. Ved eventuelt at kæde medejendomsretsspørgsmålet sammen med en strategi II-løsning kunne man let risikere at forspilde hovedformålet med denne løsningsmodel.

Industrirådets repræsentant fremhævede på linie med andre erhvervs- og arbejdsgiverrepræsentanter, at lempelser i erhvervsbeskatningen og i den øvrige erhvervs politik burde have en central placering i strategi II-løsningerne. En del af det konkurrenceevneforbedrende formål med indgrebene i slutningen af 1979 var gået tabt ved de samtidige stramninger af erhvervs politikken. Ved de efterfølgende korrektioner var der blevet rettet noget op herpå igen. Men det var helt afgørende at man i fremtiden kunne undgå en zig-zag-kurs.

Formandskabet bemærkede til de spørgsmål, der var blevet fremsat om finansieringen af de store investeringer i et strategi II-forløb, at finansieringen under de opstillede forudsætninger i

øget omfang kunne forventes at ske ved egenkapital, altså ud af den løbende indtjening. Navnlig de vigtige produktudviklings- og markedsføringsomkostninger kunne det i mange tilfælde være vanskeligt at lånefinansiere. Der var dog næppe tvivl om, at erhvervene under ét ville få et opsparingsunderskud i forhold til investeringerne. Heroverfor stod, at der ifølge beregningsforudsætningerne ville fremkomme et overskud på de offentlige budgetter.

Spørgsmålet om rentetilskud eller anden selektiv politik

Bankernes repræsentant var kritisk over for en politik, hvori nedadgående kronekurstilpasninger indgår som et væsentligt element, idet man var enig i redegørelsens vurdering af, at dette måtte forudsætte en dansk højrentepolitik. Det var udelukkende valutakurselementet i alternativ II, der skabte dette dilemma. Hvis man afstod fra justeringer af kronekursen og alene baserede sig på indkomstpolitik, ville man ikke komme ud for lignende komplikationer. Den senere tids diskontonedsættelser og ophævelsen af udlånsloftet havde givet en lavere rente for adskillige. Fra bankside måtte man afgjort advare samfundet mod at bevæge sig langt ind i en tilskudspolitik og specielt mod at komme ind på en sondring mellem »nyttige og unyttige erhverv«. Når det drejede sig om eksport, var det nogenlunde let at afgrænse, hvad der var betalingsbalanceerhverv, men en afgrænsning af de importkonkurrerende erhverv var helt umulig, idet alle varer konkurrerede med importen om forbrugernes indkomst. Man kunne ikke have råd og nævn til at afgøre, hvem der fortjente støtte.

Fra landbrugets side blev det fremhævet, at uden rentetilskud kunne de kapitalintensive erhverv ikke klare sig i konkurrencen med udlandet. Uden rentetilskud ville man komme ud for et stærkt fald i den animalske landbrugsproduktion. Mange landmænd vil realisere deres besætninger under alle omstændigheder, og ved den nuværende markedsrente vil dette ikke blive opvejet af, at andre i stedet udvider deres besætninger eller etablerer nye besætninger.

Industrirådet pegede på, at det i den nuværende situation med en meget høj rente var nødvendigt at give rentetilskud, men der var ret snævre grænser for, hvor langt man kunne gå. Man kunne nok udvide rammerne for selektive rentetilskud, f.eks. K-låneordningerne. I denne forbindelse pegedes også på K-lån til produktudvikling m.v. Derimod kunne systemet ikke holde til, at man gik så vidt som til at yde rentetilskud til driftskreditter.

Håndværksrådet påpegede, at der ikke kun var behov for øgede midler til f.eks. K-låneordningen, men også behov for at ændre denne, så den kreds af virksomheder, der kunne få del i rentetilskuddene, blev udvidet til også at omfatte de importkonkurrerende erhverv. Fra bankernes side blev det imidlertid som nævnt fremhævet, at begrebet importkonkurrerende erhverv rummede en »indbygget umulighed«. Bankernes repræsentant anså eksportkreditterne og skibsfinansieringsordningen for at være de bedste former for rente-subsidiering.

Fra fagøkonomisk side blev det anført, at spørgsmålet om erhvervsinvesteringernes konkurrencedygtighed i forhold til passiv anbringelse måtte vurderes ud fra deres afkast gennem hele investeringens levetid, hvor afkastet ville stige i takt med inflationen. I erhverv, der som landbruget kunne frygte prisstigninger under gennemsnittet, bliver investeringerne let nødlidende også ved en sådan langtidsbetragtning. I andre erhverv giver rentens inflationstilpasning først og fremmest anledning til et likviditetsproblem. Denne vurdering var Industrirådet i princippet enig i, men i praksis var der heller ikke for industrien en rimelig balance.

Fra formandskabets side blev det anført, at selv om rentetilskud til nogle let kunne føre til højere rente end ellers for andre, behøvede dette ikke at betyde, at renten generelt blev prohibitivt høj for de ikke-begunstigede låneområder. Da redegørelsens bemærkninger om en statslig valutakursgaranti i ét af indlæggene var blevet fortolket således, at det svarede til at garantere en schweizisk rente for lån i danske kroner, blev det præciseret, at formandskabet alene havde haft en ordning i tankerne, hvorefter staten påtog sig risikoen for gældsopskrivninger i forbindelse med valutakursændringer i det omfang, sådanne opskrivninger specifikt kunne føres tilbage til den danske valutakurspolitik.

Uddannelses- og arbejdsmarkedspolitik, teknologi og produktivitet

Dansk Arbejdsgiverforening betonedede, at selv om paradoksproblemet for tiden er trådt i baggrunden, kunne det meget hurtigt blive aktuelt igen, hvis den igangværende økonomiske udvikling blev vendt. Man ville i det hele taget i 1980'erne komme til at stå over for meget store strukturproblemer på arbejdsmarkedet. Det var nødvendigt, at der skete en klar ændring i forventningerne med hensyn til, hvor man skulle søge ansættelse. Det illustrere-

des bl.a. af, at hele nettotilgangen til arbejdsmarkedet i denne periode ville komme til at bestå af kvinder; i 1970'erne var hele bruttotilgangen af kvindelig arbejdskraft blevet absorberet af den offentlige sektor.

Om sammenhængen mellem beskæftigelsen og den tekniske udvikling bemærkede Arbejdsgiverforeningen, at ny teknik nok kan give tilpasningsproblemer med hensyn til beskæftigelsen, men på langt sigt er en hurtig teknologisk udvikling nødvendig for også at løse beskæftigelsesproblemerne. Man var parat til at hjælpe med at løse tilpasningsproblemerne; men hjemmemarkedserhvervene skulle være forsigtige med at anvende standarder for teknologiaftaler m.v., som de udlandskonkurrerende erhverv ikke kunne leve med. Arbejdsgiverforeningen fortolkede redøgørelsens bemærkninger herom som udtryk for samme vurdering.

Industrirådet understregede, at konkurrenceevnen kun kunne fastholdes gennem produktivitetstigninger. Teknologiaftaler måtte ikke bremse op for den tekniske udvikling. Efter Industrirådets opfattelse havde det offentlige oprådt illoyalt på arbejdsmarkedet gennem de teknologiaftaler, der var indgået i den senere tid.

HK's repræsentant i rådet henviste heroverfor til, at de indgåede teknologi- og tryghedsaftaler på ingen måde forhindrede indførelsen af ny teknik. Virkningen kunne tværtimod være at fremme den tekniske udvikling, jævnfør hvad der tidligere fra lønmodtagerside var sagt om betydningen af samarbejdsforholdene på arbejdspladserne. Den megen tale om teknologiaftalerne var, henset til de store problemer landet var stillet overfor, udtryk for en klar proportionsforvrængning.

Såvel HK's som Metalarbejderforbundets repræsentanter og repræsentanten for AC fremhævede meget stærkt de store uddannelses- og efteruddannelsesproblemer på arbejdsmarkedet. Man understregede herunder også behovet for, at det tocifrede milliardbeløb, som i øjeblikket anvendes passivt til arbejdsløshedsdagpenge, i stedet i videst mulige omfang bliver anvendt aktivt til om- og opskoling m.v.

Fra formandskabets side blev det nævnt, at det utvivlsomt også har stor betydning for produkternes salgbarhed, at man er med i den nyeste tekniske udvikling. Teknologiuudviklingen påvirker herved også den generelle økonomiske udvikling positivt på den måde, at der ved et højt teknisk stade ikke stilles så store krav til prisnedsættelse m.v. for at udvide sine markedsandele som i en

situation med en mere tilbagebleven teknisk udvikling. Herved bliver bytteforholdet i udenrigshandelen bedre end ellers.

Beskæftigelsen i den offentlige sektor

Budgetdepartementets repræsentant fremhævede, at den offentlige debat om diskussionsoplægget havde efterladt et forkert indtryk af oplæggets forudsætninger om væksten i den offentlige sektor. Der var grund til at understrege, at redegørelsen forudsatte samme lave vækst i den offentlige sektor såvel i sparealternativet som i den konkurrenceevneforbedrende strategi.

FTF's repræsentant mente, at der først i en situation, hvor man var kommet langt tættere på fuld beskæftigelse, kunne være grund til at lægge en så stor tilbageholdenhed for dagen med hensyn til det offentlige køb af varer og tjenester, som det er forudsat i redegørelsen. Man burde kun tage én bekymring ad gangen og burde således ikke i øjeblikket bekymre sig om de eventuelle mangelsituationer, der ad åre kunne opstå på arbejdsmarkedet i en helt anden beskæftigelsessituation end den nuværende.

Formandskabet bemærkede hertil, at det bl.a. på grund af usikkerheden om den fremtidige udvikling i arbejdsudbuddet kunne være vanskeligt at forudse, hvor hurtigt der igen kunne udvikle sig et konkurrenceforhold mellem den offentlige og den private sektors arbejdskraftefterspørgsel. Den stærke tilbageholdenhed, der var forudsat med hensyn til de offentlige udgifter, måtte i øvrigt ses på baggrund af det åbenbare behov, der set i langtidssammenhæng er for at begrænse væksten i skattetrykket, således som det også klart var kommet frem ved dagens drøftelser.

Det blev i tilknytning til denne diskussion også drøftet, om der i redegørelsens beregninger var blevet taget tilstrækkeligt hensyn til de afledede investerings- og importkrav, der følger med en udvidelse af beskæftigelsen i den offentlige sektor. Det blev herunder præciseret, at beregningerne over betalingsbalancevirkningen af en udvidet offentlig aktivitet vedrører det samlede offentlige køb af varer og tjenester d.v.s. foruden den direkte offentlige beskæftigelse også den offentlige sektors køb af varer og tjenester i den private sektor, incl. anlægsvirksomhed.

København, den 16. december 1980

Lars Matthiessen J. Vibe-Pedersen Hans E. Zeuthen

KONJUNKTURSITUATIONEN

I

Konjunkturtendenserne i udlandet

Oversigt

Tydeligt internationalt konjunkturtilbageslag siden foråret

1. De internationale konjunkturer har siden foråret givet meget tydeligt efter for det dobbelte tryk fra dels det nye olieprischok i 1979-80, dels den stramme økonomiske politik, der bliver ført overalt. Der er både for USA's og Vesteuropas vedkommende tale om et af de stærkeste konjunkturtilbageslag siden den anden verdenskrig. Således indtraf der en meget stejl nedgang i USA i årets andet kvartal. England har som følge af en særlig stram økonomisk politik haft en markant tilbagegang i produktion og beskæftigelse siden 1979, og fra midten af 1980 synes der også alt i alt at være tale om en direkte nedgang i det øvrige Vesteuropa.

har især ramt industriproduktionen

2. I de fleste lande er udviklingen kendetegnet ved, at nedgangen har ramt industriproduktionen stærkere og tidligere end den øvrige produktion, bortset fra byggeriet. Medens der for hele OECD er udsigt til en nedgang i den samlede produktion på antagelig godt 1 pct. i andet halvår 1980 (sæsonkorrigeret årsrate), må der for industriproduktionens vedkommende regnes med en nedgang på antagelig over 5 pct. Og medens omslaget i den samlede produktion først slog igennem i forårs- og sommermånederne, skete der allerede tidligt på året et omslag i industriproduktionen fra relativt stærk vækst til fald.

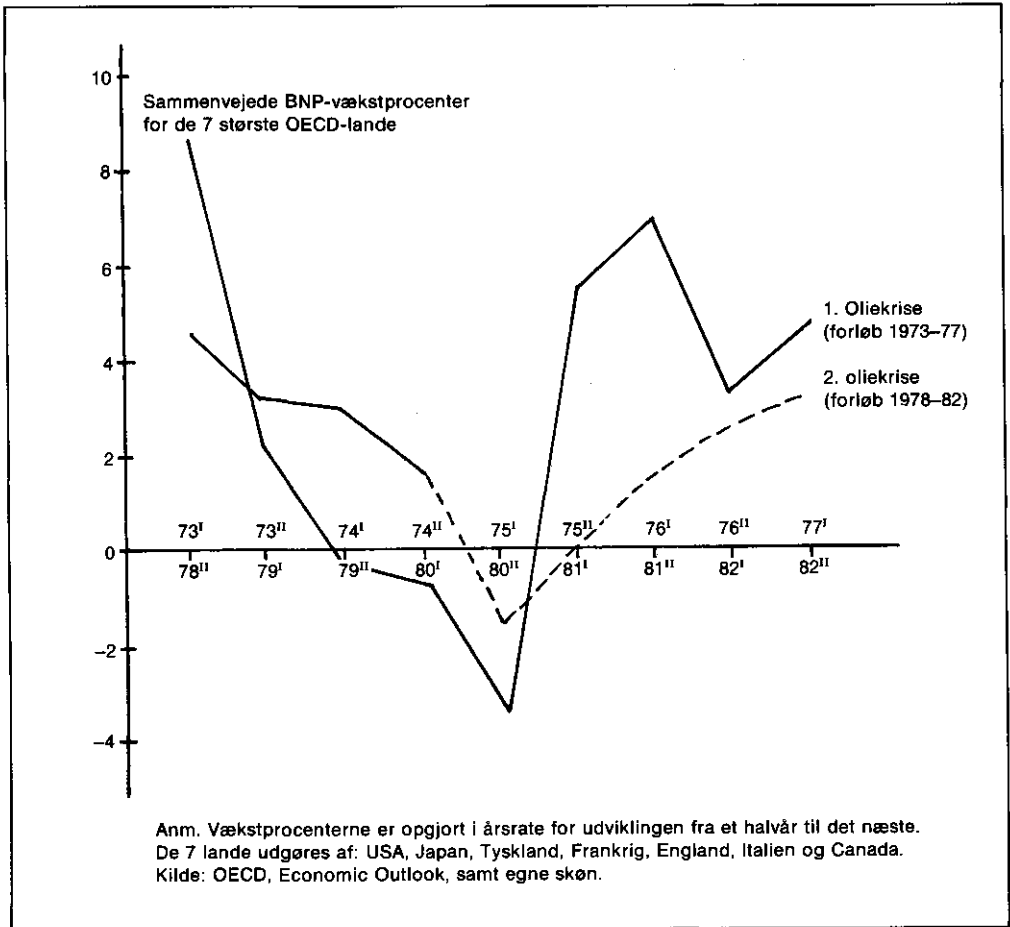
Stærkt stigende arbejdsløshed

3. Ledigheden i OECD-landene har været stærkt voksende gennem 1980 og må ventes fortsat at stige gennem hele 1981, også selv om der sker en vending i konjunkturudviklingen i løbet af 1981, jfr. nedenfor.

Med en registreret ledighed på knap 6 pct. af den samlede arbejdsstyrke oversteg ledigheden i OECD-området i andet kvartal det højeste niveau, der blev registreret under den første

Redaktionen af dette kapitel afsluttet den 12. november 1980.

Figur I.1. Realvækst i de syv største OECD-landes bruttonationalprodukt under den første oliekrise og (skøn for) den anden oliekrise.

oliekrise (5½ pct. i andet halvår 1975), og niveauet er fortsat stigende. Fra omkring 20 mill. i begyndelsen af 1980 vil antallet af arbejdsløse i OECD formentlig stige til over 25 mill. ved udgangen af 1981. Den hidtidige stigning i arbejdsløsheden har været koncentreret på USA og England (hvor der nu er hhv. ca. 9 og godt 2 mill. ledige). Den fortsatte stigning må imidlertid ventes at blive mere bredt fordelt på lande.

Sammenligning med krisen 1974/75

4. Selv om arbejdsløsheden således nu er større end under krisen i 1974/75, skulle der dog - jfr. figur I.1 - være grund til at regne med, at selve konjunkturtilbageslaget ikke bliver helt så dybt som

dengang, hvor OECD-landenes samlede produktion fra begyndelsen af 1974 til midten af 1975 gik tilbage med 4-5 pct.. Under forudsætning af, at den nu påny helt usikre pris- og forsynings-situation for råolie ikke resulterer i en ny egentlig prisekspllosion for olie,¹ skulle det fald i realindkomsterne, der har været en hovedårsag til den hidtidige nedgang, således blive afløst af en svagt positiv realindkomstudvikling i løbet af 1981. Dette skulle igen efterhånden kunne give en moderat stimulans til forbrugsudviklingen eller i hvert fald bidrage til at hindre, at de nuværende nedgangstendenser bliver selvforstærkende. Samtidig skulle der være en bedre baggrund end i 1974/75 for at undgå en kraftig investeringsnedgang, dels fordi der på grund af afdæmpet lønudvikling gennemgående ikke har været tale om en tilsvarende »profitklemme« som dengang (lønmodtagerne har i denne omgang båret en større del af tabet ved bytteforholdsforringelsen over for olieproducenterne), dels også fordi det lave investeringsniveau i mange lande i de senere år har skabt en situation, hvor der trods en stagnerende eller faldende afsætning gennemgående er tale om en relativt høj udnyttelsesgrad for den fysiske produktionskapacitet. Det skal også nævnes, at der ikke i denne omgang har været tale om tilsvarende kraftige ændringer i lagerinvesteringerne som i 1974/75, hvor sådanne forskydninger var en afgørende faktor bag det kraftige produktionsomslag.

Endelig er der som omtalt i juni-redegørelsen formentlig grund til at regne med, at den ret stærke stigning i eksporten fra industrilandene til OPEC-landene vil forsætte i 1981 og de kommende år i kraft af OPEC-landenes stærkt forøgede indtægter. Derimod kan eksporten til de ikke-olieproducerende udviklingslande næppe ventes fortsat at støtte industrilandenenes konjunkturer i samme grad som hidtil, idet finansieringsproblemer i udviklingslandene må forventes at virke bremsende på deres import.

Forskellig konjunkturprofil i USA og Europa?

5. Der gør sig i øjeblikket ret forskellige opfattelser gældende med hensyn til profilen i den amerikanske konjunkturudvikling. Det er tilsyneladende en fremherskende opfattelse i USA, at nedgangen nu er ved at være overstået, og flere amerikanske prognoser regner med en forholdsvis stærk konjunkturudvikling i

1. Der er i nærværende redegørelse lagt den beregningsmæssige forudsætning til grund, at oliepriserne i gennemsnit stiger med 20 pct. fra 1980 til 1981. Dette indebærer en realprisstigning på omkring en halv snes pct.

USA 1981: en vækst på 3-4 pct. i løbet af året og et par pct. år over år.² OECD vurderer udviklingen væsentlig mere pessimistisk. I landerapporten for USA, august 1980, er der kun regnet med en halv pct.s vækst fra 1980 til 1981, og man peger endda på muligheden af, at dette kan være for optimistisk. De fleste konjunkturbedømmere uden for USA synes at dele denne skepsis med hensyn til den amerikanske konjunkturudvikling.³

I Vesteuropa synes der ikke at være tvivl om, at konjunkturerne vil fortsætte med at pege nedad, formentlig til omkring midten af 1981, hvorefter der skulle kunne ventes en begrænset opgang. Totalt vil væksten i Vesteuropa fra 1980 til 1981 næppe blive på over een pct. eller væsentligt mindre end fra 1979 til 1980. Der må regnes med en temmelig synkroniseret udvikling med vækstrater for de enkelte lande i intervallet -1 op til 1 à 2. Der er således ikke som i tidligere tilbageslagssituationer tale om, at »geografien kommer Danmark til hjælp« i kraft af en relativt gunstigere udvikling i vore nabolande end i den internationale økonomi som helhed. Tværtimod hører de særlig betydningsfulde markeder for den danske industrieksport, nemlig Vesttyskland og Sverige, til de lande der har det relativt kraftigste omslag i konjunkturudviklingen. Det samme gælder i nogen grad Norge.

I Japan er den samlede produktion og efterspørgsel præget af en fortsat, omend aftagende vækst, men det synes i stigende grad at være efterspørgselen fra udlandet, der støtter denne fremgang. Den japanske økonomi giver derfor som helhed ikke mange vækstimpulser til de øvrige industrilande. Det pres, der fra andre landes og landesammenslutningers side har været lagt på Japan for at få det til at gå med til en begrænsning af landets eksport,

2. Differencen skyldes at USA som følge af udviklingen igennem 1980 vil gå ind i 1981 med et produktions- og aktivitetsniveau, der vil ligge et par pct. under gennemsnittet for 1980.
3. En del af forklaringen på forskellene i bedømmelsen af USA-konjunkturerne ligger i, at der i de optimistiske vurderinger er regnet med gennemførelse af skattelettelser på omkring 25 mia. dollars på årsbasis fra et tidligt tidspunkt i 1981, nogenlunde ligeligt fordelt på personlige indkomstskatter og selskabsskatter. Den anslåede virkning heraf for konjunkturforløbet er dog ret begrænset. De 25 mia. dollars svarer til ca. een pct. af det amerikanske bruttonationalprodukt, og de diskuterede lempelser består især i at modvirke den automatiske stramning der sker af beskattningen som følge af, at det amerikanske indkomstskattesystem (ligesom i mange andre lande, men kun i mindre grad i Danmark) er således indrettet, at indkomstskattetrykket automatisk øges med inflationen. Samtidig øges også kontingenterne til de sociale sikringsordninger i 1981.

må blandt andet bedømmes på denne baggrund. – Aftalerne kan imidlertid også sammen med bl.a. EF's nye stålpolitik, tekstilarangementerne m.v. ansues som led i en generel tendens til protektionisme, som kan indebære en fare for verdenshandelen og for den internationale konjunkturudvikling på længere sigt.

*Sammenfattende
vækstskøn*

6. I tabel I.1 er de internationale konjunktur-tendenser 1979-1981 sammenfattet i vækstprocenter for lande og landeområder. For USA er herved anvendt et »kompromisskøn« med en vækst på 1 pct. fra 1980 til 1981, som måske er for optimistisk.

Det må, som det fremgår af det allerede anførte, stærkt fremhæves, at tal for udviklingen fra kalenderår til kalenderår specielt i den nuværende situation giver et ufuldkomment og tildels fortegnet billede af konjunkturforløbet, hvorfor tallene ikke kan stå alene. Det kraftige konjunkturtilbageslag, der er sket i år, afspejles således kun delvis i 1980-tallene, idet disse tal dels indeholder en »overført vækst« fra opgangsåret 1979,⁴ dels også er prægede af at der endnu i de første måneder af 1980 var tale om en relativt gunstig international konjunkturudvikling. Af tilsvarende årsager fortegner tallene for udviklingen fra 1980 til 1981 i nogen grad konjunkturbilledet, men her med den virkning at tallene undervurderer den fremgang der trods alt kan ventes: Udviklingen i andet halvår i år giver et negativt bidrag til vækstpct.erne fra 1980 til 1981 (en negativ »overført vækst«), og disse bliver yderligere trukket ned af at nedgangen forventes at fortsætte et stykke ind i 1981.

For en nærmere belysning af profilen i det aktuelle konjunkturforløb henvises til figur I.1.

*Konsekvenser for
den internationale
handel*

7. Ved den meget svage konjunkturudvikling, der kan forudses, kan der ikke regnes med nogen nævneværdig stigning i samhandelen mellem industrilandene indbyrdes (men som tidligere nævnt nok med en stigning i eksporten til OPEC-landene og ligeledes, omend aftagende, til de ikke-olieproducerende udviklingslande). Der gør sig i øvrigt det forhold gældende i de foreliggende landeskøn, at de enkelte lande gennemgående regner med at kunne øge eller i hvert fald opretholde deres eksport, men samtidig tendensen i landenes importskøn i nedadgående retning. For landene tilsammen er dette naturligtvis en logisk umu-

4. Denne »overførte vækst« er et resultat af, at 1980 i kraft af fortsat vækst igennem 1979 startede på et niveau, der lå over gennemsnittet for 1979.

Tabel I.1: Væksten i bruttonationalproduktet i nogle OECD-lande.

	1979	1980 (skøn)	1981 (prognose)
	procentvis stigning fra året før		
OECD, gennemsnit	3,4	1	0-1
OECD, med danske industrieksport-vægte	3,4	1½	½
Heraf:			
USA	2,3	-1½	1
Japan	5,9	4½	3½
Vesttyskland	4,4	2	-½
England	1,7	-2	-1
Frankrig	3,4	1½	1
Sverige	3,8	2½	½
Norge ¹⁾	3,1	4(1½)	1(2)
Finland	6,5	6	2

Anm.: ¹⁾ Tallene i parentes er excl. olie og søfart.

Kilde: OECD, nationale institutter samt egne skøn.

lighed. Hvis man kunne korrigere for denne fejlkilde, er det et spørgsmål, om resultatet ikke ville blive nulvækst for industri-landenes samlede produktion og svagt faldende indbyrdes samhandel.

Betalingsbalanceudvikling, valutakurser og renteforhold

*Det genopståede
OPEC-overskud og
dets modstykke i de
olieimporterende
lande*

8. Den internationale betalingsbalanceudvikling domineres, jfr. tabel I.2, af det genetablerede betalingsbalanceoverskud i OPEC-landene. I 1978 var OPEC-overskuddet blevet omtrent elimineret, men den nye olieprisomvæltning har bragt overskuddet op på et niveau, der korrigeret for den almindelige inflation nogenlunde svarer til forholdene under den første olieprisomvæltning. I løbende priser er overskuddet øget fra 5 mia. dollars i 1978 til 115 mia. i 1980. Dette modsvares af en forringelse af industrilandenes betalingsbalancestilling med godt 80 mia. dollars og af de ikke-olieproducerende udviklingslandes med ca. 35 mia. dollars, jfr. i øvrigt tabel I.2.

I stærk kontrast til udviklingen i 1974/75 er de største betalingsbalanceforskydninger blandt industrilandene denne gang sket i Vesttyskland og Japan, som herved er kommet i den situation at have store betalingsbalanceunderskud. Under den første olieprisomvæltning var den tilsvarende forskydning i industrilandene for en stor del koncentreret dels på England og Italien, som denne gang er gået »hus forbi« i betalingsbalancemæssig

Tabel I.2. Betalingsbalanceudviklingen 1973–80¹⁾.

mia. dollars	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980 ²⁾
Industrilande	19.3	-11.6	17.9	-0.5	-4.1	33.4	-9.8	-50
De syv største	14.1	-3.8	23.0	9.0	9.3	36.1	2.9	-29
Andre industrilande	5.2	-7.8	-5.1	-9.6	-13.4	-2.7	-12.7	-21
Olieeksporterende lande	6.6	67.8	35.0	40.0	31.9	5.0	68.4	115
Ikke-olieeksporterende udviklingslande	-11.5	-36.9	-45.9	-32.9	-28.6	-35.8	-52.9	-70
Ialt ³⁾	14.4	19.3	7.0	6.6	-0.8	2.6	5.7	-5

Noter: 1) Saldoen på betalingsbalancens løbende poster, ekskl. offentlige overførsler til udlandet.

2) Skøn.

3) Summen dækker dels over betalingsbalancesaldoen over for de lande, der ikke er omfattet af tabellen, og dels over fejl og udeladelser.

Kilde: IMF, Annual Report 1980.

henseende, dels på en række mindre OECD-lande (deriblandt Danmark), som også i denne omgang er blevet hårdt ramt af olieprisopskruningen. Vesttyskland forøgede dengang sit betalingsbalanceoverskud på trods af olieprisomvæltningen, medens det i 1979 for første gang i en lang årrække fik et underskud på godt 10 mia. DM, der i 1980 ventes forøget til omkring 30 mia.

Det er samtidig et centralt træk i de senere års internationale betalingsbalanceudvikling, at USA, der i 1978 havde en af de svageste betalingsbalancer blandt industrilandene, har fået sin betalingsbalance stærkt forbedret på trods af en stærkt forøget olieregning. Alt i alt befinder de større industrilande sig i dag som følge af en mere synkroniseret konjunkturudvikling og for USA's vedkommende som følge af den tidligere dollardevaluering i en indbyrdes bedre balanceret betalingsbalancesituation end efter den første olieprisomvæltning. Samtidig er der imidlertid sket en fortsat forskydning i den økonomiske og valutariske balance mellem henholdsvis OPEC-landene, industrilandene og de ikke-olieproducerende udviklingslande. Der må i tilfælde af langvarig lavvækst i industrilandene regnes med, at det i stigende grad bliver udviklingslandene der kommer til at bære det underskud, der er modstykket til et OPEC-overskud. Det er i øvrigt nok et spørgsmål, hvor længe de traditionelle overskudslande Vesttyskland og Japan vil acceptere at være i en underskudssituation. Bestræbelser for en hurtig nedbringelse af de to landes betalingsbalanceunderskud kan – medmindre bestræbelserne overvejende rettes mod energiforbruget – bringe forstyrrelser i verdensøkonomien og forlænge den internationale stagnation.

9. Den større grad af betalingsbalanceligevægt mellem hovedvalutaområderne i OECD har sammen med den større villighed til at imødegå valutariske udsving gennem rentevariationer⁵ bevirket, at der trods betydelige fluktuationer kun er sket moderate ændringer i kursrelationerne mellem hovedvalutaerne. Den største ændring er sket for pund, der trods den høje engelske inflation er steget stærkt både i kraft af den høje rente og i kraft af Nordsøolien. Dernæst er der sket en styrkelse af dollaren efter den kraftige svækkelse i tiden frem til slutningen af 1978. Yen har genvundet en del af det, den satte til i 1979. Modstykket til disse ændringer har været en svag udvikling for DM som følge af den nye tyske situation med betalingsbalanceunderskud. Dermed har også EMS-valutaerne som helhed haft en vigende kurs over for hovedvalutaerne uden for EMS. Den stabilitet, der har præget forholdene inden for EMS, har antagelig i høj grad beroet på, at der ikke har været noget opadgående pres på DM.

De ændrede betalingsbalanceforhold skulle tale for en relativt rolig udvikling på valutamarkederne i den kommende tid. På den anden side kan betalingsbalanceforholdene hurtigt skifte igen, f.eks. hvis det viser sig, at USA får en væsentlig kraftigere konjunkturudvikling end Vesteuropa, hvis der kommer nye oliechok, eller hvis der opstår forskelle i renteutviklingen i de forskellige lande, noget det erfaringsmæssigt er særlig svært at spå om.

I denne forbindelse må også nævnes, at de internationale kapitalbevægelser og reaktioner på valutamarkederne i høj grad afhænger af, hvorledes man i de forskellige internationale finanscentre fortolker udsving i bl.a. pengemængdestigning og rente og sammenhængen dem imellem. At dømme efter reaktionerne anlægges der ofte fortolkninger, som det er svært at indpasse i en rent økonomisk forklaringsmodel.

Udviklingen i valutakursrelationerne på længere sigt vil naturligvis også blive præget af forskelle i inflationstakten. Erfaringerne fra de senere år synes imidlertid at vise, at det kan tage lang tid inden sådanne forskelle manifesterer sig i valutakursændringer.

5. Det har herunder også spillet en stor rolle, at de forskellige lande for at bekæmpe inflationen hellere har villet føre en »hård-valuta-politik« end det modsatte. For renteforholdene i Vesteuropa har det haft afgørende betydning, at Vesttyskland af hensyn til finansieringen af underskuddet på betalingsbalancen ligesom Danmark ønsker at holde en høj rente for at tilskynde til kapitalimport. Det tyske renteniveau er dog langt fra så højt som det danske.

Der er, jfr. nedenfor, også indenfor EMS-landene tale om betydelige forskelle i inflationsgrad. Der må antagelig i fremtiden regnes med flere valutakursjusteringer i EMS end i den senere tid, idet dette under den fortsatte internationale lavvækst vil være en forudsætning for, at arbejdsløshedsproblemerne ikke skal spidse yderligere til i medlemslande med høje inflationsgrader. Kursen for DM kan muligvis en tid endnu blive trykket tilbage, men inflationsforskellene peger klart i retning af en DM-opskrivning.

Løn- og prisudviklingen

Moderate lønstigninger ved forstærket prisstigning

10. Som resultat af den nye runde af olieprisstigninger skete der i 1979 en generel forstærkelse af de internationale prisstigninger, som kulminerede i de første måneder af 1980 med stigninger i forbrugerpriserne i OECD-landene på i gennemsnit omkring 15 pct. på årsbasis. Senere er stigningen reduceret til 10-11 pct. på årsbasis, hvilket dog fortsat er væsentligt mere end de stigninger man var nået ned på i 1978 og begyndelsen af 1979.

Derimod har det været karakteristisk for udviklingen i industrilandene under og efter den nye olieprisrunde, at der – i modsætning til, hvad der var tilfældet i 1974/75 – ikke er sket nogen kraftig forstærkelse af lønstigningerne. Den gennemsnitlige timelønstigning i industrien i forhold til året før var i 1978 for hele OECD-området under eet på 9,2 pct. I 1979 blev stigningen på 9,6 pct. og for 1980 anslås den til ca. 10½ pct.

Lønmodtagerne har herved som tidligere nævnt båret en betydelig større del af olieprisstigningerne, end det umiddelbart var tilfældet under den første prisomvæltning. Dengang var der internationalt en stærk tendens til, at det forringede bytteforhold især gik ud over virksomhedsindtjeningen. Når der formentlig i dag ikke er grund til at regne med så stærkt et internationalt investeringsdyk som dengang, har det som nævnt netop sammenhæng med denne forskel i olieprisstigningernes indvirkning på den funktionelle indkomstfordeling (fordelingen af produktionsresultatet på arbejdsindkomster og virksomhedsindtjening m.v.).

Afdæmpet produktivitetsudvikling modvirker prisdæmpning

Samtidig med, at lønudviklingen må betegnes som moderat, set i relation til prisudviklingen (noget der både har sammenhæng med den øgede ledighed og med den større forståelse for konsekvenserne af olieprisstigningerne) har der været prisfald for en

række råvarer og kun begrænsede stigninger for andre (bortset fra olie). Den modererende virkning på færdigvarepriserne, som skulle udgå både fra lønudviklingen og fra råvareprisudviklingen, er imidlertid foruden af olieprisstigningerne blevet modvirket af en svagere produktivitetsvækst i industrilandene end den man havde i 1979, da konjunkturerne var opadgående. Som følge heraf forløber decelerationen i prisstigningerne forholdsvis langsomt. Forbrugerprisstigningerne ligger som nævnt for tiden på i gennemsnit 10-11 pct. p.a., og der er for 1981 i almindelighed kun forventninger om en reduktion til i underkanten af 10 pct.

Inflationsforskellene er fortsat meget store fra land til land. Målt ved stigningen i forbrugerpriserne fra 1979 til 1980 varierer de i Vesteuropa fra 4-5 pct. i Schweiz og Vesttyskland til omkring 20 pct. i England og Italien – for Englands vedkommende dog nu med nedadgående tendens. Også for 1981 ventes en betydelig variation i inflationsraterne landene imellem.

Problemstillingerne omkring den afsvækkede produktivitetsudvikling er taget op til særskilt analyse set i en dansk sammenhæng i anden del af nærværende redegørelse. Men der er grund til også at berøre dem allerede på dette sted, fordi de efter alt at dømme også har skabt et dilemma for den internationalt førte økonomiske politik: På den ene side har denne politik og den deraf følgende bremse på den økonomiske vækst til formål at knække inflationen. På den anden side er en svag produktivitetsudvikling en indirekte inflationsårsag, og der er samtidig meget der tyder på, at afsvækket produktivitetsstigning i sig selv bl.a. er et produkt af opbremsningen af den økonomiske vækst. Den nedgang, der skete i produktivitetsstigningstakten i 1970'erne samtidig med omsvinget fra stærk til svag økonomisk vækst, må regnes for en af hovedårsagerne til, at inflationen har holdt sig så stædigt i live på trods af antiinflationspolitikken.

Den internationale økonomiske politik og udsigterne på lidt længere sigt

Den konjunkturudlignende politik opgivet

11. Til for en halv snes år siden ville der ved et internationalt konjunkturtilbageslag som det nuværende generelt være blevet ført en økonomisk politik i de toneangivende lande, sigtende på at øge produktionen og beskæftigelsen ved at stimulere landenes indenlandske efterspørgsel. Man ville have stimuleret det private eller offentlige forbrug gennem skattelettelser og/eller øgede offentlige udgifter, eller man ville have søgt at fremme erhvervs-

investeringerne og boligbyggeriet gennem lavere rente og lempeligere finansieringsvilkår. Endelig blev en udvidelse af de offentlige investeringer tidligere ofte benyttet som et særlig præcist instrument til at øge den økonomiske aktivitet i konjunktursvage perioder. I perioder, hvor det gjaldt om at bremse aktiviteten benyttedes de samme metoder (og kombinationer heraf) med modsat fortegn.

Endnu ved et par lejligheder i 1970'erne blev der ført en konjunkturstimulerende politik i nogle lande. I midten af 1970'erne således i USA, Storbritannien, Italien og en del mindre lande, deriblandt de nordiske. I 1978-79 gennemførte Vesttyskland og Japan, tildels efter pres fra andre lande, en sådan politik, hvilket var medvirkende til, at 1979 og begyndelsen af 1980 blev en opgangsperiode i international økonomi. I den aktuelle situation er der derimod ingen tegn til, at der vil blive ført en international stimulanspolitik.⁶

Anti-inflationshensynet som bevæggrund til ændringerne i den økonomiske politik

12. Der ligger mange faktorer bag det sporskifte, der er blevet foretaget i den økonomiske politik, efterhånden i praktisk taget alle de vestlige industrilande. Den vigtigste årsag er formentlig, at der trods den store arbejdsløshed fortsat har været et kraftigt inflationspres i de fleste vestlige lande. I land efter land betragtes inflationen i dag som »offentlighedens fjende nr. 1«.⁷ Og den søges bekæmpet ved at lægge bremsen på den samlede efterspørgsel, herunder arbejdskraftefterspørgselen, for derigennem at lægge et nedadgående tryk på lønninger og priser, avancer og andre pengeindkomster. (Medens indkomstpoltik undertiden karakteriseres som forsøg på at bremse inflationen »gennem overtalelse«, er den nu almindeligt førte politik blevet betegnet som forsøg på inflationsbekæmpelse »ved hjælp af frygt«).

6. Der må dog tages det forbehold, at der ved udarbejdelsen af nærværende kapitel endnu ikke forelå sikre indikationer om, hvilken økonomisk politik der vil blive ført i USA efter præsidentskiftet. Det er sandsynligt, at der vil blive gennemført større skattelettelser end nævnt ovenfor under omtalen af USA, og at de vil blive gentaget i de efterfølgende år. Men det synes samtidig at være hensigten at foretage kraftige udgiftsbegrænsninger på forbundsbudgettet. Dette taler for at ændringerne ikke vil få en konjunkturstimulerende effekt, men måske snarere det modsatte.

7. Med den hastigt stigende arbejdsløshed må der dog formentlig snart ventes en tendens til, at arbejdsløshedsbekæmpelse på ny får en høj prioritet i den økonomiske politik. Men næppe så høj at man vil forsøge at skabe et stærkt opsving i økonomien.

Denne »omvendte konjunkturpolitik« følges i mange lande op af bestræbelser på at styrke udbudssiden i økonomien: Der gennemføres foranstaltninger, der skal fremme bevægeligheden på arbejdsmarkedet og styrke de erhvervsrettede uddannelser. Samtidig forsøger man på forskellige måder at stimulere erhvervsinvesteringerne og den teknologiske udvikling, altsammen med henblik på at sætte økonomien i stand til at klare en større produktion, uden at der opstår risiko for øget inflation.

Den økonomiske politik kan således siges at have ændret retning fra at være efterspørgselsorienteret til at være udbudsorienteret, hvilket også afspejler sig i rekkommendationerne fra de internationale samarbejdsorganisationer. Specielt for så vidt angår investeringerne befinder den økonomiske politik sig imidlertid herved i noget af et dilemma (jfr. også hvad der er sagt ovenfor om produktivitetsudviklingen), idet udsigt til efterspørgsels- og dermed afsætningsstigning utvivlsomt er en af de vigtigste forudsætninger for at få fremkaldt en investeringsstigning. Dette er bekræftet gennem en lang række undersøgelser i adskillige lande.

*Betalingsbalance-
hensynene som be-
væggrund*

13. Betalingsbalancehensyn er ligeledes en hovedbevæggrund bag den skete ændring af den økonomiske politik. De fleste lande ønsker at være i en bedre betalingsbalanceposition, end den de befinder sig i. Det ene lands overskud må imidlertid nødvendigvis være det andet lands underskud, således at det ikke er muligt for alle lande samtidig at forandre deres betalingsbalancesituation i det man normalt forstår ved en positiv retning. Specielt er der som allerede nævnt grund til at fremhæve, at så længe OPEC-landene har overskud på deres betalingsbalance, må der nødvendigvis som modstykke hertil være et underskud for de olieimporterende lande under et. Forfølger industrilandene under et målsætning om ligevægt på betalingsbalancen, og lykkes det dem at realisere en sådan målsætning, må resultatet blive, at OPEC-overskuddets modstykke bliver væltet over på de ikke-olieproducerende udviklingslande. Forfølges målsætningen endvidere ved generel efterspørgselsbegrænsning (og ikke ved en specifik begrænsning af olieefterspørgselen), bliver resultatet samtidig lavere produktion og beskæftigelse end ellers i industrilandene.

Hvis det lykkes at reducere inflationstakten i de vestlige lande, vil dette reducere behovet for af inflationsmæssige grunde at holde »låg« over konjunkturudviklingen. Men det ville næppe i

sig selv lette ret meget på landenes betalingsbalanceproblemer, og det er et åbent spørgsmål, om og hvor meget de vestlige lande ville være villige til at renoncere på deres målsætninger for betalingsbalanceudviklingen i tilfælde af fremgang i inflationsbekæmpelsen. Det må nok konstateres, at den nuværende internationale økonomiske krise for en stor del bundet i, at de olieimporterende lande under ét ønsker en forholdsvis hurtig normalisering af deres betalingsbalance (hurtig etablering af betalingsbalance-ligevægt), medens OPEC-landene ønsker at fastholde en overskudssituation. Ligevægt mellem ønsker og realiteter har kun kunnet etableres ved lavere aktivitetsgrad i industrilandene og underskudsovervæltning på de fattigste lande.

I denne forbindelse må det specielt med henblik på de kommende års konjunkturudvikling i Vesteuropa nævnes, at denne udvikling vil blive påvirket af, hvor hurtigt Vesttyskland vil søge at normalisere sin betalingsbalance. Der har i Vesttyskland både været givet udtryk for, at en nedbringelse af det tyske betalingsbalanceunderskud måtte ske som en langtidstilpasning, afstemt med andre landes økonomiske udvikling, og lydt røster for en hurtig nedbringelse af underskuddet: etablering af ligevægt i løbet af kun et par år. Det sidste vil, medmindre det fortrinsvis sker ved at formindske olieimporten, få kraftige afledede aktivitetsdæmpende og betalingsbalanceforværende virkninger for nabolandene.

Behovet for strukturændringer: Ingen mulighed for tilbagevenden til »før-1973-tilstand«

14. Betalingsbalancespændingerne illustrerer samtidig et andet aspekt af 70'ernes og 80'ernes økonomiske krise, som får denne til at afvige fra tidligere konjunkturtilbageslag. Der er med olieprisomvæltningerne – og den underliggende energisituation – opstået en situation, som gør at man ikke kan forvente at vende tilbage til fuld beskæftigelse og acceptable betalingsbalancer uden dybtgående strukturændringer i både de olieeksporterende og de olieimporterende lande. I de sidstnævnte lande må disse ændringer bestå i, at de forbedrer deres betalingsbalancer, målt i faste priser, så meget at de – samtidig med at der etableres rimelige beskæftigelsesforhold – kan betale den del af stigningen i olieregningen, som de ikke kan imødegå ved energibesparende foranstaltninger m.m.

Skiftet til en udbuds- og strukturorienteret økonomisk politik sigter netop på at lette sådanne strukturændringer i industrilandene (og at gøre dem mulige samtidig med en dæmpning af inflationstakten).

De statslige budgetunderskud som hindring for en konjunkturstimulerende finanspolitik

15. En særlig hindring for en tilbagevenden til en konjunkturstimulerende finanspolitik i de økonomisk toneangivende lande ligger i den udbredte frygt for konsekvenserne af de næsten overalt meget store underskud på de offentlige budgetter. Der næres frygt for, at en forøgelse af underskuddene vil få inflationsfremmende virkninger og samtidig blive årsag til en rentestigning, der kan lægge yderligere hindringer i vejen for investeringerne. Herigennem frygtes et øget offentligt budgetunderskud både at vanskeliggøre omstillingsprocesserne og generelt at få den virkning, at private aktiviteter fortrænges til fordel for offentlige.

Ud fra en rent økonomisk vurdering kan denne frygt ikke siges at være særlig velmotiveret, (selv om underskud på de offentlige budgetter selvsagt giver visse pengepolitiske komplikationer). Det må også nævnes, at medmindre der i den private sektor er et stort underskud af opsparing i forhold til investeringerne i denne sektor (hvilket globalt set næppe er tilfældet i den nuværende investeringssituation) må der til det betalingsbalanceunderskud i de olieimporterende lande under eet, som er OPEC-overskuddets modstykke, nødvendigvis svare et underskud også på de offentlige budgetter idet der er en indbyrdes sammenhæng mellem over- og underskud i de forskellige sektorer. Frygten for voksende budgetunderskud er imidlertid en økonomisk-politisk realitet, som stiller sig i vejen for en konjunkturstimulerende finanspolitik.

Bremser på den økonomiske politiks effektivitet

16. Som følge af eksistensen af en stor offentlig sektor, udbyggede velfærdsordninger og omfattende økonomisk-politiske reguleringer i øvrigt kan konjunkturtilbageslag ikke længere tænkes at blive af tilnærmelsesvis samme styrke og hårdhed som f.eks. i 1930'erne. Men samtidig bidrager nogle af de forhold, som lægger bund under nedgangene, også til at gøre efterspørgselsbegrænsningens virkninger på pris- og lønudviklingen meget mindre end før. Omend også den nu førte politik som nævnt er blevet betegnet som »inflationsbekæmpelse ved hjælp af frygt«, er det åbenbart, at der i de fleste industrilande langt fra er samme pres som tidligere for at skaffe sig en arbejds- eller anden form for erhvervsindkomst, næsten uanset løn- og arbejdsvilkår m.v. Sammen med den afsvækkelse, der er sket af produktivitetstigningerne, må dette forhold regnes blandt hovedårsagerne til, at inflationen har holdt sig så hårdnakket i live på trods af den mangeårige situation med lavt efterspørgselsniveau og stor ar-

bejdsløshed⁸. I mange lande er der da også tendenser til nyvurdering af velfærdspolitikken. Det er dog næppe sandsynligt, at man er parat til at acceptere de antagelig meget vidtgående forringelser af velfærdssystemet, der ville være påkrævet for at arbejdsløsheden med sikkerhed kunne blive et effektivt instrument til at få inflationen afgørende nedbragt.

Renteforholdene under stagnation

17. Under tidligere tiders konjunkturedgange kunne man regne med, at nedgangen efterhånden ville give sig udslag i betydelige rentefald, der så igen ville være med til at forbedre investeringsklimaet. Her stiller kombinationen af en fortsat kraftig inflation og anvendelsen af en stram pengepolitik som et hovedvirkemiddel mod inflationen sig i vejen for en lignende udvikling i den nuværende situation. Selv om renteniveauet internationalt har givet noget efter i forhold til det højt opdrevene niveau i foråret og forsommeren 1980, er det karakteristisk, at realrenten før skat har været stigende på trods af konjunkturtilbageslaget og i adskillige lande formentlig nu er højere end det har været tilfældet i mange år, jfr. i øvrigt den nærmere diskussion heraf i kapitel II og IV.

På vej ind i en »lavvækstfælde«?

18. Der foreligger således en kombination af forhold såvel i forbindelse med den økonomiske politik som med kræfter i selve det økonomiske system, der gør det vanskeligt at komme ud af krisen. Nogle af disse forhold har en selvforstærkende karakter. Det lave investeringsomfang bidrager som tidligere nævnt til, at produktivitetstigningstakten bliver lav. Dette har ikke alene konsekvenser for inflationen, men også for realindkomstudviklingen (der i forvejen beskæres af olieprisstigningerne). Dermed bliver også forbruget lavere end ellers, hvilket igen kan virke tilbage på investeringerne.

Således som den økonomiske politik er tilrettelagt og spiller sammen i de forskellige lande er investeringerne, set i en international sammenhæng, den eneste komponent i den samlede efterspørgsel, som man satser på at øge gennem den økonomiske politik.⁹ Normalt er investeringsefterspørgslen imidlertid som

8. Blandt andre hovedårsager bør nævnes energiprisstigningerne og de tiltagende monopoltendenser på såvel varemærkedet som faktormærkedet. Industrielandene har hidtil som hovedregel kunnet drage fordel af svage råvaremærkedet. Men som diskuteret nedenfor er det sandsynligt at dette forhold vil blive ændret i fremtiden.

9. Det enkelte land satser naturligvis tillige på at øge sin eksport, men for landene som helhed er eksporten selvsagt ikke nogen aflastningsfaktor.

nævnt i ret høj grad afledt af udviklingen i de øvrige efterspørgselskomponenter: det private og offentlige forbrug, boligbyggeriet og den offentlige anlægsvirksomhed. Med opbremsning eller stagnationstendenser på snart sagt alle disse andre områder er det derfor tvivlsomt, om det kan lykkes at øge investeringerne væsentligt, jfr. diskussionen ovenfor.

Den snart mangeårige situation med en svag investeringsaktivitet i adskillige lande¹⁰ bevirker også, at der i tilfælde af et opsving hurtigt ville opstå »flaskehalsproblemer« mange steder (med deraf følgende forstærkelse af inflationspresset) på grund af et for lille kapitalapparat i virksomhederne. Dette er samtidig et problem, som vil tendere at blive forstærket, jo længere tid den svage investeringsudvikling varer ved, idet en voksende del af kapitalapparatet da bliver forældet. Mulighederne for at øge beskæftigelsen vil da blive hæmmet af kapitalknaphed.

Der foreligger endvidere en indlysende risiko for forstærkede olieprisstigninger i de kommende år i tilfælde af, at den internationale lavvækstsituation bliver vendt til en situation med stærkere vækst. Det har derimod tiltrukket sig mindre opmærksomhed, at der efterhånden også er risiko for, at et internationalt opsving kan udløse generelle råvareprisstigninger, som så igen kan være med til at bremse for opsvinget. Denne risiko skyldes ikke så meget faren for OPEC-lignende karteldannelser på andre områder, men i langt højere grad manglende kapacitetsudbygning hos råvareproducenterne i kraft af mange år med underinvestering. Tidligere tiders overkapacitet i råvareproduktionen er forlængst absorberet, og råvarepriserne vil sandsynligvis stige stærkt, når aktiviteten i OECD-området ekspanderer igen.

Medens der fortsat næppe er grund til at nære frygt for en fysisk mangel på olie og på råvarer, foreligger der en åbenbar prisrisiko, der let kan blive en lige så stærk bremse på den fremtidige internationale økonomiske vækst, som de meget diskuterede fysiske mangelsituationer ville være.

På råvareområdet står man her over for et specielt udslag af den ovenfor diskuterede problematik omkring en fremtidig international kapitalknaphed. Tillige er der måske her tale om et af de tydeligste eksempler på den onde cirkel, verdensøkonomien måske er ved at løbe ind i med fare for, at der opstår en langvarig international stagnationskrise: På den ene side holdes investeringerne i råvareproduktionen tilbage af den svage stigning i det

10. USA og Vesttyskland har været undtagelser fra den almindelige tendens.

generelle internationale efterspørgsels- og aktivitetsniveau. På den anden side indebærer dette, at der må forventes tendenser til stærke råvareprisstigninger, hvis efterspørgselen og aktiviteten i industrilandene begynder at stige så stærkt, at der kan ske en reduktion af ledigheden.

Sammenfattende må det konstateres, at den »balance« mellem på den ene side antiinflations- og betalingsbalancepolitikken, på den anden side beskæftigelses- og vækstpolitikken, som nu synes at være i færd med at blive etableret, er en balance, hvortil der knytter sig betydelige faremomenter i retning af en langvarig international lavvækst kombineret med fortsat inflation.

I halvfjerdserne reduceredes den økonomiske vækst i OECD-landene til i gennemsnit 3,5 pct. om året mod 5 pct. i gennemsnit for 60'erne. For første halvdel af firserne kan man ikke længere regne med at komme op på en gennemsnitlig vækstrate af samme størrelse som i halvfjerdserne, og det kan måske også forekomme optimistisk at regne med, at udviklingen senere i dette tiår kan trække tiårets gennemsnitlige OECD-vækst op på et niveau svarende til halvfjerdsernes relativt beskedne væksttempo. Men det er klart, at udviklingen i den senere del af 1980'erne ikke lader sig forudse med nogensomhelst sikkerhed.

II

Indenlandske konjunkturudsigter for de nærmest kommende år

*Sammenfattende
indtryk: Dansk øko-
nomi har meget
store problemer*

1. Selv om der også har været lyspunkter i den økonomiske udvikling i den forløbne tid – især konkurrenceevneforbedringen, et vist rentefald og i den seneste tid en afdæmpning af prisstigningstakten – er den økonomiske situation som helhed blevet mere tilspidset og alvorlig. Byggeriet og landbruget befinder sig i en egentlig krisesituation, men også i mange andre erhverv og brancher er virksomhederne udsat for et stærkt finansielt og økonomisk pres, tildels som følge af bygge- og landbrugskrisen. Der sker mange virksomhedsindskrænkninger og -lukninger. Arbejdsløsheden har i den senere tid været stærkt stigende.

*som det vil tage lang
tid at løse*

Tilvejebringelse af ligevægt i den danske økonomi – med genskabelse af fuld beskæftigelse og etablering af ligevægt på betalingsbalancen – kan ikke længere anses for mulig uden meget dybtgående strukturændringer i økonomien, som det vil tage lang tid at gennemføre. På denne baggrund har man i kapitel IV søgt at fremdrage nogle langtidsperspektiver for den danske økonomi med særlig sigte på at belyse sammenhængen mellem investeringsudviklingen, produktivitetsudviklingen og den økonomiske vækst. Denne belysning af langtidsperspektiver tjener samtidig som udgangspunkt for en diskussion af den økonomiske politik i den aktuelle situation, herunder de langsigtede konsekvenser af om de økonomiske problemer fortrinsvis søges løst ved bremseforanstaltninger eller der i stedet anvendes en mere ekspansiv strategi.

Som optakt til analysen i kap. IV gives der i kap. III en belysning af produktivitetsudviklingen, set i et historisk perspektiv.

I indeværende kapitel er der foretaget en kortfattet vurdering af konjunkturudsigterne for de nærmest kommende år med hovedvægten lagt på udsigterne for 1981.

Kapitlet er færdigredigeret den 12. november 1980.

Udgangsskøn for de kommende år – ikke prognose

2. De i det følgende fremlagte beregninger har karakter af et udgangsskøn; hvilket indebærer såvel uændret økonomisk politik (uændret i forhold til de indgåede politiske aftaler) som uændret konkurrenceevne. Formålet med et sådant udgangsskøn er alene at illustrere størrelsesordenen af dansk økonomis balanceproblemer under forudsætning af, at der ikke sker justeringer af den økonomiske politik udover, hvad der allerede ligger i kortene. Der er ikke tale om nogen egentlig prognose for udviklingen i de kommende år, idet det forløb som tegner sig i nærværende beregninger med store betalingsunderskud overfor udlandet og stigende arbejdsløshed antagelig vil 'forbyde sig selv'. Der må forventes at ske justeringer i den førte politik med det formål at vende udviklingen, jfr. at det er en udtalt målsætning for regeringen at nedbringe betalingsbalanceunderskuddet.

Hovedresultaterne

3. Udgangsskønnets hovedresultater for de nærmeste år er sammenfattet i figur II.1. Det skønnes, at den gennemsnitlige ledighed for i år når et niveau på godt 170.000 personer for at stige til godt 200.000 i 1981. Samtidig skønnes betalingsbalanceunderskuddet at blive på knap 16 mia. i år og for 1981 forventes som følge af den kraftige opbremsning et underskud på ca. 14 mia.

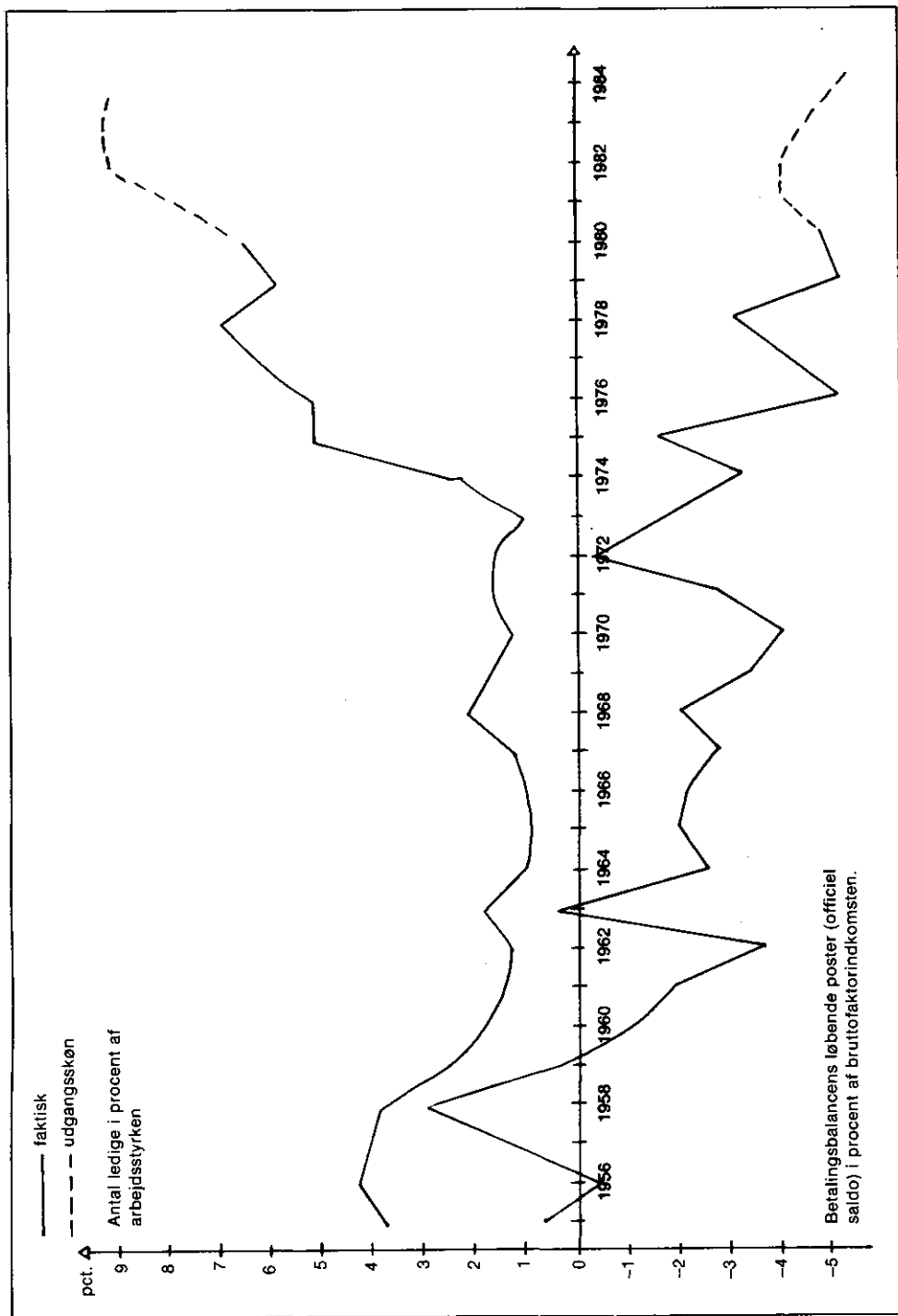
Beregningerne på mellemlangt sigt peger under de gjorte forudsætninger på en arbejdsløshed i 1984 på ca. 250.000 personer svarende til ca. 9½ pct. af arbejdsstyrken og et betalingsbalanceunderskud på 24 mia. eller knap 5½ pct. af bruttofaktorindkomsten. Disse beregningsresultater understreger på samme måde, som de beregninger, der fremlagdes i finansministeriets finansredegørelse i oktober, at det er omfattende og langvarige problemer som piner dansk økonomi.

Væsentlige elementer i vurderingsgrundlaget

Energipriserne

4. Der er regnet med en vis prisstigning på importerede olieprodukter i de sidste måneder af 1980, hvilket blandt andet skal ses i sammenhæng med en vis styrkelse af den amerikanske dollar overfor en række valutaer herunder den danske krone. Alt i alt skønnes der at blive tale om en samlet prisstigning på energiimporten på 50 pct. fra gennemsnit 1979 til gennemsnit 1980. Denne prisstigning er iøvrigt ikke ens fordelt på energiprodukterne, idet råolien er steget mere i pris end de raffinerede olieprodukter i modsætning til, hvad der var tilfældet fra 1978 til 1979. Et nyt træk i energiprisstigningen har været, at kulprisen er steget ret

Figur II.1. Balanceproblemet i dansk økonomi fra 1955 til 1984.

kraftigt. Det er antaget, at energiprisudviklingen gennem hele 1980 sammen med en forventet yderligere prisstigning i løbet af 1981 vil resultere i en stigning i energipriserne på 20 pct. fra gennemsnit 1980 til gennemsnit 1981.

Som omtalt i det foregående kapitel om de internationale konjunkturer udgør krigen mellem Iran og Irak et særligt usikkerhedsmoment ved bedømmelse af olieprisudsigterne. Nærværende skøn er optimistisk i den forstand, at der kun er regnet med en begrænset yderligere realprisstigning på olie som følge af denne konflikt.

For årene efter 1981 er der regnet med en merprisstigning på energiprodukter på 3 pct. i forhold til de øvrige importvarer. Dette indebærer en bytteforholdsforringelse på godt $\frac{1}{2}$ pct. om året.

Lønudviklingen

5. Stigningen i timelønnen på det private arbejdsmarked skønnes at blive på ca. 11 pct. fra gennemsnit 1979 til gennemsnit 1980 jfr. tabel II.1. Lønudviklingen 1980 til 1981 vil naturligvis afhænge af overenskomstresultatet. Det er som beregningsforudsætning valgt at regne med en timelønstigning på 10 pct. fra 1980 til 1981, hvilket svarer til forudsætningen bag udgangsskønnet i den seneste rapport.¹ Også for de efterfølgende år er der i udgangsskønnet forudsat en årlig lønstigningstakt på 10 pct.

Det er i udgangsskønnet antaget, at de offentligt ansatte opnår en lønfremgang på linje med lønfremgangen på det private arbejdsmarked. Der er således ikke regnet med en fortsættelse af de senere års mønster med en glidende forværring af de offentligt ansattes indkomst i forhold til de privat ansattes.

Konkurrenceevneforbedring fra 1979 til 1980

6. Kronen blev nedskrevet to gange i løbet af efteråret 1979 og indgrebet i dyrtidsreguleringen i december samme år fjernede

1. Det skønnes, at januarpristallet 1981 vil udløse een dyrtidsportion og at juli-pristallet vil udløse to (det kan dog ikke udelukkes at januarpristallet når at udløse to portioner; i så fald vil julipristallet næppe udløse mere end een portion). En januar- og to juliportioner vil i sig selv betyde en stigning på knap $2\frac{1}{2}$ pct. i den gennemsnitlige timeløn fra 1980 til 1981.

Dertil kommer en 'overhængseffekt' af lønstigningen gennem 1980. Alt i alt kan det skønnes, at hvis timelønnen fra 1. januar og frem gennem hele 1981 alene blev hævet med den automatiske dyrtidsregulering (det vil sige, at der ses bort fra såvel eventuelle overenskomstmæssige lønstigninger som lønglidning), så ville der alligevel blive tale om en lønstigning på godt 6 pct. fra gennemsnit 1980 til gennemsnit 1981.

reelt næsten 4 af de 'gamle' dyrtidsportioner (60 øre pr. time).² Resultatet af disse indgreb var en vis forbedring af dansk økonomis konkurrenceevne. Foreliggende skøn viser, at den gennemsnitlige lønstigning for en industriarbejder i de lande vi samhandler mest med har været på knap 12 pct. fra 1979 til 1980 (opgjort i D-mark).³ Tilsvarende kan timelønstigningen for en dansk industriarbejder skønnes til ca. 12 pct. i danske kroner hvilket på grund af kronens nedskrivning reduceres til 4 pct. målt i D-mark. Forskellen på 8 pct. har haft en klar effekt i retning af at billiggøre dansk produktion relativt til produktion i udlandet. Dertil vil komme en vis konkurrenceevneforbedrende effekt af de ved forårets økonomisk-politiske forlig aftalte erhvervsfremmende foranstaltninger. Aftalen fra maj indeholdt udgifter til erhvervs- og eksportfremme på ialt 2,5 mia. kr. på årsbasis – herunder skattemæssige lempelser til erhvervslivet på ialt 1,2 mia. kr. Desuden aftaltes det at udvide rammen for K-lån.

Som nævnt hviler udgangsskønnet på en forudsætning om uændret konkurrenceevne i fremskrivningsperioden, og der antages derfor ikke at blive tale om nogen særlig forskel i lønudvikling i Danmark og i udlandet fra 1980 til 1981 og gennem de følgende år (opgjort i samme valuta).⁴

Forløbet 1980-1981

*Fald i produktionen i
1980 og 1981*

7. Udviklingen i den samlede produktion og efterspørgsel er belyst i tabel II.2.

Det samlede bruttonationalprodukt skønnes at falde med knap 1 pct. fra 1979 til 1980 og tilsvarende fra 1980 til 1981. Da produktionen i den offentlige sektor stiger i begge år, er tilbagegangen i den private sektors produktion mere markant, nemlig et fald på knap 2 pct. fra 1979 til 1980 og på knap 1½ pct. fra 1980 til 1981. Faldet fra 1980 til 1981 beror først og fremmest på, at den økonomiske aktivitet her ved indgangen til 1981 er lavere end gennemsnittet for 1980. Dertil kommer formentlig et vist

2. Jfr. omtalen heraf i rapporten fra juni 1980.

3. Kilden til de udenlandske lønskøn er OECD. De anvendte vægte er beregnet ud fra dansk industrieksports landefordeling.

4. Konkret er det antaget, at priserne på forarbejdede danske varer bevæger sig parallelt med priserne på forarbejdede udenlandske varer målt i danske kroner. Hvis den danske inflationstakt er højere end den udenlandske, svarer dette til en antagelse om, at den højere danske prisstigningstakt opvejes af en modgående ændring i den effektive valutakurs.

Tabel II.1. Løn- og prisudviklingen i udgangsskønnet.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984
	– procentvis stigning i forhold til året før –					
Timeløn						
1. Lønomskostning pr. time for arbejdere og funktionærer i private byerhverv	11,6	11	10	10	10	10
2. Udbetalt løn opgjort på timebasis for off. ansatte ^{a)}	7,0	7 ³ / ₄	10	10	10	10
Prisstigning, privat forbrug						
3. Markedspriser, (inkl. afgifter)	9,6	12,5	9,3	6,3	5,9	5,9
4. Basispriser (ekskl. vareskatter)	8,7	12,9	9,2	6,6	6,2	6,2

a) På grund af ferieforlængelsen i 1980 og 1981 svarer de anførte procenter til en noget mindre stigning i udbetalt årsløn, nemlig henholdsvis 7¹/₄ og 9 pct. Da der er antaget at blive tale om en vis reduktion af arbejdstiden i forløbet frem til 1984, svarer antagelsen om en timelønstigning på 10 pct. p.a. for de offentligt ansatte til en lidt mindre stigningstakt for den udbetalte årsløn.

Anm.: Stigningen i timeløn i private byerhverv angiver stigningen i lønomkostningerne, dvs. inkl. optjent ferie og gennemsnitlige sygedagpengeomskostninger.

yderligere aktivitetsfald i begyndelsen af 1981; men derefter forventes produktionen igen at stige (der ses i disse 'profilbetragtninger' bort fra de normale sæsonsving i den økonomiske aktivitet).

Næppe vækst i industrieksporten fra 1980 til 1981

8. Forventningen om et vist opsving på et eller andet tidspunkt i 1981 er især baseret på en formodning om, at den nu trykkede udlandskonjunktur retter sig noget (jfr. diskussionen i det foregående kapitel). Industrieksporten, som første halvår 1980 mængdemæssigt lå godt 10 pct. over første halvår 1979, har gennem efteråret været vigende. Først et stykke ind i 1981 antages der atter at blive tale om en stigning i industrieksporten.

Der forventes, som omtalt i kapitel I, at blive tale om et mindre fald i den samlede verdenshandel fra gennemsnit 1980 til gennemsnit 1981. På trods heraf er der på baggrund af den ovenfor omtalte konkurrenceevneforbedring regnet med en uændret industrieksport.

Også mørke udsigter for landbrugseksporten

Landbrugseksporten forventes at udvise en beskeden mængdemæssig stigning på 1 pct. fra 1979 til 1980. I 1981 forventes et egentlig fald som følge af den relativt dårlige 1980-høst samt en stagnation i den animalske produktion og eksport.

Det er antaget, at prisudviklingen på landbrugseksporten fra 1980 til 1981 vil ligge et par pct. under prisudviklingen på forarbejdede industrivarer i udenrigshandelen. I det mellemfristede udgangsskøn frem til 1984 er det antaget, at prisudviklingen på

Tabel II.2. Hovedposter på forsyningsbalancen.

	Nationalregnskabs- tal		Realisering fra året før		Gnst. 1982- 1984		Prisstigning fra året før		Gnst. 1982- 1984	
	1979	1980	1979	1980	1979	1980	1979	1980	1979	1980
		mia. kr.		pct.		pct.		pct.		
1. Privat forbrug	195.7	214.1	2.9	-2.8	1.7	12.5	9.7	12.5	1.7	6.0
2. Nyt boligbyggeri	24.0	21.0	-4.2	-21.0	3.7	12.6	10.1	12.6	3.7	7.4
3. Private erhvervsinvesteringer	39.4	40.3	-4.0	-8.1	3.6	11.3	9.5	11.3	3.6	6.8
4. Off. køb af varer og tjenester	98.7	111.0	4.9	2.4	1.0	9.8	8.0	9.8	1.0	8.7
5. heraf off. investeringer	11.3	10.4	0.8	-18.4	1.0	12.6	10.2	12.6	1.0	7.3
6. Lager- og besætningsændringer	2.2	-1.3	0.3 ^{e)}	-1.0 ^{e)}	0.3 ^{e)}				0.3 ^{e)}	
7. Indenlandsk efterspørgsel (1+2+3+4+6)	360.0	385.4	2.5	-4.1	2.0	11.6	9.1	11.6	2.0	7.0
8. Vareeksport (FOB) inkl. FEOGA i alt	81.8	98.1	9.8	4.3	3.7	14.9	6.6	14.9	3.7	6.5
9. heraf industrivarer	51.8	63.9	12.7	6.0	5.0	16.5	9.8	16.5	5.0	6.5
10. landbrugsvarer og konserver ^{a)}	28.9	32.7	6.8	1.0	1.0	12.0	1.4	12.0	1.0	6.5
11. skibe og fly	1.2	1.5	-20.6	9.8	5.0	14.0	7.7	14.0	5.0	6.5
12. Tjenesteeksport	23.9	27.4	7.1	0.6	3.7	14.1	8.2	14.1	3.7	8.0
13. Samlet efterspørgsel (7+8+12)	465.8	510.9	4.0	-2.4	2.5	12.4	8.6	12.4	2.5	7.0
14. Vareimport (CIF) i alt	98.4	111.1	5.6	-8.5	3.7	23.4	14.5	23.4	3.7	7.2
15. Tjenesteimport	14.9	17.2	5.0	1.7	3.4	13.7	12.5	13.7	3.4	8.1
16. Bruttonationalprodukt ^{b)} (13-14-15)	352.5	382.6	3.5	-0.8	2.1	9.5	6.9	9.5	2.1	6.8
17. Nettoafgifter ^{b)}	59.0	62.8								
18. Bruttofaktorindkomst (16-17)	293.5	319.8								

Anm.: Tabellens tal er afrundede hvorfor sammenregning kan udvise små differencer.

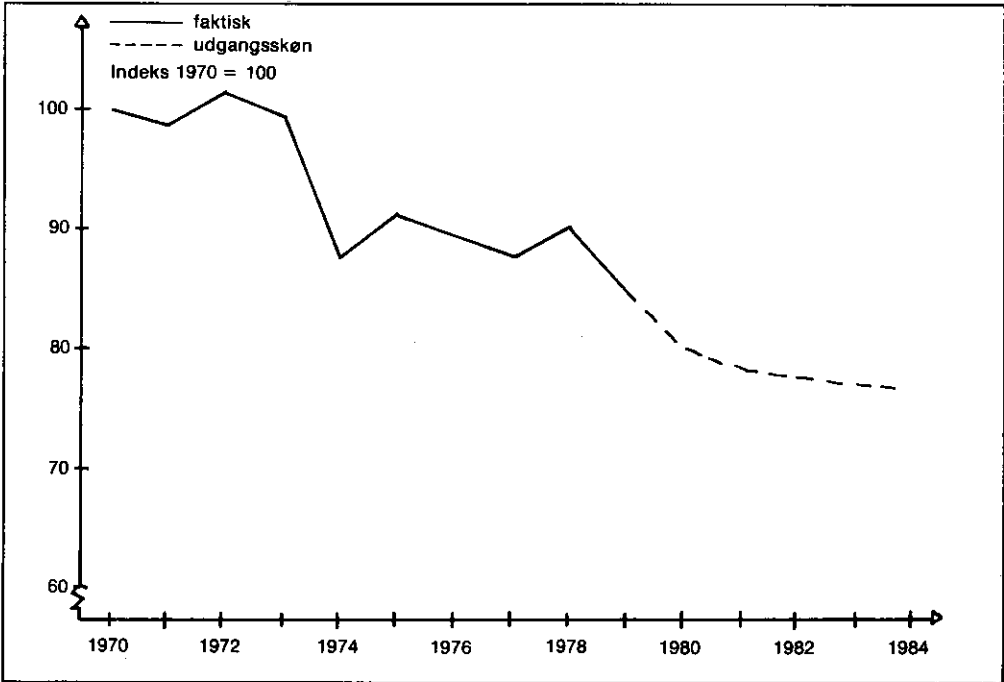
Ved sammenvejningen af de procentvise stigninger for enkeltposter er benyttet foregående års vægte. Eksport og import er opgjort på generelhændelsbasis. Eksportgruppen »industrivarer« omfatter de varer, som i udenrigshandelen opgøres under SITC-kapitlerne 2-9, ekskl. skibe og fly, medens »landbrugsvarer og konserver« omfatter varer opgjort under SITC-kapitlerne 0 og 1.

a) Incl. eksportstøtte fra FEOGA.

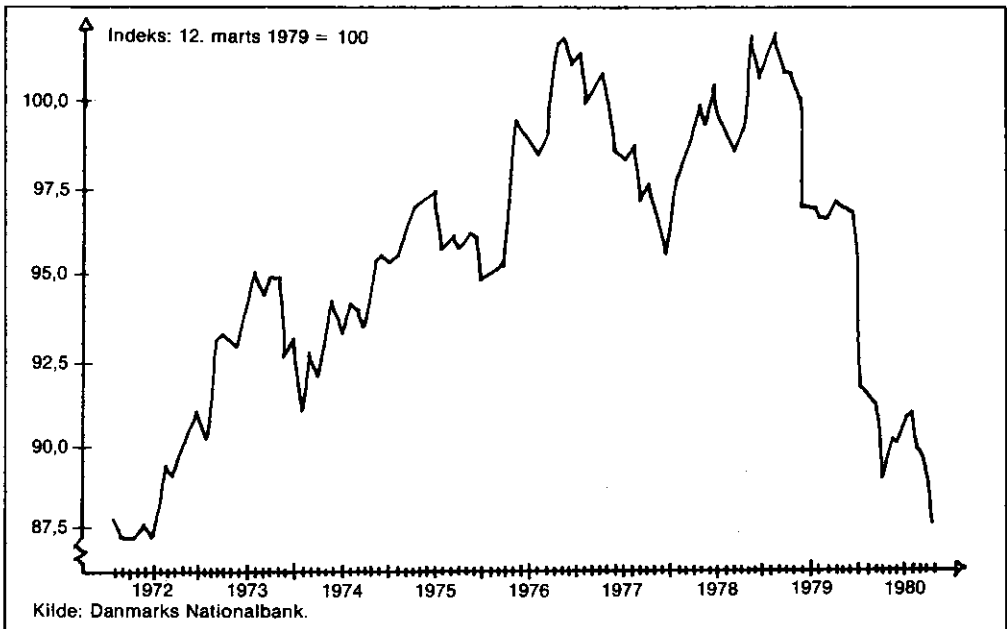
b) Definitionerne afviger fra Danmarks Statistiks nationalregnskab hvor FEOGA-eksportstøtten modregnes under posten nettoafgifter. I nærværende opstilling er FEOGA-eksportstøtten indregnet i eksportværdien af landbrugsvarer. De her anførte tal for bruttonationalprodukt og nettoafgifter er derfor tilsvarende højere end tallene i det officielle nationalregnskab. Der er derimod overensstemmelse for så vidt angår bruttofaktorindkomsten.

c) Ændringen i »Lager- og besætningsændringer« målt i løbende priser i forhold til bruttonationalproduktet det foregående år.

Figur II.2. Bytteforholdet (varer excl. FEOGA) i udgangsskønet.

Figur II.3. Udviklingen i den sammenvøjede effektive kronkurs.
(Kurser fra den sidste onsdag i måneden til og med oktober 1980).

landbrugseksporten nogenlunde vil følge prisudviklingen på forarbejdede varer. Dette kunne siges at være en optimistisk antagelse i og med, at det er en tilkendegiven målsætning i EF at holde igen på prisudviklingen på landbrugsprodukter. Skulle prisudviklingen for landbrugseksporten tegne sig svagere, må der givetvis også påregnes en svagere mængdemæssig udvikling.

Den offentlige sektors udgifter og indtægter

9. Som en del af forliget i maj blev der truffet aftale om offentlige besparelser på 8 mia.kr. i 1981, hvoraf de 3,6 mia.kr. skulle opnås gennem en henstilling til kommunalbestyrelser og amtsråd om en begrænsning af de kommunale og amtskommunale budgetter. Der er som konsekvens heraf regnet med en forholdsvis kraftig opbremsning i den offentlige sektors køb af varer og tjenester. Fra 1980 til 1981 regnes således med en vækst på 0,2 pct. mod 2,4 pct. fra 1979 til 1980.⁵

I konsekvens af forhøjelsen af de indirekte skatter, bl.a. i form af momsforhøjelsen til 22 pct., samt af forhøjelsen af udskrivningsprocenten fra 90 til 91 og en opjustering af personfradrag og skalatrin, som er svagere end den forventede nominelle indkomstudvikling fra 1980 til 1981, forventes det samlede skattetryk at stige med knap et halvt procentpoint fra 1980 til 1981.⁶

10. Stigningen i skattetrykket fra 1980 til 1981 og bytteforholdsforringelsen betinger sammen med en skønnet svag produktivitetsudvikling, at de samlede disponible realindkomster i udgangsskønnet falder med knap 1 pct. fra 1980 til 1981.

Fald i det private forbrug fra 1980 til 1981

Det private forbrug forventes at falde noget mere, idet der er regnet med et fald i forbrugskvoten i 1981, hvilket bl.a. skal ses på baggrund af, at det private forbrug i forløbet fra 1979 til 1980 og også fra 1978 til 1979 holdtes oppe af en betydelig stigning i forbrugskvoten (jfr. bilagstabel II.4). Det er nærliggende at forestille sig en modreaktion efter en sådan reduktion af opsparingskvoten. Ved vurderingen af udviklingen i forbrugskvoten spiller den stigende arbejdsløshed også en rolle. En øget risiko for

5. I disse tal indgår væksten i det offentlige tjenestekøb opgjort som væksten i antal arbejdstimer. Bl.a. på grund af ferieforlængelsen med 2 dage i 1980 og med yderligere 3 dage i 1981 vokser antal offentlig ansatte (jfr. tabel II.3) mere end antal udførte arbejdstimer.

6. Skattetrykket er her beregnet som direkte skatter m.v. plus vareskatter på privat forbrug divideret med personlig indkomst før betaling af direkte skatter.

arbejdsløshed må antages at tilskynde mange til at øge opsparingen af forsigtighedsgrunde.

Investeringsaktivitet Boligbyggeriet dykkede voldsomt fra 1979 til 1980. I 1979 påbegyndtes 31.000 boliger, og i 1980 skønnes der kun at have været tale om 20.000 påbegyndelser. Når faldet målt i faste priser i tabel II.2 bliver mindre end svarende hertil, skyldes det dels, at det er udviklingen i investeringsaktivitet og ikke påbegyndelser, der er angivet i forsyningsbalancen, og dels at boligbyggeriet også omfatter andet end opførelse af nye boliger. På grund af de lempelser, der har fundet sted på låneområdet, udvidelsen af kvoten for almennyttigt byggeri og et fald i renteniveauet, er det skønnet at antallet af påbegyndte boliger i 1981 vil ligge noget højere end i 1980. Konkret er der for 1981 regnet med 25.000 påbegyndelser.

De faste erhvervsinvesteringer faldt ligeledes betydeligt fra 1979 til 1980. Ikke mindst er landbrugets investeringer gået kraftigt tilbage. Betydelige investeringer i olieudvinding i Nord-søen har været med til at holde de samlede erhvervsinvesteringer oppe, og opgjort eksklusive oliesektoren er investeringstilbagegangen endnu mere udtalt.

Erhvervsinvesteringerne har været faldende gennem 1980 og må skønnes at ligge på et lavt niveau ved indgangen til 1981. Efterårets rentefald og de investeringsstimulerende tiltag bl.a. i form af forbedrede afskrivningsmuligheder i 1981 må sammen med en forventet bedring i konjunktursituationen i 1981 antages at give grundlag for en stigning i investeringsaktiviteten gennem 1981. Der kan dog næppe forventes at blive tale om en så stærk opgang, at det gennemsnitlige investeringsniveau for 1981 når op på gennemsnittet for 1980.

Samlede efterspørgsel Efter de her opstillede skøn vil den indenlandske efterspørgsel falde med ca. 2 $\frac{1}{4}$ pct. fra 1980 til 1981. Den udenlandske efterspørgsel efter danske varer og tjenester vil stige med knap 1 pct. Alt i alt vil den samlede efterspørgsel falde med 1 $\frac{1}{2}$ pct.

11. Dette fald i den samlede efterspørgsel må i sig selv forventes at føre til en nedgang i importen. Hertil kommer, at den opnåede konkurrenceevneforbedring vil medvirke til et fald i den import, som konkurrerer med dansk produktion. Der kan dog ikke regnes med en gentagelse af det meget kraftige importfald, der er sket i

indeværende år, hvor de særlig importtunge efterspørgselskomponenter maskin- og transportmiddelinvesteringer, lagerinvesteringer samt bilkøb er gået specielt kraftigt tilbage. Faldet i importmængde fra 1980 til 1981 er anslået til 4 pct. mod 8½ pct. for indeværende år.⁷

*Betalingsbalancen
lidt bedre i 1981*

Selv om der regnes med faldende import og en lille stigning i eksporten, forventes der ikke at blive tale om en betalingsbalanceforbedring på mere end ca. 1½ mia. fra 1980 til 1981. Dette skyldes dels en forringelse af bytteforholdet og dels de stigende renteudgifter vedrørende udlandsgælden.

*Fald i byerhvervenes
beskæftigelse*

12. Fra 1979 til 1980 skønnes produktionsfaldet, under hensyntagen til den antagne produktivitetsudvikling, at have indebåret et fald i byerhvervenes beskæftigelse på 28.000 personer (jfr. tabel II.3). Sammenhængende med det forventede produktionsfald og en beskeden produktivitetsstigning fra 1980 til 1981 regnes med en yderligere tilbagegang på ca. 25.000 personer.

Beskæftigelsen i den offentlige sektor kan skønnes at være steget med 32.000 personer fra 1979 til 1980. Fra 1980 til 1981 forventes en noget mindre stigning i det offentliges personaleforbrug nemlig 21.000 personer.

Den forventede ledighedsudvikling fremgår af tabel II.3. Der regnes med 171.000 ledige (fuldtidsopgørelse) i 1980 og godt 200.000 i 1981.

Investeringerne under finansielt pres

Dyster konjunktursituation med investeringsfald som markant træk

13. Sammenfattende må konjunkturperspektiverne som de tegner sig her ved udgangen af 1980 betegnes som udpræget dystre. Et markant træk ved konjunkturforløbet har været et klart fald i investeringsaktiviteten over en bred front.

Dette fald hænger for erhvervsinvesteringernes vedkommende primært sammen med en vigende mængdemæssig afsætning samt afdæmpede forventninger til afsætningsmulighederne fremover, men har også været betinget af, at der på én gang har været et højt nominelt renteniveau og stor usikkerhed m. h. t. den fremtidige inflationstakt.

Af stor betydning for konjunkturafmatningen er det, at landbrugets nettoindtjening har været meget stærkt faldende både fra

7. En del af importfaldet fra 1979 til 1980 synes iøvrigt at kunne tilskrives en omlægning i importstatistikken. Se noten til tabel II.4.

Tabel II.3. Arbejdsstyrke, ledighed og betalingsbalanceunderskud m.v. i udgangsskønnet frem til 1984.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984
			- 1000 personer -			
Befolkningsprognose, 15-74 årige ^{a)}	3733	3766	3792	3815	3830	3840
Erhvervsfrekvens ^{b)}	.7044	.7017	.7032	.7052	.7088	.7133
Arbejdsstyrke (antal personer)	2629	2643	2666	2690	2715	2739
Registrerede ledige i alt (antal personer)	162	178	211	253	260	257
Beskæftigede i alt (antal personer)	2467	2465	2456	2437	2455	2482
heraf: Lønmodtagere i byerhverv	1320	1292	1267	1247	1254	1271
Offentligt ansatte	641	673	694	701	716	730
Selvstændige m.v. ^{c)}	507	500	495	490	485	480
Registrerede ledige i alt (fuldtidsbasis) ^{d)}	154	171	204	246	253	250
			- pct. -			
Produktivitetsstigninger i private byerhverv:						
Stigning i produktion pr. beskæftiget pr. time ^{e)}	3.7	1.0	2.0	3.5	3.5	3.5
»Balanceproblem«						
Ledighedsskøn, i 1000 personer (fuldt.)	154	171	204	246	253	250
i pct. af arb.styrke	6.2	6.7	7.9	9.4	9.6	9.4
Betalingsbalanceunderskud, mia. kr.	15.5	15.8	14.2	15.3	19.1	24.1
i pct. af bruttofaktorindkomst	5.3	4.9	4.1	4.1	4.7	5.3
i pct. af eksport af varer og tjenester	14.6	12.6	10.5	10.1	11.5	13.0

Anm.: Tabellens tal er afrundede hvorfor sammenregning kan udvise små differencer.

a) Danmarks Statistiks befolkningsprognose, ifølge Statistiske Efterretninger A 7 1980.

b) Erhvervsfrekvenserne er skønnet med udgangspunkt i Danmarks Statistiks beskæftigelsesundersøgelser. Faldet i erhvervsfrekvens fra 1979 til 1980 kan tilskrives efterlønsordningens effekt.

c) Beskæftigede i landbruget, selvstændige og medhjælpende hustruer i byerhverv, ikke registrerede ledige m.v. Delvis residualpost.

d) Registrerede fuldtidsledige + ledige deltidsforsikrede med 1/2 vægt + ikke forsikrede registreret via arbejdsformidlingen.

e) Angiver produktivitetsstigning med 1970-vægte.

1978 til 1979 og fra 1979 til 1980. I 1979 skyldtes denne udvikling dels, at der skete et direkte fald i landbrugets bruttoindtjening (bruttofaktorindkomst) som følge af, at priserne på landbrugets produktionsmidler (foderstoffer, brændstof, gødningsstoffer) løb fra priserne på landbrugets salgsprodukter. Derudover skete der en fortsat stigning i de udgifter, som skal afholdes af denne bruttoindkomst (til fremmed arbejdskraft, afskrivninger, ejendomsskatter og renteudgifter), før man kommer til landbrugets nettoindkomst. Fra 1979 til 1980 synes der trods de to kronejusteringer i efteråret 1979 kun at være sket en svag stigning i landbrugets bruttoindtjening. For en del kan dette henføres til en mindre høst end i 1979. Men dertil kommer, at der har været en fortsat kraftig stigning i de udgifter, der udgør forskellen mellem brutto- og nettoindkomst. Sammen med formindskede lånemuligheder på grund af faldet i landejendomspriserne har dette skabt situationen med 'rentedød' eller trussel herom for mange nyetablerede landmænd og i øvrigt for de

Tabel II.4. Betalingsbalancen 1979–1984.

	1979	1980	1981	1982	1983	1984
	– mia. kr. –					
1. Handelsbalance inkl. eksportstøtte fra FEOGA	-16.5	-13.0 ^{a)}	-10.6	-10.5	-13.5	-17.3
2. Tjenestebalance	9.0	10.2	11.1	12.5	14.1	15.8
3. Vare- og tjenestebalancen (1+2)	-7.5	-2.8	0.5	2.0	0.6	-1.5
4. Renter og udbytter, nettoindtægt	-6.9	-10.2	-12.0	-14.3	-16.4	-19.2
5. Andre overførsler, nettoindtægt ^{b)}	-1.0	-2.8	-2.7	-3.0	-3.2	-3.5
6. Betalingsbalancens løbende poster (officiel saldo) (3+4+5)	-15.5	-15.8	-14.2	-15.3	-19.1	-24.1

Anm.: Tabellens tal er afrundede hvorfor en sammenregning kan udvise små differencer.

Forsyningsbalancen samt handels- og tjenestebalancen er opstillet ekskl. Færøerne og Grønland.

a) Forbedringen i handelsbalancen fra 1979 til 1980 skyldes, så vidt det kan skønnes, for en dels vedkommende en omlægning i importstatistikken. Det er vanskeligt at skønne over den isolerede virkning af statistikomlægnin-gen; men opgjort uden, at denne statistiske effekt medtages, ville betalingsbalanceunderskuddet for 1980 formentlig være lidt større.

b) Denne post indeholder EF-betalinger (bortset fra FEOGA-eksportstøtte), ensidige overførsler m.v. Herudover indeholder posten en korrektion som følge af overgangen fra nationalregnskabstal (punkterne 1, 2 og 3) til officiel saldo for hele riget inkl. Færøerne og Grønland.

landmænd, der har foretaget større lånefinansierede investeringer i de senere år. En medvirkende årsag hertil har også været, at mange landmænd er blevet tvunget over til dyrere långivere, og at disse på grund af den stigende risiko har måttet operere med en stadig højere rentemarginal.

Fremtidsudsigterne for landbruget må ses på baggrund af, at det høje nominelle renteniveau, ca. 19 procent, sat over for udsigten til en fremtidig sandsynligvis ret beskeden prisudvikling på landbrugsvarer inden for EF nødvendigvis må virke skræmmende og virke stærkt dæmpende på investeringslysten.⁸ Dette har da også klart været afspejlet i de brat faldende investeringer i landbruget og i, at Danmark er det land der kraftigst har udnyttet ophørsordningen for malkekvæg i EF. De forskellige hjælpeforanstaltninger over for landbruget vil formentlig ikke kunne forventes at vende investeringsudviklingen, da hjælpen især ydes til de landmænd, der allerede er i alvorlige vanskeligheder.

Udviklingen i boliginvesteringerne er også stærkt påvirket af den høje rente. Boliginvesteringerne finansieres (lige som størstedelen af landbrugets investeringer) med langfristede lån. En betydelig del af den høje rente på sådanne lån kan anses for at være kompensation for pengeværdiforringelsen, og denne del af renten har for så vidt karakter af afdrag (= betaling til nedbrin-

8. For en nærmere belysning af denne problemstilling henvises til kapitlet om investeringsituationen i landbruget, Dansk Økonomi, december 1977.

gelse af gælden, her målt realt). Inflationens renteforhøjende virkning kan således opfattes som ensbetydende med, at specielt de lange lån får en helt anden real afdragsprofil med store reale afdrag i begyndelsen af løbetiden. I det almenyttige byggeri har dette nødvendiggjort betydelige og stigende direkte subsidier dels i form af rente- og afdragsfri kapitalindsud og dels i form af rentesikring. Uden sådanne tilskud ville et udlejningsbyggeri ikke være muligt ved det gældende byggeomkostnings- og renteniveau. I ejerboliger har de direkte subsidier en parallel i form af skattefordelene. Men selv når der tages hensyn hertil, og til at de forcerede reale afdrag jo er opsparing for ejeren, må forholdene nu anses for meget belastende. Specielt er dette naturligvis tilfældet for førstegangserhververe.

Til den her nævnte inflationsforvridding kommer imidlertid som foran nævnt, at renten i 1980 har været meget høj, selv når den korrigeres for pengeværdiforringelsen. Det må samtidig fremhæves, at der naturligvis indtræder en særlig brat realrentestigning for de investorer, der som følge af manglende indtægtsgrundlag ikke kan opnå et stort skattemæssigt nedslag i renten.

Kombinationen af faldende realindkomst, øget real afdragsbyrde i de første år, høj realrente og usikkerhed om de fremtidige rentefradragsregler må tilsige et drastisk fald i efterspørgslen efter ejerboliger og andre længerevarende investeringer. Tallene viser da også dette med stor tydelighed.

Udviklingen 1982-84

14. Af afgørende betydning for den vækst, som kan forventes i dansk økonomi i de kommende år, er de forudsætninger, der gøres om den økonomiske vækst hos vore handelspartnere. Efter den nedpresning af konjunkturerne, som vi oplever netop nu, er det antaget, at den internationale økonomi vender tilbage til en beskeden vækstrate i produktionen på omkring 2½ pct. om året.

En anden meget væsentlig vækstdeterminerende faktor er stigningen i arbejdsproduktiviteten som følge af den tekniske udvikling. Der er her regnet med en ret behersket årlig stigning på 3½ pct. i produktionen per arbejdstime i byerhverv.

Den offentlige sektor

Vækstraten i den offentlige sektors køb af varer og tjenester er for 1982 og frem sat til 1 pct. p.a. Dette er en relativt lav stigningstakt sammenlignet med udviklingen igennem 70'erne, men

på den anden side er det en erklæret politisk målsætning gradvist at bringe væksten ned til nul i de kommende år. Fastholdelse af en lav stigningstakt for de offentlige udgifter de kommende år, herunder en nedpresning helt til nulvækst, vil kræve ret så rigoristiske indgreb. Selv en beskeden *vækstrate* som udgangsskønnet ene pct. vil utvivlsomt af mange blive oplevet som udtryk for en egentlig nedskæringspolitik, da der må forventes en fortsat klar stigning i kravene til den offentlige sektor.

Der er i udgangsskønnet regnet med en udskydelse på ubestemt tid af pensionsreformens 2. fase, som oprindeligt skulle være trådt i kraft januar 1982. Det er antaget, at pensionister og andre transfereringsmodtagere de kommende år opnår en indkomstudvikling nogenlunde på linje med en fuldt beskæftiget arbejder.⁹ Der er regnet med en årlig vækst i antallet af transfereringsmodtagere på ca. 1¹/₄ pct.

Hvad skatter og afgifter angår, er den generelle forudsætning om 'uændret politik' fortolket som en fastholdelse af de nu gældende afgiftssatser, en fastholdelse af den statslige udskrivningsprocent på de 91, som skal gælde for 1981, samt en beskeden årlig stigning i de kommunale skatteprocenter, således at kommunerne skønmæssigt kan opretholde balance mellem udgifts- og indtægtsudvikling.

Opdrift i indenlandsk efterspørgsel

15. Under de her nævnte forudsætninger må der regnes med, at den indenlandske efterspørgsel efter overgangsvist at være presset tilbage på ny vil stige i de kommende år. Produktivitetsstigningen og den skønnede vækst i arbejdsstyrken vil medføre en forøgelse af realindkomsterne, der vil give basis for en opgang i forbrugsefterspørgselen. Den ventede svage forringelse af bytteforholdet vil dog have en modererende indflydelse på forbrugsstigningen.

*Betalingsbalanceunderskud på 24 mia. i 1984.
Arbejdsløshed på 250 tusinde*

Betalingsbalanceunderskuddet vokser under de skitserede forudsætninger til 24 mia. i 1984. Af disse 24 mia. er knap 20 mia. renteudgifter. Arbejdsløsheden vil iflg. beregningerne vokse til 250.000 i 1984.

Ingen løsning på de danske hovedproblemer

16. Hovedindtrykket af beregningsresultaterne er, at der trods opdriftsfaktorerne i økonomien ikke er udsigt til nogen formindskelse af ledigheden – tværtimod. Samtidig vil betalingsba-

9. Fra 1975 til 1980 faldt den disponible realindkomst for en fuldt beskæftiget arbejder med ca. 6 pct. For en enlig folkepensionist steg den i samme tidsrum med knap 1 pct. og for et folkepensionistægtepar steg den med godt 10 pct.

lanceunderskuddet vokse de kommende år. Dette dystre perspektiv svarer stort set til resultaterne af de mellemfristede fremskrivninger, der er fremlagt i tidligere redegørelser.

For en nærmere beskrivelse af de mellemfristede forudsætninger, der ligger bag dette kapitels udgangsskøn frem til 1984, kan henvises til omtalen i kapitel IV af perspektiverne for dansk økonomi frem til 1990.

Note til bilagstabelle II.1 – II.4: Disse tabeller over indkomstudvikling m.v. er her baseret på det »nye« nationalregnskab, som Danmarks Statistik påbegyndte offentliggørelsen af for et par år siden. De anførte talstørrelser kan ikke uden videre sammenlignes med, hvad der er offentliggjort i tidligere redegørelser, hvor de fire tabeller har været baseret på det »gamle« nationalregnskab. For en oversigt over definitionsforskelle de to nationalregnskabssystemer imellem, kan henvises til Statistiske Efterretninger nr. A20, 1978.

Bilagstabel II.1. Indkomstudviklingen i udgangsskønnet.

Løbende priser, mia. kr.	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Bruttofaktorindkomst	170.7	190.3	221.9	243.9	267.9	293.5	319.8	345.9	376.3	411.0	452.0
Heraf lønindkomst	109.8	124.9	140.1	154.4	169.1	187.6	205.2	220.9	241.0	264.4	291.9
restindkomst	60.9	65.4	81.8	89.5	98.8	105.9	114.6	125.0	135.3	146.5	160.2
Lønkvote a) (pct.)	64.34	65.64	63.14	63.30	63.11	63.93	64.16	63.85	64.04	64.34	64.57
Lønkvote b) (pct.)	56.77	57.75	54.97	54.98	54.73	55.41	55.41	54.76	54.74	54.94	55.10
Afskrivninger	15.4	17.9	20.3	23.0	26.1	29.7	34.2	38.6	42.8	47.5	52.9
Nettofaktorindkomst	155.3	172.4	201.6	220.9	241.8	263.7	285.6	307.3	333.6	363.4	399.1
Lønkvote c) (pct.)	70.71	72.43	69.49	69.90	69.93	71.14	71.84	71.87	72.24	72.76	73.12

Noter a) Lønindkomsten i procent af bruttofaktorindkomsten.

b) Lønindkomsten i procent af bruttofaktorindkomsten excl. offentlig sektor.

c) Lønindkomsten i procent af nettofaktorindkomsten.

Kilder: Indtil 1979 nationalregnskabet. Fra 1980 og frem bygger tabellen på de bag udgangsskønnet liggende forudsætninger og beregninger.

Anm.: Vedrørende en drøftelse af faktorer bag udviklingen i lønindkomstens andel i de samlede faktorindkomster kan henvises til kapitel IV i Dansk Økonomi november 1976.

Bilagstabel II.2. Overgang fra nettofaktorindkomster til personlige indkomster i udgangsskønnet.

Løbende priser, mia. kr.	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Nettofaktorindkomst	155.3	172.4	201.6	220.9	241.8	263.7	285.6	307.3	333.6	363.4	399.1
- Nettorenteudgifter til det offentlige og udlandet	2.6	3.9	4.3	5.6	6.5	7.3	10.1	10.3	9.9	8.0	5.7
- Diverse bidrag ^{a)}	4.8	4.8	6.4	5.5	6.8	7.6	9.0	9.1	9.9	10.8	11.8
+ Transfereringer (Inkl. arbejdsløshedsdagpenge)	24.0	30.6	34.4	40.0	46.5	53.6	60.0	68.8	78.8	88.0	97.2
Personlige nettoindkomster inkl. selskabshenlæggelser	171.9	194.2	225.3	249.8	275.0	302.3	326.5	356.7	392.6	432.6	478.8

a) Diverse bidrag omfatter arbejdsgiverbidrag til social sikring, selskabsskatter samt nationalbankoverskud m.v.

Kilder: Indtil 1979 nationalregnskabet suppleret med egne beregninger. Fra 1980 og frem bygger tabellen på de bag udgangsskønnet liggende forudsætninger og beregninger.

Bilagstabel II.3. Fordelingen af den personlige nettoindkomst i udgangsskønnet.

Løbende priser, mia. kr.	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Personlige nettoindkomster inkl.											
Selskabshenlæggelser	171.9	194.2	225.3	249.8	275.0	302.3	326.5	356.7	392.6	432.6	478.8
Heraf lønindkomster	109.8	124.9	140.1	154.4	169.1	187.6	205.2	220.9	241.0	264.4	291.9
transfereringer	22.2	25.8	28.8	32.2	36.5	44.0	48.6	54.3	59.4	66.2	73.6
arbejdsledshedsdagpenge	1.8	4.8	5.7	7.9	10.0	9.6	11.3	14.5	19.4	21.8	23.6
nettoresindkomster inkl.											
selskabshenlæggelser	38.1	38.7	50.8	55.4	59.4	61.1	61.3	67.0	72.8	80.1	89.7
Relativ fordeling, procent											
Lønindkomsters andel	63.87	64.30	62.17	61.81	61.48	62.07	62.84	61.92	61.38	61.12	60.95
Samlede transfereringers andel	13.96	15.75	15.29	16.02	16.90	17.71	18.37	19.29	20.08	20.35	20.31
Restindkomstens andel	22.18	19.95	22.54	22.17	21.62	20.22	18.79	18.79	18.54	18.53	18.74
Indkomstudviklingen											
Personlige nettoindkomster inkl.											
selskabshenlæggelser	11.9	13.0	16.0	10.9	10.1	9.9	8.0	9.3	10.0	10.2	10.7
Heraf lønindkomster	17.8	13.7	12.2	10.2	9.5	11.0	9.4	7.7	9.1	9.7	10.4
transfereringer	14.6	16.1	11.6	11.9	13.4	20.6	10.5	11.6	9.5	11.4	11.2
arbejdsledshedsdagpenge	145.8	168.1	18.3	38.1	27.2	-4.3	18.6	28.2	33.3	12.6	8.1
nettoresindkomster inkl.											
selskabshenlæggelser	-5.4	1.6	31.1	9.1	7.3	2.8	0.4	9.3	8.6	10.1	12.0

Kilder: Indtil 1979 nationalregnskabet suppleret med egne beregninger. Fra 1980 og frem bygger tabellen på de bag udgangsskønnet liggende forudsætninger og beregninger.

Bilagstabel II.4. Indkomster, skatter og forbrug i udgangsskønnet.

Løbende priser, mia. kr.	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Personlige nettoindkomster											
inkl. selskabshenlæggelser	171.9	194.2	225.3	249.8	275.0	302.3	326.5	356.7	392.6	432.6	478.8
- Selskabshenlæggelser	4.3	3.7	8.3	7.4	6.9	6.4	5.6	6.1	9.5	10.5	11.7
- Direkte skatter m.v.a)	50.0	51.1	58.8	63.6	70.7	79.5	95.4	106.3	118.9	133.1	149.5
Disponibel personlig indkomst	117.6	139.4	158.2	178.8	197.4	216.3	225.5	244.3	264.2	289.1	317.6
Heraf anvendt til privat forbrug	106.3	120.9	143.7	159.9	173.5	195.7	214.1	228.1	241.2	261.6	286.3
Forbrugskvotø pct.											
Skattertryk ^{b)}	90.42 *	86.72	90.85	89.41	87.87	90.48	94.94	93.34	91.30	90.48	90.12
Afgifttryk i pct. af BFP ^{c)}	29.82	26.85	27.11	26.24	26.37	26.88	29.73	30.32	31.04	31.52	32.00
Afgifttryk i pct.	14.93	15.24	16.11	17.78	18.87	20.11	19.64	19.34	18.94	18.66	18.38
Afgifttryk i pct.	10.39	10.38	11.24	11.91	12.54	13.27	13.01	12.76	12.23	11.90	11.63

Noter: a) Indkomstsat (indeholdte lønmodtagerskatter, pålignet nettoreskat for lønmodtagere samt slutskat for restindkomstmodtagere), formueskat, særlig indkomstsat m.v.

b) Beregnet som direkte skatter m.v. i pct. af personlig indkomst (d.v.s. den disponible personlige indkomst plus direkte skatter m.v.)

c) Beregnet som samlede nettoafgifter i pct. af bruttofaktorindkomsten.

d) Beregnet som samlede vareskatter på privat forbrug i forhold til den disponible personlige indkomst.

Kilder: Intil 1979 nationalregnskabet. Fra 1980 og frem bygger tabellen på de bag udgangsskønnet liggende forudsætninger og beregninger.

Bilagstabel 11.5. Hovedposter på forsyningsbalancen 1982-84.

	Nationalregnskabs- tal		Realstigning fra året før		Prisstigning fra året før	
	1982	1983	1982	1983	1982	1983
		mia. kr.		pct.		pct.
1. Privat forbrug	241.2	261.6	-0.5	2.4	6.3	5.9
2. Nyt boligbyggeri	25.1	28.8	11.0	0.0	7.7	7.2
3. Private erhvervsinvesteringer	45.4	50.1	0.4	3.1	6.6	6.9
4. Off. køb af varer og tjenester	134.1	147.1	1.0	1.0	8.8	8.6
5. heraf off. investeringer	11.7	12.6	1.0	1.0	7.4	7.2
6. Lager- og besætningsændringer	-0.2	1.4	0.2 ^{a)}	0.4 ^{a)}		
7. Indenlandsk efterspørgsel (1+2+3+4+6)	445.6	487.1	0.8	2.3	7.2	6.9
8. Vareeksport (FOB) inkl. FEOGA i alt	117.2	129.5	3.7	3.7	6.5	6.5
9. heraf industrivarer	77.2	86.3	5.0	5.0	6.5	6.5
10. landbrugsvarer og konserver ^{b)}	36.9	39.7	1.0	1.0	6.5	6.5
11. skibe og fly	3.1	3.4	5.0	5.0	6.5	6.5
12. Tjenesteeksport	33.5	37.5	3.7	3.7	8.0	8.0
13. Samlet efterspørgsel (7+8+12)	596.3	654.1	1.6	2.6	7.1	6.9
14. Vareimport (CIF) i alt	127.7	143.0	2.0	4.4	7.2	7.2
15. Tjenesteimport	21.0	23.4	3.4	3.4	8.1	8.1
16. Bruttonationalprodukt ^{b)} (13-14-15)	447.6	487.7	1.3	2.1	7.0	6.7
17. Nettoafgifter ^{b)}	71.3	76.7				
18. Bruttofaktorindkomst (16-17)	376.3	411.0				

Anm.: Tabellens tal er afrundede hvorfor sammenregning kan udvise små differencer.

Ved sammenvejningen af de procentvise stigninger for enkeltposter er benyttet foregående års vægte. Eksport og import er opgjort på generalhandelsbasis.

Eksportgruppen »industrivarer« omfatter de varer, som i udenrigshandelen opgøres under SITC-kapitlerne 2-9, ekskl. skibe og fly, medens »landbrugsvarer og konserver« omfatter varer opgjort under SITC-kapitlerne 0 og 1.

a) Incl. eksportstøtte fra FEOGA.

b) Definitionerne afviger fra Danmarks Statistiks nationalregnskab hvor FEOGA-eksportstøtten modregnes under posten nettoafgifter. I nærværende opstilling er FEOGA-eksportstøtten indregnet i eksportværdien af landbrugsvarer. De her anførte tal for bruttonationalprodukt og nettoafgifter er derfor tilsvarende højere end tallene i det officielle nationalregnskab. Der er derimod overensstemmelse for så vidt angår bruttofaktorindkomsten.

c) Ændringen i »Lager- og besætningsændringer« målt i løbende priser i forhold til bruttonationalproduktet det foregående år.

Bilagstabel II.6. Sammenhæng mellem produktion og realindkomst.

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Vækst i bruttonationalprodukt i faste priser	4.6	-1.3	-0.9	8.2	1.6	1.5	3.5	-0.8	-0.9	1.3	2.1	2.8
Ændring i bytteforholdet overfor udlandet ^{a)}	0.7	-3.4	1.3	-0.4	-0.3	0.5	-2.0	-1.9	-0.5	-0.2	-0.2	-0.2
Minus stigning i renteudgifter til udlandet ^{b)}	-0.1	-0.3	-0.2	-0.1	-0.4	-0.5	-0.6	-0.9	-0.4	-0.5	-0.4	-0.5
Vækst i real bruttonationalindkomst ^{c)}	5.2	-5.0	0.2	7.7	0.9	1.5	0.9	-3.6	-1.8	0.6	1.5	2.1
- Procentvis stigning i forhold til året før -												

Noter: a) Bytteforholdsændringen er vægtet med forholdet mellem importen af varer og tjenester og bruttonationalproduktet begge opgjort i løbende priser.

b) Stigningen i nettorentudgifter og udbytter er sat i forhold til bruttonationalproduktet i løbende priser.

c) Denne størrelse kan optages som udviklingen i købekraften af den samlede indkomst der tilfalder indenlandske produktionsfaktorer.

LANGTIDSPERSPEKTIVER

Langtidsperspektiver for beskæftigelsen, produktionen og realindkomsten

Indledning

Voksende balance- problemer

I forhold til tidligere vurderinger af dansk økonomi er der ikke sket nogen afgørende ændring med hensyn til *karakteren* af de balanceproblemer, der tegner sig for de nærmest kommende år. *Størrelsesordenen* af de økonomiske balanceproblemer har imidlertid været så stærkt voksende, at det bliver stadig mere presserende at få drejet den økonomiske udvikling. Som det har været diskuteret i tidligere redegørelser er det imidlertid både vanskeligt og tidkrævende at få gennemført de nødvendige omstillingsprocesser i den danske økonomi.

En gennemførelse af omstillingsprocessen vil blive lettet, hvis de internationale konjunkturer i 1980'erne vender tilbage til en kraftig vækst svarende til den, der var i 1960'erne. For nærværende er der som nærmere diskuteret i kapitel I ikke megen udsigt til dette. Som følge af frygten for en inflationær udvikling og ønsket om at opnå betalingsbalanceforbedringer føres der internationalt en forholdsvis stram efterspørgselsregulerende politik. Under disse omstændigheder er kravene til den danske økonomiske politik overordentligt store, men det vil i alle tilfælde – d.v.s. også hvis der i udlandet mod forventning skulle ske en tilbagevenden til højvækst – være nødvendigt, at der sker dybtgående ændringer i den økonomiske struktur her i landet, hvis det kombinerede beskæftigelses- og betalingsbalanceproblem skal finde en løsning.

En bedømmelse af de økonomisk-politiske alternativer skal nødvendigvis ses i så langt et tidsperspektiv, at de nævnte omstillingsprocesser kan nå at udspille sig. En række økonomisk-politiske instrumenter får først deres fulde effekt efter en årrække, hvorfor en væsentlig del af deres virkninger tabes af

syne, hvis analysen indskrænkes til kun at omfatte de nærmest kommende år. På denne baggrund er der i denne del af redegørelsen behandlet nogle langtidsperspektiver i beskæftigelses-, produktions- og realindkomstudviklingen.

En sådan belysning af langtidsperspektiverne har naturligvis samtidig interesse for diskussionen omkring den aktuelle økonomiske politik, hvor problemet netop i høj grad kan siges at være, om samfundet har mulighed for at slå ind på en investerings- og produktivitetsorienteret vej og dermed en beskæftigelsesekspansiv vej, eller om man i realiteten er henvist til at spare og bremse sig til betalingsbalanceligevægt og derved risikere at blive fanget i en langvarig stagnationskrise.

Som optakt til de langsigtede beregninger, der præsenteres i kapitel IV, er der i kapitel III givet et forholdsvist kort historisk tilbageblik, dels på perioden 1966-73 (de sidste år af fuldbeskæftigelses-æraen), dels på de efterfølgende år i 1970'erne med disses reducerede vækst.

III

Et bagudrettet perspektiv

Udviklingen op til 1973

*Fuld beskæftigelse
og høje produktivi-
tetsstigninger*

1. I mere end et tiår frem til 1973 var dansk økonomi som bekendt karakteriseret af en høj beskæftigelsesgrad, en kraftig stigning i den samlede produktion og en meget betydelig vækst i produktionen pr. beskæftiget. I perioden 1966-73¹ voksede produktionen pr. beskæftiget, som det fremgår af tabel III.1, med næsten 4 pct. om året, og det var på denne baggrund, at der var mulighed for såvel en betydelig stigning i det private forbrug som en kraftig vækst i det offentlige forbrug og i investeringerne, herunder navnlig boliginvesteringerne. Men med denne stærke stigning i den indenlandske efterspørgsel blev der ikke plads til en løsning af betalingsbalanceproblemerne. Med uændret bytteforhold ville udviklingen fra 1966 til 1973 have medført en ret betydelig forværring af betalingsbalancen. Når underskuddet på betalingsbalancen rent faktisk udgjorde en lidt mindre andel af bruttofaktorindkomsten i 1973 end i 1966, har det sammenhæng med den forbedring af bytteforholdet, der fandt sted.

Stigningen i eksporten på godt 6 pct. p.a. var for så vidt bemærkelsesværdig, da den skete på trods af et mængdemæssigt fald i landbrugseksporten. Den høje vækst i den øvrige eksport var først og fremmest betinget af de meget gunstige udenlandske konjunkturer, men når det danske erhvervsliv i så høj grad var i stand til at udnytte de gunstige konjunkturer havde dette også sammenhæng med de relativt kraftige produktivtetsstigninger.²

1. Når beregningerne i nærværende analyse tager udgangspunkt i 1966 skyldes det, at nationalregnskabet efter de nye principper ikke foreligger længere tilbage.
2. Om produktivtetsstigningerne i Danmark generelt har været højere end hos konkurrenterne er derimod som diskuteret i redegørelsen fra november 1978 et åbent spørgsmål.

Tabel III.1. Hovedtræk af den økonomiske udvikling 1966–79.

	Gennemsnitlig årlig realvækst – pct. p.a. –	
	1966–73	1973–79
Samlet produktion ¹⁾	4.5	2.1
Samlet beskæftigelse ²⁾	0.7	0.6
Produktion pr. beskæftiget	3.8	1.5
Privat forbrug	3.5	2.3
Boligbyggeri	9.0	-6.6
Private erhvervsinvesteringer ³⁾	5.3	0.5
Offentligt køb af varer og tjenester herunder off. investeringer	5.6	3.3
Eksport	6.1	-1.3
Import	6.2	4.2
	6.8	2.4

Noter: 1) Bruttonationalproduktet i 1970-priser.

2) Regnet i antal personer, d.v.s. uden korrektion for deltidsbeskæftigelse m.v.

3) Inkl. lagerbevægelser.

Kilde: Nationalregnskabet.

Baggrunden for produktivitetsstigningerne

2. Produktivitetsvæksten skyldes naturligvis til dels den tekniske udvikling som sådan, men i høj grad også det forhold at kapitalapparatet i erhvervene voksede stærkere end arbejdsstyrken igennem 1960'erne. Den enkelte beskæftigede fik et i gennemsnit større kapitalapparat at arbejde med og tillige et i gennemsnit bedre kapitalapparat. Hertil kommer at også arbejdsstyrken bl.a. som følge af bedre uddannelse blev mere effektiv. De forskellige effekter er i praksis vanskelige at skille fra hinanden og er i denne redegørelse stort set overalt slået sammen i et enkelt mål for produktiviteten, nemlig produktionen pr. beskæftiget eller arbejdsproduktiviteten.

Den stedfundne stigning i den gennemsnitlige arbejdsproduktivitet har tilsyneladende kun i et begrænset omfang sammenhæng med de ændringer, der er sket i produktionsmønstret. Ændringer i produktionsmønstret medfører omflytning af arbejdskraft mellem sektorer, og da produktivetsniveauerne varierer fra den ene sektor til den anden, kan den gennemsnitlige produktivitetsstigning blive påvirket heraf. Man kan med udgangspunkt i Danmarks Statistiks input-output materiale beregne, at med *uændret* sektorfordeling i perioden 1966-73 ville stigningen i arbejdsproduktiviteten i de enkelte sektorer have resulteret i, at den gennemsnitlige arbejdsproduktivitet var steget med 2,8 pct. i stedet for de 3,8 pct., der fremgår af tabel III.1.

3. Ved fortolkningen af disse tal skal man imidlertid være forsigtig med at konkludere, at sektorskift selvstændigt har bidraget med 1 pct. point til den gennemsnitlige stigning i arbejdsproduktiviteten. Skift til sektorer med høj arbejdsproduktivitet medfører også ofte skift til sektorer med et stort kapitalforbrug, jfr. at arbejdsproduktiviteten som tidligere omtalt er påvirket af anvendelsen af andre produktionsfaktorer end selve arbejdskraften. Endvidere spiller forskelle i aflønningen af såvel kapital som arbejdskraft også en rolle for forskellene i den registrerede arbejdsproduktivitet.

Selv om der også er andre usikkerhedsmomenter knyttet til beregningen af effekten af sektorskift,³ synes det rimeligt at konkludere, at stigningen i den gennemsnitlige arbejdsproduktivitet i årene fra 1966 til 1973 i et væsentligt omfang kan henregnes til stigningen i de enkelte sektors produktivitet (d.v.s. 'ren produktivitetstigning').

Produktiviteten omregnet i personer

4. Produktivitetstigningernes centrale betydning kan rent beregningsmæssigt illustreres ved, at produktivitetsvæksten fra 1966 til 1973 muliggjorde en produktionsforøgelse, som – hvis man forestiller sig arbejdsproduktiviteten fastholdt på 1966-niveauet – ville have krævet ca. 104.000 personers arbejde ekstra hvert år i perioden. (Ialt ca. 730.000 personer ved periodens slutning).⁴

1973-79

Lavere vækst og svagere produktivitetstigning

5. Efter 1973 er der sket et afgørende knæk i den samfundsøkonomiske udvikling, jfr. tabel III.1. Produktionsvæksten har været betydeligt lavere end i årene før, og produktivitetstigningerne er faldet tilsvarende, idet stigningen i beskæftigelsen er af nogenlunde samme størrelsesorden som tidligere. Stort set hele stigningen i arbejdsløsheden efter 1973 modsvares således af en ekstraordinær vækst i arbejdsudbudet.

Selv om der har været en langt svagere stigning i den indenlandske efterspørgsel end i årene forud indebærer den lavere produktionsvækst og det kraftige bytteforholdstab som følge af olieprisstigningerne sammen med de stærkt øgede renteudgifter på udlandsgælden en stærk forværring af betalingsbalancen.

3. Der er bl.a. problemer knyttet til opgørelsen af produktiviteten i den offentlige sektor.

4. Jfr. bilagstabellen til dette kapitel.

Tabel III.2. Udviklingen i arbejdsproduktiviteten i nogle større OECD-lande.

	Gnst. årlig vækst i arbejdsproduktiviteten ¹⁾ – pct. p.a. –	
	1963–73	1973–80 ²⁾
USA	1.9	0
Japan	8.7	3.5
Vesttyskland	4.6	3.1
Frankrig	4.6	2.7
U.K.	3.0	0.4
Italien	5.4	1.9
Canada	2.4	0

Noter: 1) Beregnet for hele økonomien, således at arbejdsproduktiviteten måles som samlet BNP i forhold til samlet beskæftigelse.

2) Tallene for 1980 er delvist skønnede.

Kilde: Economic Outlook, OECD, july 1980.

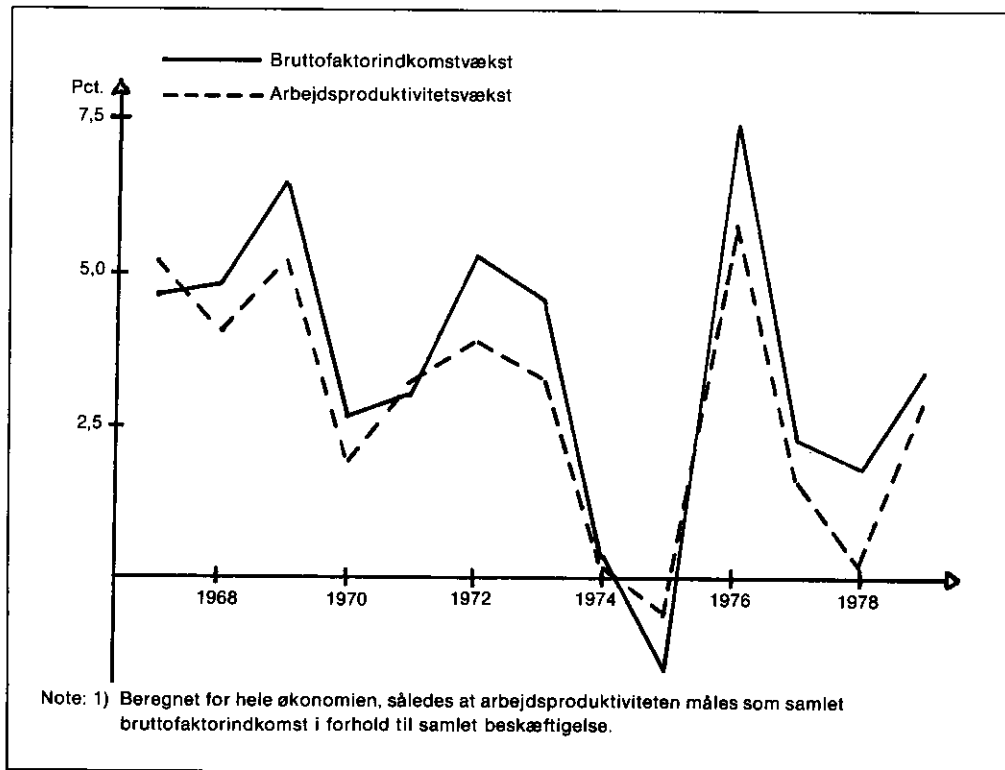
6. Afsvækkelsen af produktivitetstigningen har gjort sig gældende såvel i Danmark som internationalt, jfr. tabel III.2. Dette forhold har givet anledning til en omfattende international diskussion og til en lang række af undersøgelser.⁵

Investeringsniveauets betydning

Adskillige af disse undersøgelser peger som vigtigste forklaringsgrund på en indbygget samvariation mellem produktivitet og vækst, således at produktivitetstigningerne tager til i perioder med høj økonomisk vækst og afsvækkes i perioder med svag økonomisk vækst. Denne samvariation forklares igen bl.a. med, at investeringsaktiviteten svinger i takt med den økonomiske vækst og med, at realiseringen af tekniske fremskridt er nært knyttet til nyinvesteringerne, d.v.s. til nye årgange af kapitalapparatet. I sammenligning med årene før 1973 har der siden 1973 i de fleste lande været tale om et lavt investeringsniveau. Såvel udbygningen af kapitalapparatet som udskiftningen af det bestående apparat er forløbet langsommere end tidligere, og set fra et produktivitetssynspunkt er der dermed sket en forskydning i ugunstig retning i kapitalapparatets aldersmæssige sammensætning.⁶

5. Både for de danske og for de udenlandske produktivitetstigninger er der tale om en klar afsvækkelse af de sektorvise produktivitetstigninger. Afsvækkelsen kan altså ikke blot forklares med, at der er sket forskydninger i produktions sammensætningen.
6. Beregninger der tidligere er foretaget i Det økonomiske Råds sekretariat tyder dog på, at forskydninger i den aldersmæssige sammensætning af kapitalapparatet – isoleret set – næppe kan forklare fald i arbejdsproduktiviteten i byerhverv på mere end 0,5 pct. om året.

Figur III.1. Samvariation mellem bruttofaktoriindkomst og arbejdsproduktivet.¹⁾

Det er imidlertid også rimeligt at antage, at et lavere investeringsniveau ikke kun påvirker produktivitetstigningerne i negativ retning i kraft af at nye anlæg kommer til at udgøre en mindre andel af kapitalapparatet. Et lavere investeringsomfang indebærer formentlig også, at der foretages færre forbedringer af de eksisterende produktionsanlæg, og effekten heraf kan godt være betydelig. Endelig må det antages, at incitamentet til at rationalisere vil være større, når arbejdsmarkedet er stramt, end når der er stor arbejdsløshed.

Store variationer fra år til år i produktivitetstigningerne

7. Det må understreges, at der trods det omtalte knæk i produktivitet udviklingen ved en sammenligning af gennemsnitsstigninger i perioden 1966-73 med perioden 1973-79, alligevel i enkelte år også efter 1973 er registreret endog meget store produktivitetstigninger. Dette forhold fremgår tydeligt af figur III.1. I et enkelt år, nemlig i 1976, opnåedes der en stigning i produktivi-

teten, der var fuldt på højde med de relativt kraftige produktivitetstigninger frem til 1973. Dette skyldes imidlertid først og fremmest, at der er trægheder eller forsinkelser i tilpasningen af arbejdsstyrken til ændringer i afsætning og produktion. Den kraftige stigning i arbejdsproduktiviteten fra 1975 til 1976 har således i høj grad sammenhæng med, at beskæftigelsen i 1975 langt fra var blevet tilpasset det lave aktivitetsniveau i dette år. Det er et velkendt fænomen, at virksomhederne i den første fase af en konjunkturaufsvækkelse søger at holde på arbejdsstyrken. Der vil ofte råde en vis usikkerhed med hensyn til dybden i og længden af afsvækkelsen, og det er ikke omkostningsfrit at indskrænke og udvide arbejdsstyrken. Den enkelte virksomhed har ingen garanti for, at medarbejderne kan genansættes uden videre på et senere tidspunkt og der kan være omkostninger forbundet med at indarbejde nyansatte i produktionen.

I det omfang beskæftigelsen holdes uændret under svingninger i produktionen, siger det sig selv, at man vil få aftagende produktivitetstigning, eventuelt fald under lavkonjunkturer og voksende produktivitetstigninger i perioder med stærkere økonomisk vækst.

I udlandet synes disse forhold at have spillet en endnu større og tilsyneladende også en mere langvarig rolle.⁷ Der er her en stærk tendens til at pege på variationer i selve den økonomiske vækst som den vigtigste årsag til variationer i produktivitetstigningerne. I denne sammenhæng ses også som omtalt i kapitel I en medvirkende årsag til, at den vækstbremsende økonomiske

7. Som medvirkende årsag hertil kan bl.a. peges på, at arbejdsretlige love og aftaler i højere grad end i Danmark tenderer at gøre arbejdskraften til en 'fast produktionsfaktor' for virksomhederne.

Selv om sådanne sammenhænge navnlig er analyseret for så vidt angår mere kortvarige variationer i produktion og produktivitet, må det antages, at lignende forhold også gør sig gældende ved en mere langvarig reduktion af væksten i produktion og beskæftigelse, og således bidrager til at forklare den foran omtalte sammenhæng mellem vækst i produktionen og vækst i produktiviteten. Såfremt der i nogle sektorer er en egentlig tilbagegang i afsætningsmulighederne, vil det ofte tage lang tid, før kapitalapparatets størrelse, antallet af virksomheder o.s.v. tilpasses nedad til de forringede afsætningsvilkår. Virksomhedernes produktionsanlæg er faste faktorer, som ofte ikke har nogen alternativ anvendelse og derfor i mange tilfælde først efter lang tids afsætningsvanskeligheder tages helt ud af produktionen. Dermed bliver imidlertid også ofte en overproportional del af erhvervsledere og funktionærer på mellemniveau fastholdt, selv om produktionen reduceres. Sådanne forhold kan i lavvækstperioder medføre en reduktion af arbejdsproduktiviteten af betydelig varighed.

politik endnu ikke har ført til stærkere afsvækkelse af prisstigningstendenserne.

Andre faktorer bag faldet i produktivitetstigningerne

8. Det skal nævnes, at udenlandske undersøgelser peger på endnu en række andre faktorer bag den lavere stigningstakt i produktiviteten. Som et særlig vigtigt forhold har der været peget på, at de energibesparende foranstaltninger og omlægningerne i energiforbruget koster ressourcer, der ellers kunne være anvendt til forøgelse af arbejdsproduktiviteten. Af lignende grunde menes investeringerne i miljøbevarende foranstaltninger og i sundheds- og sikkerhedskontrol at føre til lavere stigning end ellers i den statistisk registrerede arbejdsproduktivitet.

Som andre årsager bag den lavere stigningstakt i produktiviteten peges der i udenlandske undersøgelser på forskydninger i befolkningernes alderssammensætning, ændringer i uddannelsesmønstret, mindre intensiv forsknings- og udviklingsindsats etc. Den mindre intensive forsknings- og udviklingsindsats har naturligvis en vis sammenhæng med den generelle afsvækkelse af væksttempoet, men samtidig synes f.eks. amerikanske undersøgelser at tyde på, at der også set i forhold til udviklingen i produktionen er tale om en lavere forsknings- og udviklingsindsats.

Andre sektorfor- skydninger end tidligere

9. De ændringer, der har været i erhvervsstrukturen i 1973-79 adskiller sig, som også tabel III.1 indicerer, en del fra de forskydninger, der skete i den foregående periode. Dette afspejler sig også i de tal, man kan beregne for hvilken betydning sektorskift har haft for udviklingen i den gennemsnitlige arbejdsproduktivitet for hele økonomien. Modsat 1966-73 synes der i årene 1973-79 slet ikke at have været 'sektorskiftgevinster'.⁸

Det må imidlertid fremhæves, at faldet i den gennemsnitlige produktivitetstigningstakt for økonomien som helhed i høj grad har sammenhæng med en svagere stigning i arbejdsproduktiviteten i de enkelte sektorer (naturligvis med variationer fra sektor til sektor). Arbejdsproduktiviteten steg kun med 1,5 pct. om året fra 1973 til 1979 medens den rene sektorproduktivitet som nævnt steg med 2,8 pct. fra 1966 til 1973 – altså ca. dobbelt så kraftigt.

8. Det kan dog bemærkes, at sektorskifteffekten for perioden 1973-79 er beregnet på basis af en opdeling på 21 sektorer, idet datamæssige mangler har stillet sig i vejen for at foretage beregningen med de 130 sektorer, der er anvendt for perioden 1966-73. Beregnet med 21 sektorer bliver sektorskiftgevinsten for 1966-73 næsten halveret.

Halvering af produktivitetstigningerne

10. Udtrykt i personer svarede produktivitetstigningerne i 1973-79 til, at produktionsvæksten med uændret produktivitet ville have krævet ca. 40.000 ekstra personer i beskæftigelse om året, medens produktivitetstigningerne i den foregående periode (incl. sektorskiftgevinsterne) kunne omsættes til produktionen fra en merbeskæftigelse på ca. 104.000 personer om året med uændret produktivitet. Afsvækkelsen af produktivitetstigningerne i Danmark såvel som i udlandet har nok afbødet virkningerne på beskæftigelsen af den relativt lave produktionsvækst, men samtidig har den lavere produktivitetstigningstakt været medvirkende til at skærpe de økonomisk-politiske problemstillinger og har hermed gjort det vanskeligere at få løst beskæftigelses- og betalingsbalanceproblemerne.

Mindre råderum i økonomien

11. Halveringen af produktivitetstigningerne efter 1973 sætter i sig selv grænser for de mulige reale forbrugsstigninger, og samtidig har energiprisstigningerne nødvendiggjort, at en relativt større del af arbejdsstyrken er beskæftiget i de udlandskonkurrerende erhverv, hvilket også sætter grænser for de mulige reale forbrugsstigninger. Tendenserne i udenrigshandelen i 1973-79 indebærer en vis omstilling af produktion og beskæftigelse fra hjemmemarkedserhverv til betalingsbalanceerhverv, men dette er først og fremmest sket gennem en nedpresning af den indenlandske private efterspørgsel. Ydermere er de gunstige virkninger heraf på betalingsbalancen blevet mere end opvejet af udviklingen i energipriserne, disses internationale konjunkturvirkninger og af de stærkt stigende rentebetalinger til udlandet.

Selv om det næppe er muligt at give en udtømmende forklaring på årsagerne til den afsvækkede produktivetsudvikling synes der at være en så klar tendens til samvariation mellem vækst og produktivitet, at en lavvækstkurs, der tager sigte på en reduktion af importen gennem en nedpresning af den indenlandske efterspørgsel, kan bringe økonomien ind i en 'ond cirkel'. Den lave produktionsvækst trykker produktivetsvæksten hvorved en række fordelingspolitiske problemstillinger bliver skærpet, hvilket kan vanskeliggøre en genopretning af den økonomiske udvikling på et senere tidspunkt. Disse problemstillinger vil blive diskuteret nærmere i det næste kapitel på grundlag af fremskrivninger af den økonomiske udvikling på mellemlangt sigt.

Bilagstabel til kapitel III. Dekomponering af udviklingen i produktion og beskæftigelse.

	Gnsn. årlige ændringer 1000 personer	
	1966-73	1973-79
<i>Produktivitetsstigninger har muliggjort en produktionsforøgelse, der ved konstant produktivitet ville have krævet</i>	73.6	40.3
<i>Ændringer i produktionssammensætning har muliggjort en produktionsforøgelse, der ved konstant produktivitet og uændret produktionssammensætning ville have krævet</i>	30.0	-0.1
<i>Faktisk forøgelse af beskæftigelsen</i>	15.0	13.3
<i>Den samlede produktionsfremgang svarer således til, hvad der ved konstant produktivitet og produktionssammenhæng ville have krævet en forøgelse af beskæftigelsen på i alt</i>	118.6	53.5

Anm.: Beregnet ud fra Danmarks Statistiks input-output materiale for årene 1966 og 1973 med 130 sektorer. For 1979 er de anvendte data for produktion og beskæftigelse skønnet ud fra foreliggende statistiske oplysninger og beregningerne for 1973-79 er foretaget med en opdeling på 21 sektorer. Som produktionsmål er anvendt bruttofaktoriindkomsten i 1970-priser. Beskæftigelsestallene er antal personer.

IV

Perspektiver for den økonomiske politik

A. Grundforløb og nogle alternativberegninger

Indledning

Meningen med 1990-beregningerne

1. I dette kapitel er tidsperspektivet forlænget fra de 2–4 år, der opereres med i kapitel II, til 10 år d.v.s. til 1990. Baggrunden herfor er som flere gange tidligere omtalt, at de danske balanceproblemer er så store og de nødvendige omstillingsprocesser så omfattende, at de kun kan afhjælpes gennem en langsigtet økonomisk politik, der realistisk bedømt må række et godt stykke hen over midten af 1980'erne. Alene den fysiske omstilling vil i sig selv være så tidkrævende, at de positive resultater først vil begynde at manifestere sig klart omkring midten af dette årti. Samtidig gælder det, at virkningerne af en fastholdt økonomisk politik akkumuleres over tiden, således at det helt enkelt er nødvendigt at regne langt frem, når man vil forsøge at belyse virkningerne af økonomisk-politiske indgreb.

Udgangsskøn til 1990 er problematiske, men nødvendige

2. På samme måde som ved kvantificering af korttidsvirkninger af den økonomiske politik er det nødvendigt at operere med et grundforløb, der kan bruges som sammenligningsgrundlag ved vurderingen af de diskuterede ændringer i den økonomiske politik. I en langtidsanalyse er fastlæggelsen af et sådant grundforløb (udgangsskøn) dog endnu mere problematisk end i korttidsanalyser. Ingen af de forudsætninger, der må gøres for en sådan langtidsberegning, kan fastlægges med en sådan grad af sikkerhed, at beregningsresultatet kan siges at have karakter af en prognose. Der er alene tale om i kvantificeret form at angive nogle udviklingstendenser for en længere årrække.

Dette kapitel er færdigredigeret den 26. november 1980.

Til de grundforudsætninger, der må gøres ved opstillingen af både korttids- og langtidsudgangsskøn, hører spørgsmålet om hvilken økonomisk politik, der føres i perioden. Den sædvanlige forudsætning om uændret økonomisk politik gennem hele fremskrivningsperioden er naturligvis problematisk, da det netop er en klart tilkendegivet målsætning løbende at ændre den førte politik således, at forløbet ikke bliver som i udgangsskønnet. Da beregningerne imidlertid bl.a. tager sigte på at belyse karakteren af den politik, der skal til for at ændre forløbet, er udgangspunktet for fremskrivningen af grundforløbet alligevel taget i en forudsætning om uændret økonomisk politik.

Der er foretaget en gennemregning af to alternativer til grundforløbet. Det første alternativ implicerer successive stramninger af finanspolitikken, hvorved den indenlandske efterspørgsel beskæres i tilstrækkelig grad til at bringe økonomien i balance over for udlandet. En sådan politik, hvor landet »sparer sig til balance«, vil selvsagt indebære en betydelig forøgelse af arbejdsløsheden.

Heroverfor står det andet alternativ, hvor der i kraft af en fortløbende konkurrenceevneforbedring både bliver mulighed for en opretning af betalingsbalancen og en høj beskæftigelsesgrad.

Sigtet med beregningerne i dette kapitel er ikke at diskutere, hvor hurtigt man skal gå frem år for år i realiseringen af de nævnte økonomisk-politiske målsætninger. Kravene til den økonomiske politik er derimod fremkommet ved at besvare følgende spørgsmål: hvor meget skal konkurrenceevne- og finanspolitikken ændres i årene 1981–84 for at sikre opfyldelse af målsætningerne i 1990? I begge strategier respekteres derved det krav, at betalingsbalanceunderskuddet i 1984 ikke overstiger regeringens mål på 8–9 mia. kr.

Et grundforløb

Perspektivet forlænges ud over 1980

3. I kapitel II blev der præsenteret et udgangsskøn frem til 1984, og grundforløbet i nærværende kapitel bygger videre på disse beregninger, idet der i høj grad er tale om en forlængelse af de udviklingstendenser med uændret økonomisk politik, der blev regnet med for 1982–84.

I det følgende uddybes nogle af grundforløbets forudsætninger, jfr. i øvrigt tabel IV.1.

Tabel IV.1. De vigtigste forudsætninger bag grundforløbet.

	Gnst. årlig vækst 1982-90 ¹⁾
	- pct. p.a. -
Arbejdsstyrke	0.6
Arbejdstid (pr. fuldtidsbeskæftiget)	-0.8
Arbejdsproduktiviteten i byerhverv pr. mand	2.5
pr. time	3.5
Bytteforhold i udenrigshandelen	-0.7
Eksport af varer og tjenester	3.8
Boligbyggeri	0.0
Offentlig køb af varer og tjenester	1.0
Timeløn	10.0
	Gnst. kvote
Kapitaltilvæksten i private erhverv i forhold til produktionstilvæksten	3

1) Forudsætningerne for beregningerne vedr. det økonomiske forløb i 1980-81 er udførligt omtalt i kap. II.

Befolkning og arbejdsudbud

Antagelserne med hensyn til udviklingen i arbejdsudbuddet svarer til antagelserne i Budgetredegørelsen 1980 fra Finansministeriet. Her forudsættes det, at tilvæksten målt i personer bliver omkring 1 pct. p.a. frem til midten af firserne, hvorefter væksten falder til det halve. Hertil kommer, at en væsentlig del af væksten vil falde på deltidsbeskæftigede samt at den gennemsnitlige arbejdstid for en fuldtidsbeskæftiget er forudsat at falde med ca. 0,8 pct. om året.

Investeringer og kapitalapparat

For at sikre konsistens mellem de beregningsmæssige antagelser om indsatsen af produktionsfaktorer og den resulterende produktion er der forudsat et konstant forhold mellem det fysiske kapitalapparat og produktionen. De private erhvervs nettoinvesteringer bestemmes således af væksten i den private sektors produktion. Den summariske antagelse er, at en stigning i den årlige produktion på 1 mia.kr. (målt ved bruttofaktoringkomsten) kræver 3 mia.kr. ekstra kapitalapparat.

Denne antagelse, som i første række bygger på historiske erfaringer, undervurderer muligvis investeringskravet. Et skift i efterspørgselen fra produktion med lav kapitalintensitet, f.eks. tjenesteydelser, til produktion med høj kapitalintensitet vil ændre på forholdet mellem kapital og den samlede bruttofaktoringkomst. Dette kan blive aktuelt i en periode, hvor det tilstræbes at placere en betydelig del af produktionstilvæksten i de sektorer, som konkurrerer med udlandet.

Produktivitetsudvikling

Arbejdsproduktiviteten i byerhvervene, målt som produktion pr. arbejdstime, antages at stige med 3,5 pct. om året, hvilket svarer til en vækst i produktionen pr. beskæftiget i hele økonomien på ca. 1¹/₂ pct. eller nogenlunde svarende til forholdene fra 1973 til 1979 (jfr. kap.III).

Bytteforhold Det antages i grundforløbet at prisudviklingen for varer og tjenester, der eksporteres og importeres (bortset fra energi), udvikler sig parallelt, og at de underliggende omkostningsforhold i ind- og udland følges ad.

Energipriserne forudsættes fra 1981 og frem at stige med 3 pct. mere om året end andre internationalt handlede varer. Denne realprisstigning på energi indebærer et bytteforholdstab på godt 1/2 pct. om året. I redegørelsen fra juni 1980 regnedes med en gennemsnitlig realprisstigning på 2 pct. p.a. frem til 2020. Men som også anført der, forekommer det rimeligt at regne med de største prisstigninger i begyndelsen af 40-årsperioden.

»Uændret konkurrenceevne«

Væksten i udlandet antages i overensstemmelse med ræsonnementerne i kap.I at blive ret moderat, nemlig på 3 pct. p.a. som gennemsnit for hele perioden, og den internationale vækst i samhandelen med industrivarer forudsættes sammenhængende hermed at blive knap 5 pct. p.a. Uændret konkurrenceevne – bortset fra den forbedring, der fandt sted 1979/80 – forudsættes at indebære, at den danske industrieksport vil vokse med 5 pct. p.a. Langsigtsudsigterne for landbrugseksporten er meget usikre. Der er i beregningerne antaget en svag realvækst på 1 pct. p.a.

I et efterfølgende afsnit vil beregningsresultaternes påvirkelighed af ændrede skøn over udlandsvæksten blive nærmere belyst.¹

Boligbyggeri

Boligbyggeriet er i beregningerne antaget at holde sig på et uændret niveau svarende til ca. 25.000 påbegyndelser fra 1982 og frem.

»Uændret økonomisk politik«

Tilbage som væsentlig afgørende faktor for grundforløbet står udviklingen i den økonomiske politik. Der er som nævnt valgt den forudsætning for grundforløbet, at den økonomiske politik er uændret fra 1981 og fremefter.

For skattepolitikken er det relativt entydigt, hvad uændret politik implicerer, idet udskrivningsprocenten antages uændret at være 91 pct., mens skalatrin og personfradrag ændres i takt med det lønregulerende pristal. Kommuneskattesatserne forudsættes at vokse med ca. 0,2 procentenheder om året (sammenhængende med at kommunerne skal have nogenlunde ligevægt mellem indtægter og udgifter, og at udgifterne, som det fremgår af det følgende, antages at vokse realt).

1. I formandskabets redegørelse fra foråret 1978 blev der ligeledes foretaget en fremskrivning af dansk økonomi i et mellemfristet perspektiv. Dengang skønnedes specielt industrieksportens følsomhed over for væksten i udlandet at være ca. dobbelt så stor som den her antagne. Men mellemliggende analyser af dette forhold peger entydigt i retning af, at denne følsomhed er blevet væsentligt reduceret. Dette indebærer også, at importens og eksportens følsomhed over for variationer i realvæksten i hhv. ind- og udland har nærmet sig hinanden.

De stigende primær- og amtskommunale skatter implicerer sammen med den stigning i statsskatten, der følger af, at indkomsterne stiger lidt mere end priserne, at det direkte skattetryk vokser fra 31 pct. i 1982 til ca. 35 pct. ved periodens slutning. (Det direkte skattetryk er beregnet som summen af indkomst- og formue- samt særlig indkomstskat sat i forhold til den personlige indkomst.)

Satserne for de indirekte afgifter er forudsat uændrede. De indirekte afgifter vil herved udgøre en faldende andel af de samlede offentlige indtægter.

Det offentlige køb af varer og tjenester, målt i mængder, forudsættes at stige med een pct. om året. Dette implicerer, at antallet af offentligt ansatte forudsættes at vokse med ca. 16.000 personer årligt, hvoraf ca. 8.000 kan tilskrives mindsket gennemsnitlig arbejdstid samt øget deltidshæftelse.

Om væksten på een pct. kan karakteriseres som konsistent med antagelsen om uændret økonomisk politik er et åbent spørgsmål. Da den valgte forudsætning er ganske væsentlig for beregningsresultaterne, er der i det følgende foretaget beregninger, som illustrerer virkningerne af en lavere eller højere vækst i det offentliges køb af varer og tjenester.

Endelig er det antaget, at satserne for transfereringer følger lønudviklingen. Da antallet af pensionister og efterlønsmodtagere stiger gennem perioden, ligger der heri en real vækst i det offentliges udgifter. Var perspektivet for beregningerne f.eks. forlænget frem til år 2000, ville der på dette punkt ske en væsentlig ændring, idet antallet af pensionister vil stagne i det sidste tiår af indeværende århundrede.

Lønudvikling

Formålet med beregningerne over udviklingen i dansk økonomi frem til udgangen af dette årti er i første række at belyse nogle realøkonomiske sammenhænge. Når der er valgt en beregningsmæssig forudsætning for den årlige lønstigningstakt på 10 pct., er dette naturligvis temmelig vilkårligt, idet hovedforudsætningen som nævnt ovenfor er den, at konkurrenceevnen over for udlandet er uændret i grundforløbet. Dette indebærer, at de produktivitetskorrigerede timelønstigninger i store træk følger udviklingen i udlandet.

Grundforløbet: balanceproblemerne forværres

4. I tabel IV.2 og IV.3 nedenfor præsenteres de beregningsmæssige resultater for den mellemfristede fremskrivning af dansk økonomi. I tabel IV.2 vises desuden til sammenligning udviklingen i dansk økonomi 1966-73 og 73-80, (jfr. i øvrigt kap.III). Som fremhævet tidligere skal man fortolke tallene med stor forsigtighed, da de er stærkt afhængige af de gjorte antagelser, og formålet med dem er udelukkende at give en strømpil for udviklingstendenserne i balanceproblemet under forudsætning af uændret økonomisk politik.

Tabel IV.2. Hovedtræk af den økonomiske udvikling 1966–80 samt udviklingstendenser for 1980–90.

	Gennemsnitlig årlig realvækst – pct. p.a. –		
	1966–73	1973–80 ⁴⁾	1980–90 (grundforløb)
Samlet produktion ¹⁾	4.5	1.7	2.1
Samlet beskæftigelse ²⁾	0.6	0.6	0.6
Produktion pr. beskæftiget	3.9	1.1	1.5
Privat forbrug	3.5	1.5	2.0
Boligbyggeri	9.0	–8.8	0.0
Private erhvervsinvesteringer ³⁾	5.3	–2.1	5.0
Offentligt køb af varer og tjenester herunder off. investeringer	5.6 6.1	3.2 –4.0	0.9 0.3
Eksport	6.2	4.1	3.5
Import	6.8	0.9	3.5

Noter: 1) Bruttonationalproduktet i 1970-priser.

2) Regnet i antal personer, d.v.s. uden korrektion for deltidsbeskæftigelse m.v.

3) Regnet brutto og inkl. lagerbevægelser.

4) I kap. III er der kun regnet frem til 1979.

Kilde: Nationalregnskabet samt egne beregninger.

Tallene for investeringsudviklingen 1980–90 kan for en umiddelbar betragtning siges at vise en overraskende stærk stigning set i relation til væksten i den samlede produktion. Stigningen er næsten lige så kraftig som i årene 1966–73, hvor vækstraten for den samlede produktion var mere end dobbelt så høj. Til forklaring af dette forhold skal anføres, at investeringsniveauet omkring midten af tresserne var særlig højt, medens det ved indgangen til firserne er ekstremt lavt, jfr. at erhvervsinvesteringerne i perioden 1973–80 har vist tilbagegang. Hertil kommer at væksten i den samlede produktion i tiåret 1980–90 er antaget at være anderledes fordelt mellem privat og offentlig sektor end tilfældet var i perioden op til 1973.

Som det fremgår af tabel IV.3 indebærer den fremskrivning, der bygger på forudsætningen om uændret økonomisk politik, en yderligere forværring af balanceproblemerne i løbet af firserne.

Tabel IV.3. Udviklingstendenser i dansk økonomis balanceproblemer.

	1980	1990
1. Saldoen på betalingsbalancens løbende poster		
a) i procent af bruttofaktorrindkomsten	4.9	9
b) i procent af eksporten	12.6	20
2. Ledighedsprocent ¹⁾	6.7	7

1) Antal registrerede ledige i forhold til arbejdsstyrken.

Alternative strategier for den økonomiske politik

5. Som nævnt er der foretaget alternativberegninger baseret på to forskellige strategier.

Strategi I Den første strategi (strategi I) er karakteriseret ved, at betalingsbalancen rettes op gennem en nedpresning af den indenlandske efterspørgsel og dermed importen af varer og tjenester.

Strategi II Den anden strategi (strategi II) forudsætter, at betalingsbalancen forbedres gennem successive konkurrenceevneforbedringer tilvejebragt ved en kombination af indkomstpolitik, kronkursjusteringer og andre foranstaltninger, der øger konkurrenceevnen og dermed produktionen i betalingsbalanceerhvervene.

For både strategi I og strategi II er der taget udgangspunkt i den målsætning, at betalingsbalancen skal være i ligevægt i 1990. Under indtryk af de mange usikkerhedsmomenter omkring forudsætningerne m.h.t. udlandsvækst, energiprisstigninger etc. må strategierne imidlertid nok fortrinsvis bedømmes ud fra de ændringer, de medfører i balanceproblemernes størrelse og sammensætning. Konsekvenserne af ændrede forudsætninger vil blive belyst nedenfor.

6. Ved beregning af effekten af en konkurrenceevneforbedrende politik er antagelserne om prisdannelsen af væsentlig betydning.

Konkurrenceevnen og importen Med hensyn til importpriserne er det antaget, at de målt i udenlandsk valuta er uafhængige af den danske konkurrenceevne, og at kronkursændringer derfor slår fuldt igennem på importpriserne målt i danske kroner.

Importen af forarbejdede varer antages at være ret følsom overfor ændringer i omkostningsforholdet mellem ind- og udland: Stiger den relative importpris med 1 pct. ekstra, forudsættes den importerede mængde at falde med 1½ pct. (Den såkaldte priselasticitet antages med andre ord at være halvanden, hvilket er i god overensstemmelse med beregninger herover).

Konkurrenceevnen og eksporten For eksportens vedkommende er der regnet med, at eksportørerne i tilfælde af en relativ omkostnings-sænkning her i landet (fremkaldt ved indkomstpolitik eller realdevaluering af den danske krone) vil reagere dels ved at foretage en vis prisnedsættelse (målt i udenlandsk valuta), dels ved at forøge eksportproduktionen (hvis afsætning støttes af den nævnte prisnedsættelse).

For landbrugsvarer antages det, at en reduktion af omkostningsrelationerne på 10 pct. vil føre til, at den gennemsnitlige eksportpris nedsæt-

tes med 1 pct., medens eksportmængderne stiger 2,6 pct. For industri-varer (hvor markedsforholdene er anderledes) er det forudsat, at såvel prisnedsættelsen som mængdeforøgelsen vil blive lidt større, nemlig henholdsvis 2½ pct. og 6 pct. De nævnte mængdeændringer er antaget at sætte sig gradvist igennem.

De her nævnte skøn over udenrigshandelens reaktion på ændrede pris- og indtjeningsforhold, der alt i alt må betegnes som forsigtige vurderinger, svarer stort set til dem, der blev benyttet ved den tidligere omtalte fremskrivning i Dansk Økonomi, maj 1978, hvortil der i øvrigt skal henvises, og hvori det også diskuteres, hvorledes andre former end priskonkurrencen kommer med i billedet. (Med hensyn til den specifikke størrelsesorden for de her omtalte priselasticiteter og den tidsmæssige fordeling af mængdeeffekterne henvises til bilagstabellen til dette kapitel).

Beskæftigelsesgraden

Der er i strategi II konkret regnet med, at ledigheden i 1990 er nedbragt til 2 pct. af arbejdsstyrken. Spørgsmålet, om denne beskæftigelsesgrad ud fra en samlet økonomisk og politisk vurdering kan karakteriseres som »tilfredsstillende«, har naturligvis tæt sammenhæng med, hvor effektiv en arbejdsmarkedspolitik det er muligt at føre. Der er ikke i de efterfølgende beregninger gjort forsøg på nærmere at analysere denne problemkreds, alene af den grund at spørgsmålet, for så vidt angår de efterfølgende beregningsresultater, helt overdøves af den usikkerhed, der er forbundet med at skønne over, hvorledes arbejdsudbuddet ændres af en stigende beskæftigelsesgrad. De 2 pct., der regnes med i strategi II, er baseret på en forudsætning om, at arbejdsudbuddet er upåvirket af beskæftigelsesgraden.

7. *Hovedresultaterne* af beregningerne over de to alternativer fremgår af tabel IV.4 og IV.5. Produktivitetsudviklingen er antaget at være upåvirket af valget af økonomisk politik. Dette kan forekomme mindre rimeligt – specielt under indtryk af den i kap.III påviste samvariation mellem produktionsvækst og produktivitetsstigning. Derfor er der nedenfor under punkt 13 foretaget en analyse af, hvilke konsekvenser det vil have for de beregningsmæssige resultater, hvis produktivitetsudviklingen antages at variere i takt med produktionstilvæksten.

Den beregningsmæssige forudsætning bag strategi I, hvor finanspolitikken strammes, er en stigning i skattetrykket fra 49 pct. i 1980 til 62 pct. i 1990, mod en stigning fra 49 pct. til 51 pct. i grundforløbet. Forudsætningen bag alternativ II er en konkurrenceevneforbedring af en størrelsesorden på godt 20 pct. supp-

Tabel IV.4. Hovedtræk af den økonomiske udvikling 1980–90 under alternative forudsætninger om den økonomiske politik.

	Grundforløb	Strategi I (»stramning«)	Strategi II (konkurrence- evneforbedring)
	Gennemsnitlig årlig realvækst – pct. p.a. –		
Samlet produktion ¹⁾	2.1	1.4	2.7
Samlet beskæftigelse ²⁾	0.6	0.2	1.2
Produktion pr. beskæftiget ³⁾	1.5	1.2	1.5
Privat forbrug	2.0	0.4	1.5
Boligbyggeri	0.0	0.0	0.0
Private erhvervsinvesteringer ⁴⁾	5.0	4.6	7.3
Offentligt køb af varer og tjenester	0.9	0.9	0.9
Eksport	3.5	3.5	4.6
Import	3.5	2.8	3.3

Noter: 1) Bruttonationalproduktet i 1970-priser.

2) Regnet i personer, d.v.s. uden korrektion for deltidsbeskæftigelse m.v.

3) Produktivitetsudviklingen i byerhverv er forudsat at være den samme i de tre forløb. Det lavere tal for strategi I har sammenhæng med, at byerhvervenes andel er lavere end i de andre alternativer.

4) Regnet brutto og inkl. lagerbevægelser.

leret med en moderat finanspolitisk stramning svarende til et skattetryk i 1990 på 54 pct.²

Strategi I

Strategi I: Øget arbejds-løshed, ...

8. Ved strategi I, som altså går ud på at »spare sig til balance« over for udlandet, bliver produktionstilvæksten i gennemsnit ca. 2/3 pct. lavere pr. år end i grundforløbet. Dette kan umiddelbart synes at være en beskedent forskel; men det betyder, at produktionen målt i mængder ved periodens afslutning er knap 7 pct. lavere end i grundforløbet. Som det fremgår af tabel IV.5, kommer der således også en stigning i ledighedsprocenten fra knap 7 pct. i 1980 til 11 pct. i 1990.

mindre kapitalapparat ...

Væksten i investeringerne i de private erhverv er i gennemsnit kun ca. 1/2 pct. mindre end i grundforløbet. Dette gennemsnit skjuler imidlertid, at man ved strategi I i 1990 har et væsentligt mindre kapitalapparat. I 1990 er nedpresningsfasen ifølge beregningerne overstået, og investeringerne er igen vokset til et niveau, der kun er lidt lavere end i grundforløbet. Men under selve nedpresningen rammes investeringerne hårdt. De akkumulerede investeringer fra 1980 til 1990 er næsten 20 pct. lavere end i

2. Skattetrykket er defineret som summen af direkte skatter og nettoafgifter sat i forhold til de personlige indkomster.

Tabel IV.5. Udviklingstendenser i dansk økonomis balanceproblemer frem til 1990 under alternative forudsætninger om den økonomiske politik.

	Udgangspunkt - 1980 -	Grundforløb	Strategi I 1990	Strategi II
Saldoen på betalingsbalancens løbende poster i procent af bruttofaktoringkomsten	4.9	9	0	0
Ledighedsprocent ¹⁾	6.7	7	11	2

1) Antal registrerede ledige i forhold til arbejdsstyrken.

grundforløbet, svarende til at man mister 2 års investeringer. Ved et sådant forløb vil man således også få cementeret ledigheden ind i 90'erne.

og stagnerende forbrug

Strategi I er ikke blot karakteriseret ved en betydelig stigning i ledigheden, men tillige ved, at det private forbrug kun vokser med 0,4 pct. p.a. eller mindre end arbejdsstyrken. Strategien indebærer således en reallønspause strækkende sig over et helt tiår. Det er åbenbart, at dette ville lede til store spændinger i samfundet.³

Der er i øvrigt grund til at understrege, at beregninger af effekten af strategi I er udført under den restriktive forudsætning, at løn- og avanceudviklingen i fremskrivningsperioden er upåvirket af skattestigningen. Forværres konkurrenceevnen som følge af en øget inflationstakt, vil det være endnu vanskeligere at spare sig til balance.

Strategi II

Strategi II: Mindsket arbejdsløshed, ...

9. Heroverfor står den konkurrenceevneforbedrende politik, som ligger bag strategi II. Dette udviklingsforløb er i første række kendetegnet ved, at produktionen, specielt i de udlandskonkurrerende erhverv, stiger stærkere end i grundforløbet. Konkurrenceevneforbedringen danner både baggrund for, at arbejdsløsheden bringes ned til en mere acceptabel størrelsesorden, og at betalingsbalancen kommer i ligevægt. På den anden side betyder

3. I de konkrete beregninger er der tale om et fald i det private forbrug i de år, hvor skattetrykket stiger, hvorefter forbruget stort set vokser i samme takt som i grundforløbet.

øget konkurrenceevne et forringet bytteforhold i udenrigshandlen, idet eksportprisudviklingen målt i udenlandsk valuta bliver svagere. Med de gjorte antagelser indebærer den her gennemregnede strategi II således et bytteforholdstab på ca. 0,4 pct. p.a.

større kapitalapparat, ... og kun lidt svagere forbrugsvækst end i grundforløbet

Hertil kommer at erhvervsinvesteringerne må stige stærkere end i udgangsforløbet (og stærkest i de år, hvor omstillingsprocessen går hurtigst). De akkumulerede investeringer bliver ved strategi II ca. 15 pct. større end i udgangsforløbet. Men i kraft af den større produktion bliver der alligevel »plads« til en stigning i det private forbrug, der er mere end 1 pct. større p.a. end i sparealternativet og kun 1/2 pct. mindre end i udgangsforløbet. (For at presse stigningstakten herved, er det i øvrigt som nævnt nødvendigt at foretage en moderat finanspolitisk stramning). At væksten i det private forbrug er højere i grundforløbet end i strategi II kan næppe tillægges nogen afgørende betydning, da man antagelig ikke kan regne med, at grundforløbets betalingsbalanceudvikling ville være politisk acceptabel.

Ændret indkomstfordeling

Den funktionelle indkomstfordeling ændrer sig selvsagt i takt med, at den konkurrenceevneforbedrende politik lykkes. Mens lønindkomsterne ved periodens slutning ifølge beregningerne udgjorde omkring 55½ pct. af den samlede bruttofaktorindkomst i den private sektor i såvel grundforløbet som under strategi I, falder andelen til 52½ pct. under strategi II.

Omsving i de offentlige finanser

På trods af dette omsving i indkomstfordelingen vil der ifølge beregningerne fortsat være et opsparingsunderskud i den private sektor perioden igennem. Stigningen i den private opsparing kan ikke følge med investeringskravene foranlediget af den betydelige vækst i produktionen i byerhverv. Da der samtidig, ifølge forudsætningerne, skal være ligevægt på betalingsbalancen, må skatterne sættes så meget i vejret, at det offentlige igen får et budgetoverskud, således som det var tilfældet i årene før den første oliekrise.⁴

Strategi II er ikke problemfri

10. En fastholdt konkurrenceevneforbedrende politik igennem første halvdel af firserne skulle således ifølge beregningerne kun-

4. Derimod fører den finanspolitiske stramning, som ligger bag udformningen af strategi I ikke til, at der på tilsvarende måde kommer et overskud i den offentlige sektor.

ne løse dansk økonomis balanceproblemer inden for en overskuelig periode; men denne økonomiske politik er som bekendt langt fra problemfri. I et senere afsnit vil disse problemer blive diskuteret nærmere. Her skal blot nævnes, at der ikke er regnet med, at det skulle blive vanskeligt internationalt at opnå den tilstrækkelige forståelse for nødvendigheden af en sådan økonomisk politik.

Det er antaget, at der i udlandet også under trykkede konjunkturer vil være forståelse for og erkendelse af, at det danske betalingsbalanceunderskud nu må bringes ud af verden, og at det ikke ændrer ved beskæftigelsessituationen i udlandet, om dette sker på en måde, der samtidig genskaber en acceptabel beskæftigelsessituation i Danmark eller ved en ensidig nedpresning af aktivitets- og beskæftigelsesniveauet i Danmark. Muligheden for udenlandsk accept af en strategi II-politik vil dog antagelig i nogen grad bero på, hvorledes kronekursændringer indgår i en sådan strategi.

Sammenfattende om strategi I og strategi II

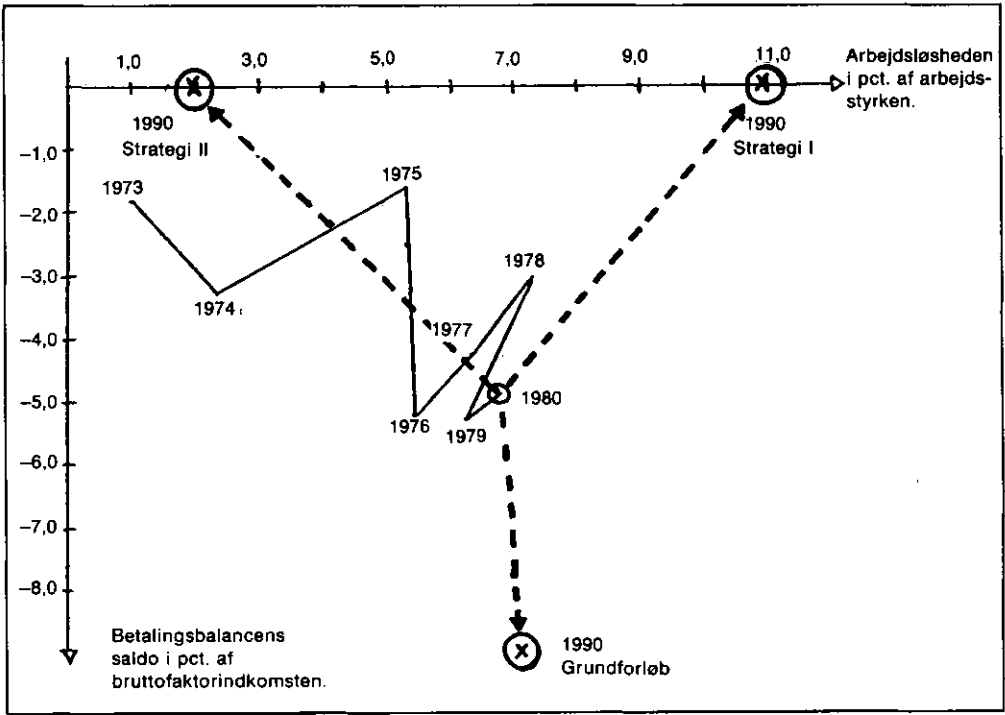
11. Figur IV.1 viser foruden den stærkt negative udvikling i arbejdsløshed og betalingsbalance for perioden 1973–80 også de tre omtalte udviklingsforløb frem til 1990, nemlig: grundforløb, strategi I og strategi II. Figuren illustrerer tydeligt, at i det beregnede grundforløb indtræder der en forværring af såvel ledigheds- som betalingsbalanceproblemet i forhold til situationen i 1980.

Grundforløbets store betalingsbalanceunderskud medfører naturligvis en voldsom stigning i udlandsgælden. Målt i forhold til bruttofaktorindkomsten vil nettogælden til udlandet således under grundforløbets antagelser stige fra at udgøre 26 pct. i 1980 til at udgøre 53 pct. i 1990. Denne stærke vækst i gældsætningen til udlandet afføder i grundforløbet en kraftig vækst i rentebetalingerne til udlandet. Set i lyset af de tilkendegivne politiske målsætninger må en sådan fortsat betydelig vækst i gældsætningen antages at udelukke et forløb af denne karakter.

Det må derfor forventes, at den økonomiske politik vil blive udformet således, at betalingsbalanceudviklingen drejes i en mere gunstig retning.

Figur IV.1 illustrerer desuden den store forskel, der vil være på resultaterne af henholdsvis at stramme sig til balance over for udlandet og at producere sig til balance. Vælges, i overensstem-

Figur IV.1: Udviklingen i arbejdsløsheden og betalingsbalancen 1973–1980 samt tre alternative perspektiver for 1990.

melse med strategi II, vejen med forbedringer af dansk økonomis konkurrenceevne i stedet for den rene stramningsvej (som under strategi I), vil der således i 1990 være ca. 250.000 personer flere i beskæftigelse, og produktionen vil være ca. 13 pct. større. Der opnås således med strategi II en løsning på begge de to hovedproblemer i dansk økonomi: betalingsbalanceunderskud og ledighed. Hvorimod man med strategi I giver køb på beskæftigelsessiden for at opnå en forbedring af betalingsbalancen. Dertil kommer, at man i kraft af en større beskæftigelse og et større kapitalapparat med strategi II kan sikre en stærkere realvækst i det private forbrug end med strategi I. Forskellen i forbrugsvækst under strategi I og II forøges, hvis man tager hensyn til, at der ved strategi II må forventes en kraftigere produktivitetsudvikling sammenhængende med den stærkere økonomiske vækst. Dette er nærmere belyst i de følgende afsnit. Ved siden af den højere beskæftigelse er et større råderum for det private forbrug det afgørende fortrin ved strategi II sammenlignet med strategi I.

Under den perspektivløse strammingspolitik, som strategi I ville være ensbetydende med, kan der ligefrem imødeses et mindre realforbrug pr. husstand i 1990 end i 1980, hvilket som nævnt kan udløse reaktioner, der vil gøre situationen endnu værre.

Det er givet, at det også vil være vanskeligt at fastholde den konkurrenceevneforbedrende politik, især når de gunstige beskæftigelsesvirkninger begynder at lægge pres på arbejdsmarkedet. Dette gælder naturligvis specielt i en situation, hvor indkomstfordelingen forskubbes til fordel for restindkomstmodtagerne. Men det er værd at understrege, at sammenlignet med sparealternativet giver strategi II mulighed for en gunstigere realindkomstudvikling for alle grupper i samfundet.

Beregningsresultaternes følsomhed overfor ændrede forudsætninger

Omfanget af de økonomiske indgreb afhænger af beregningsforudsætningerne

12. Skøn over udviklingen gennem det kommende tiår er ifølge sagens natur forbundet med betydelig usikkerhed, og det siger sig selv, at omfanget af de økonomiske indgreb, der med strategi I eller II skønnes nødvendige for at nå de opstillede mål, i høj grad vil afhænge af de valgte beregningsmæssige forudsætninger. Karakteren af balanceproblemet i 1990 under forskellige forudsætninger med hensyn til væksten i produktivitet, eksport, energipriser og offentligt køb af varer og tjenester og de hertil svarende justeringer af strategi I og II er resumeret i tabel IV.6.

– dog i alle tilfælde gunstigere udvikling i forbruget med strategi II end med strategi I

Tabellen viser for det første, at ændringer i de centrale forudsætninger ikke kan rykke ved det resultat, at strategi II indebærer en gunstigere udvikling i forbruget gennem perioden 1980–90 end strategi I. Hertil kommer – hvilket ikke fremgår af tabellen – at kapitaldannelsen og dermed produktionskapaciteten ved indgangen til 1990'erne er langt større i strategi II.

Hvor stor forskel der er mellem de to strategier målt ved udviklingen i forbruget, afhænger af effekten af ændringer i konkurrenceevnen. Herom er det vanskeligt at opnå sikre erfaringsmæssige holdepunkter, men de anvendte forudsætninger må som nævnt betragtes som forholdsvist forsigtige. Fordelen ved at vælge strategi II fremfor strategi I kan derfor næppe siges at være overvurderet gennem valget af forudsætninger. Med større effekter af en given ændring i konkurrenceevnen ville strategi II kunne gennemføres med et mindre bytteforholdstab og dermed større vækst i forbruget. Hertil kommer, hvad der måske er

Tabel IV.6. Balanceproblemerne ved forskellige forudsætninger og strategier.

Forudsætninger	Saldo på betalingsbalancens løbende poster i procent af bruttofaktoriindkomst			Ledighedsprocent ¹⁾			Realvækst i privat forbrug 1980-90		
	Grundforløb	Strategi I	Strategi II	Grundforløb	Strategi I	Strategi II	Grundforløb	Strategi I	Strategi II
1. Udgangsskøn	8.6	0.0	0.0	7.3	10.9	2.0	2.0	- 0.4	- 1.5
2. Konjunkturafhængig produktivitet ($\pm 1\%$ p.a. 82-90) ²⁾	-	0.0	0.0	-	9.8	2.0	-	0.1	1.9
3. Industrieksport + 1% p.a. 82-90	7.1	0.0	0.0	5.7	8.5	2.0	2.0	0.7	1.5
4. Pris på importeret energi + 3% p.a. 82-90	11.0	0.0	0.0	8.1	12.3	2.0	1.7	-0.3	1.0
5. Offentligt køb af varer og tjenester + 1% p.a. 82-90	9.6	0.0	0.0	3.9	8.1	2.0	2.1	0.2	1.0

1) Antal registrerede ledige i forhold til arbejdsstyrken opgjort i personer.

2) 2½ pct. stigning i timeproduktiviteten i byerhverv ved strategi I og 4½ pct. stigning i timeproduktiviteten i byerhverv ved strategi II.

væsentligere, at de nødvendige ændringer i indkomstfordelingen ville blive mindre.

Sammenhæng mellem vækst og produktivitet

13. Omkostningerne ved at vælge strategi I fremfor strategi II afhænger også af graden af samvariation mellem produktivitetstigninger og vækst i produktionen. En nedpresning af væksten i den indenlandske efterspørgsel, som den der foretages i strategi I, har som konsekvens, at de erhvervsmæssige investeringer kun udvikler sig svagt, og alene af den grund vil den teknologiske fornyelse og indarbejdningen af nye teknikker ske i et langsommere tempo. Det må derfor anses for sandsynligt, at arbejdsproduktiviteten i et sådant forløb ville stige mindre end i udgangsskønnet. Omvendt skulle et økonomisk forløb med en højere vækst end udgangsskønnet, som den der fremkommer under strategi II, medføre større produktivitetstigninger. Disse sammenhænge er belyst i række 2 i tabellen.

Som en grov antagelse er det forudsat, at en lavvækstkurs i den økonomiske politik, som den der slås ind på i strategi I, har som konsekvens, at produktivitetstigningerne bliver een procenten mindre end i udgangsskønnet, hvor produktivitetstigningerne var forudsat at være 3,5 pct. om året i de private byerhverv. I strategi II, der er karakteriseret af en højere vækst end i udgangsskønnet og retablering af fuld beskæftigelse, er der om-

vendt regnet med en produktivitetstigning, der er een procentenhed højere, d.v.s. 4,5 pct. p. a. Det er antaget at de højere eller lavere produktivitetstigninger påvirker konkurrenceevnen over for udlandet.⁵

Tallene i tabel IV.6 tåler ikke en håndfast fortolkning, men giver dog et fingerpeg om den mulige størrelsesorden af effekterne af højere eller lavere produktivitetstigninger ved henholdsvis høj og lav produktionsvækst. Højvækstalternativet ved strategi II må i øvrigt karakteriseres som et noget forsigtigt skøn. Væksten i produktionen pr. beskæftiget for økonomien under eet kommer kun op på 2,1 pct., altså stadig langt under niveauet for højvækstårene 1966–73, jfr. tabel IV.2. Selv om der er forhold, der kunne tale for, at det vil være vanskeligt at komme op på de samme høje produktivitetstigninger som i 1966–73, må de 2,1 pct. for strategi II nok alligevel betegnes som et underkantsskøn.

Det er klart, at en højere produktivitetstigning medfører en større vækst i de reale forbrugsmuligheder. De økonomisk-politiske indgreb, der skal til for at skabe balance, vil i så fald utvivlsomt blive opfattet som langt mere tålelige. Det er i beregningerne, som det fremgår af tabel IV.6, valgt at lade den større vækst i forbrugsmulighederne komme til udtryk i stigningen i det private forbrug alene (udover de investeringer, der er nødvendige). Alternativt kunne den højere produktivitet blive omsat i øget fritid eller øget offentlig service (d.v.s. forbedringer der ligger ud over dem, der allerede er indregnet.)

Variation af det offentlige køb af varer og tjenester

14. Det fremgår af tabel IV.6, at med 1 pct. stærkere årlig vækst i det offentlige køb af varer og tjenester fra 1982–90 vil grundforløbet ændres, således at ledigheden i slutåret næsten halveres samtidig med, at betalingsbalanceunderskuddet kun forøges med ca. 1 pct. af bruttofaktoriindkomsten. Dette skyldes, at importindholdet i det offentlige køb af varer og tjenester er beskedent, samt at det i beregningernes grundforløb er antaget, at merbeskæftigelsen i den offentlige sektor kun medfører en købekraftsforøgelse svarende til forskellen mellem lønnen i den offentlige sektor og arbejdsløshedsunderstøttelsen. (Det er for dette resultat væsentligt, at arbejdsudbuddet er antaget at være uafhængigt af væksten i den offentlige sektor).

5. Tabel IV.6 siger altså ikke noget om effekten af samtidige større eller lavere produktivitetstigninger både i Danmark og i udlandet.

Under strategi I er beskæftigelsesforøgelsen lidt mindre end i grundforløbet, idet betalingsbalanceforværringen som følge af den større stigning i den offentlige sektor stiller krav om en yderligere, omend begrænset stramning af finanspolitikken. Dette indebærer, at realvæksten i forbruget fra 1980 til 1990 yderligere nedpresses med 0,1-0,2 pct. p.a.

Under strategi II er problemstillingen en helt anden. Her vil en ekstra stigning i det offentlige køb af varer og tjenester implicere, at væksten i det private forbrug må reduceres med 1/2 pct. p.a. Stærkere vækst i den offentlige sektors beskæftigelse må nemlig her modsvares af mindre beskæftigelse i den private sektor.

Beregningerne illustrerer dermed det i og for sig selvfølgelige, at omkostningerne ved øget offentligt forbrug i form af lavere stigning i de reale disponible indkomster afhænger af, hvorvidt arbejdsløshed eller beskæftigelse i den private sektor er alternativet til beskæftigelse i den offentlige sektor. Ved fuld beskæftigelse er omkostningerne i form af mindre privat forbrug betydeligt større end under omfattende ledighed.

*Variation i eksport-
væksten*

15. Større vækst i eksportmarkederne indebærer en »gratis« letelse af betalingsbalanceproblemet og mindsker derfor behovet for økonomisk politiske indgreb. Denne effekt er imidlertid størst ved strategi I. Her vil produktionen nemlig øges ved en større eksportvækst, hvorimod gevinsten ved højere vækst i eksportmarkederne under strategi II hovedsagelig vil fremkomme i kraft af mindre bytteforholdstab (denne effekt forsvinder i tabel IV.6 helt i afrundingen af tallene). Hertil kommer, at forskydningen i indkomstfordelingen i dette tilfælde bliver mindre. Forskellen mellem de to alternativer vil altså generelt være størst ved en international lavkonjunktur og mindst ved en international højkonjunktur. Det sidste er der som omtalt i kapitel I ikke større udsigt til.

*Variation i energi-
prisstigningerne*

16. I række 4 i tabel IV.6 er vist konsekvenserne af en fordobling af den årlige realprisstigning på importeret energi i perioden 1982-90 fra de i grundforløbet forudsatte 3 pct. til 6 pct. p.a. Hvorvidt der hermed er tale om et overkantsskøn i alternativberegningen er svært at vurdere. På kortere sigt er der fortsat en fundamental usikkerhed omkring oliepriserne. På lidt længere sigt begrænses de mulige olieprisstigninger imidlertid af substitutionsmuligheder i form af inddragelse af alternative energikil-

der i energiforsyningen, jfr. diskussionen heraf i formandskabets redegørelse fra juni 1980.

Beregningerne viser, at der med en større energiprisstigning må regnes med en væsentlig svagere forbrugsstigning, og nedgangen bliver størst ved strategi I fordi også produktion og beskæftigelse falder. Hertil kommer, at alt taler for en negativ sammenhæng mellem eksportvækst og energiprisstigninger. Stiger energipriserne væsentligt mere end i udgangsskønnet, skulle eksportprognosen derfor også nedjusteres.⁶

B. Krav til den økonomiske politik i fuld-beskæftigelsesalternativet

17. Gennem analysen ovenfor er det efter formandskabets opfattelse sandsynliggjort, at det – selv i tilfælde af en relativt lav vækst i udlandet, og selv om Danmark står i en særlig ugunstig udgangsposition – i princippet skulle være muligt at ændre den danske økonomiske situation således, at der i løbet af et tiår både kan opnås ligevægt på betalingsbalancen og en høj beskæftigelsesgrad. Men det står også klart, at det under de nævnte forudsætninger om udlandskonjunkturerne vil kræve en betydelig relativ nedsættelse af det danske omkostnings- og prisniveau at nå dette mål.

Ud fra de hidtidige erfaringer er det næppe realistisk at regne med, at de fornødne konkurrenceevneforbedringer kan opnås alene ved indkomstpolitik. Hvis konkurrenceevnepolitikken skal have mulighed for at lykkes i et sådant omfang, som det her er forudsat, må man regne med, at ikke blot indkomstpolitik, men i et vist omfang også valutakurspolitik må tages i anvendelse, således som det også har været tilfældet i 1979–80.⁷

Vægtfordelingen mellem indkomst- og valutakurspolitik

Med hensyn til den nærmere udformning af konkurrenceevnestrategien gælder det naturligvis, at jo mere vellykket indkomstpolitikken kan blive, altså jo mere det lykkes at dæmpe de rent

6. Med stigende energipriser vokser værdien af den danske olie- og gasproduktion. I alternativ-beregningen er denne besparelse på energiimporten antaget at forbedre betalingsbalancen med samme beløb, idet der ikke er regnet med øgede overførsler til udlandet i beregningsperioden som følge af den større indtjening hos DUC's udenlandske parthavere.
7. Strategi II forudsætter konkurrenceevneforbedringer i et omfang svarende til en gentagelse ca. tre gange af de løn- og valutakurspolitiske foranstaltninger, der blev truffet i november/december 1979.

nominelle indkomststigninger, jo mindre bliver også komplikationerne omkring det høje nominelle renteniveau og bl.a. også kapitalgevinstproblematikken (der må forventes aktualiseret igen, selv om ejendomspriserne for tiden er stagnerende eller faldende). Vidtgående anvendelse af kronekursjusteringer, herunder en stor engangsdevaluering, ville skabe risiko for et stærkt opsving i inflationen. Een af konsekvenserne heraf ville være, at man for at opnå en given realændring i omkostningsniveauet måtte gennemføre en så meget større nominal kronenedskrivning.

En politik, hvor den nødvendige forbedring af konkurrenceevnen i meget høj grad må støtte sig på valutakurspolitikken, indebærer altså store problemer. Og hertil kommer, at den takt, hvormed justeringer af den grønne krone kan ventes accepteret af EF, formentlig sætter relativt snævre grænser for, hvor hurtigt man i det hele taget kan gå frem. Uden overensstemmelse mellem kronenedskrivninger og devalueringer af den specielle grønne krone ville Danmark på landbrugsvareområdet gå glip af de fordele, som tilsigtes med en devaluering. Med de afledede omkostningsvirkninger på hjemmemarkedet og med hensyn til importpriserne ville en sådan forskel i kursudviklingen tværtimod få den virkning yderligere at vanskeliggøre landbrugets situation.

*Staten, organisati-
onerne og indkomst-
politikken*

18. Det er værd at understrege at den omstændighed, at regeringen har tilkendegivet ikke at ville gribe ind i den aktuelle overenskomstsituation, naturligvis ikke er ensbetydende med, at der aktuelt ikke kan føres indkomstpoltik. En sådan politik føres også af arbejdsmarkedets parter, idet udfaldet af overenskomstforhandlingerne under alle omstændigheder er af central betydning for den nominelle indkomstudvikling. Det kan måske endda tænkes, at indkomstpoltikken kan komme til at spille en større rolle uden statsligt engagement.

*Kronekursjustering
og pristalsregulering*

I den kombination af indkomst- og valutakurspolitik, som har været ført i 1979-80, har indgreb i pristalsreguleringen været et centralt element. Energipriserne blev taget ud af reguleringspristallet, og der blev ikke givet lønkomensation for kronekursjusteringens prisvirkninger. Hvis pristalsreguleringen videreføres i de kommende overenskomstperioder, må det forventes, at der vil blive behov for nye indgreb, der på tilsvarende måde kan forhindre, at fremtidige kronekursjusteringer automatisk fører til lønstigninger. Selv om den del af de udefra kommende

(eller devalueringsskabe) prisstigninger, der vedrører energien, som nævnt nu er blevet taget ud af reguleringspristallet, er pristalsreguleringen også i sin nuværende form en hæmsko for en politik, der skal forbedre konkurrenceevnen og hvori kronekursjusteringer indgår som et af instrumenterne. Og som anført kommer man næppe uden om fremtidige kronekursjusteringer, hvis konkurrenceevneforbedringen – og dermed drejningen i den økonomiske situation – ikke skal blive for langsom.⁸

Kronekurspolitik, rentepolitik og investeringsudviklingen: et alvorligt dilemma

19. En hovedvanskelighed i forbindelse med en konkurrenceevneforbedrende politik, hvori der også indgår kronejusteringer, ligger i, at en sådan politik skærper behovet for at opretholde en forholdsvis stor mer-rente i forhold til udlandet.⁹ Da der ikke er udsigt til nogen stor nedgang i det internationale renteniveau, betyder dette, at der under en kombineret indkomst- og valutakurspolitik må regnes med et fortsat meget højt renteniveau med deraf følgende negativ påvirkning af investeringerne, der i stedet netop helst skulle være krumtappen i et opsving.

En vækststrategi vil altså stille den økonomiske politik i et alvorligt dilemma: Enten må man basere strategien helt overvejende på indkomstp politik, da det er en mere udstrakt brug af valutakurspolitik, der skaber den her nævnte komplikation. Eller også må de bestående – og i forvejen ganske omfattende – ordninger med selektiv rentestøtte og andre former for tilskud udbygges for at imødegå den renteforhøjende effekt. Men som nævnt synes de indkomstp politiske erfaringer at tilsige, at det har

8. Disse synspunkter kunne føre over i en regulering alene efter de indenlandske omkostninger, hvad der i praksis måtte betyde, at pristalsreguleringen blev erstattet af en taktregulering. Som til alle automatiske indekseringsmekanismer knytter der sig imidlertid også væsentlige problemer til taktreguleringsordninger, først og fremmest i retning af at holde en igangværende inflationsproces i live og med hensyn til at nedsætte incitamenterne til at søge over i de sektorer, som skal ekspandere. Hensynet til at lette strukturomstillingen kræver, at der kan opstå og opretholdes forskelle i aflønningen på de forskellige områder.
9. Uanset de eksisterende restriktioner for kapitalbevægelserne, ville forventninger om kronekursjusteringer kunne fremkalde sådanne økonomiske dispositioner og omlægninger (f.eks. i form af fremskyndet import og fremskyndet betaling for importen, udskudt eksport og udskudt hjemtagelse af betalingen for eksporten, en lang række kapitalomlægninger etc.), at dette kunne true valutabeholdningen, hvis ikke renteforholdene påvirkede dispositionerne i modsat retning. Dette vil navnlig være tilfældet, når man har indrettet sig på en stor privat låneoptagning i udlandet.

lange udsigter med en konkurrenceevneforbedring baseret på ren indkomstpolitik. Og i rentetilskudsalternativet melder der sig blandt andet store problemer med hensyn til, hvordan man kan indrette en sådan politik, således at der fortsat sikres en tilstrækkelig stor privat kapitalimport. Det er nok også tvivlsomt, hvor effektiv en tilskudspolitik er som instrument til mere varigt at stimulere investeringerne, medmindre der er tale om ordninger af en generel og forholdsvis automatisk virkende karakter, så tilskuddene i videst mulige omfang kan sidestilles med en rentenedsættelse.

Statslig valutakursgaranti

20. Som en mulig løsning af dilemmaet – som det dog givetvis ville blive svært at få accepteret i EF – har det været nævnt, at staten kunne påtage sig en valutakursgaranti, således at man helt eller delvist dækkede fremtidige opskrivninger af udlandslån i det omfang, sådanne opskrivninger kunne henføres specielt til den danske valutakurspolitik. Herved ville man samtidig få løst det problem som ligger i, at mange virksomheder af hensyn til konsekvenserne for deres udlandsgæld nærer frygt for en devaluering, selv om den forbedrer deres løbende indtjening. Som diskuteres i tidligere redegørelser¹⁰ betyder indtjeningsforbedringen i de fleste tilfælde reelt langt mere for virksomhedernes hele stilling og fremtid end gældsopskrivningen. Men frygten er en realitet, som er med til at lægge bindinger på den økonomiske politik og med til at skabe et investeringsdødvande.

En statslig valutakursgaranti ville naturligvis – hvis den blev accepteret af EF – medføre ret betydelige offentlige udgifter i tilfælde af en dansk valutakursnedskrivning. Det har derfor også undertiden været nævnt som modargument, at dette i sig selv kunne blokere for nødvendige kronekursjusteringer. Ud fra en samfundsøkonomisk vurdering kan det imidlertid ikke være afgørende, hvorledes statsfinanserne umiddelbart ville blive påvirket. Det afgørende må her være, at man ved at forfølge strategi II opnår mulighed for effektivt at dreje den økonomiske situation således, at der kan skabes balance i løbet af et tiår. Som biprodukt af en sådan udvikling kan der som tidligere nævnt forventes at ske en forbedring af saldoen på de offentlige budgetter, således at der igen fremkommer et budgetoverskud.

10. Jfr. redegørelserne Dansk Økonomi, maj 1977 og maj 1979.

Udvidede K-låneordninger

21. Især i betragtning af, at en statslig valutakursgaranti vil være af tvivlsom EF-medholdelighed, fremstår en udvidelse af den såkaldte K-låneordning som den løsning, man nok i praksis især må satse på. K-låneordningen giver inden for nærmere fastsatte rammer virksomhederne mulighed for at få anlægskreditter stillet til rådighed til en rente, der svarer til udlandets, men uden at de har nogen valutakursrisiko på lånet. Vil man satse på en vækststrategi, er der imidlertid ikke alene behov for en udvidelse af mulighederne for anlægskreditter på disse vilkår. Ved det gældende renteniveau er der utvivlsomt også behov for, at virksomhederne kan optage driftskreditter på gunstige vilkår. Landbruget står med et særlig påtrængende behov herfor, men der er ikke grund til at tro, at problemet er begrænset til landbruget.

En udvidelse af rentefavørerne til visse områder og erhverv vil let få til konsekvens, at andre områder så skal betale en endnu højere rente end nu, ligesom det kan reducere den private låntagning i udlandet i forhold til hvad den ellers ville være. Der findes imidlertid ingen problemfri veje ud af krisen.

Det er også værd at præcisere, at det finansielle pres, virksomhederne befinder sig i som følge af den høje rente, for en del er et resultat af de forvridninger, der som tidligere omtalt indtræder på de finansielle markeder, når vilkårene for traditionelle lån skal tilpasses til forholdene i et inflationssamfund. Det samme problem har man også i udlandet, og i flere lande er problemet og de mulige problemløsninger genstand for stigende diskussion.

Konflikt om formuefordelingen?

22. Vækstalternativet indebærer som tidligere omtalt en meget kraftig stigning i investeringerne i beregningsperioden og en endnu større stigning i den samlede opsparing, idet denne ud over investeringerne også skal dække opretningen af betalingsbalancen. Spørgsmålet om ejendomsretsforholdene i forbindelse med kapitaltilvæksten kan derfor blive et væsentligt økonomisk-politisk problem, idet der med vækstalternativets investeringsforudsætninger sker en betragtelig forøgelse af produktionsapparatet i den private sektor. – Som flere gange fremhævet er denne forøgelse af produktionsapparatet på sin side en væsentlig forudsætning for, at man ikke skal få cementeret arbejdsløsheden langt ind i 1990'erne.

C. Opbremningen i den offentlige sektor

*Betalingsbalancen og
opbremningen af
den offentlige sektor*

23. Som vist ovenfor i afsnittet om, hvorledes resultaterne af fremregningerne påvirkes gennem ændringer i forudsætningerne om bl.a. den offentlige sektors vækst, har det ved høj ledighed kun en lille virkning på betalingsbalancen, om den offentlige sektors køb af varer og tjenester er lidt større eller mindre. En kraftig forbedring af betalingsbalancen kan kun opnås ved enten at ekspandere produktionen i betalingsbalanceerhvervene eller ved at presse den øvrige indenlandske efterspørgsel, herunder især det private forbrug, tilbage.¹¹

*Konsekvenser for
skattetrykket*

Med den vægt, der i den økonomiske politik må lægges på betalingsbalancehensynet, får det forhold, at en opbremning af det offentlige forbrug og de offentlige investeringer kun har lille betalingsbalancevirkning, igen til konsekvens, at en sådan opbremning kun giver ringe mulighed for begrænsning af skattetrykket, medmindre det fortrinsvis drejer sig om opbremning på områder med stor forskel mellem løn og arbejdsløshedsdagpenge.

I en situation, hvor man igen nærmer sig fuld beskæftigelse, bliver vækstmulighederne i hver af de to sektorer (den private og den offentlige) naturligvis – som det også er trådt tydeligt frem i langtidsberegningerne – i langt højere grad afhængige af, hvor stærkt man ønsker, at den anden sektor skal ekspandere. Da det tager tid at ændre på beskæftigelsesfordelingen mellem sektorerne, må man imidlertid i god tid begynde at indrette sig på den erhvervsfordeling man ønsker, når den fulde beskæftigelse er nået. Man kan med andre ord ikke fortolke beregningsresultaterne derhen, at man ved at variere den offentlige sektors størrelse altid kan sikre en høj beskæftigelsesgrad. Men resultaterne illustrerer, at der er et påtrængende behov for parallelitet mellem besparelspolitikken og den konkurrenceevneforbedrende politik.

Samtidig indebærer de nævnte sammenhænge, at jo mere det danske samfund af den ene eller den anden grund bliver presset over i retning af strategi I (den rene sparelinie), jo mere må besparelsesbestræbelserne med hensyn til det offentliges udgifter

11. En begrænsning af de erhvervs-mæssige investeringer giver på kort sigt en endnu større betalingsbalanceforbedring end en begrænsning af det private forbrug. Men det siger sig selv, at dette på længere sigt underminerer produktionen, eksporten og beskæftigelsen.

ventes drejet over på indkomstoverførslerne, som er en kategori af offentlige udgifter, hvor besparelser har stor importvirkning og relativt lille beskæftigelsesvirkning.

D. Afsluttende bemærkninger omkring arbejdsmarkedspolitikken, uddannelsespolitikken og spørgsmålet om »teknologisk arbejdsløshed«

*Sider af paradoks-
problemet trådt i
baggrunden*

24. Det er med til at karakterisere den nuværende situation og det dybtgående omslag, der er sket i løbet af blot nogle få måneder, at diskussionen omkring 'paradoksproblemet' på arbejdsmarkedet (den samtidige forekomst af arbejdskraftmangel og en stor registreret arbejdsløshed) stort set synes forstummet. Dette er næppe i første række et resultat af de ændringer, der er sket i dagpengereglerne etc., men afspejler utvivlsomt først og fremmest, at virksomhederne i almindelighed ikke længere mangler arbejdskraft ved det gældende lønniveau. Virkeliggøres strategi II, vil virksomhederne i betalingsbalanceerhvervene igen ret hurtigt komme i den situation at skulle trække arbejdskraft til sig. Det vil her være afgørende for strategi II-politikkens succes, om man via arbejdsmarkedspolitikken er i stand til at sikre, at denne arbejdskraftefterspørgsel kan imødekommes på tilfredsstillende måde.

Een side af paradoksproblemet må antages at eksistere videre også i den helt aktuelle situation, idet der utvivlsomt er mange potentielle jobmuligheder, der ikke kommer til udførelse, fordi de pågældende områder ikke kan betale en løn, der svarer til garantilønnen. Som fremhævet i flere tidligere redegørelser lader kravet om en »retfærdig lønstruktur« sig vanskeligt forene med den måde en økonomi som den danske fungerer på. Selv om det er svært at skaffe håndfast dokumentation derfor, synes der ikke at være tvivl om, at garantilønnens højde bidrager til at reducere arbejdskraftefterspørgselen særlig meget for visse svagt stillede grupper, jfr. herved især diskussionen om ungdomsarbejdsløsheden.

Den måske endnu mere tungtvejende side af paradoksproblemet, der består i, at det offentlige uddannelsessystem, særlig hvad de længere varende uddannelser angår, i så høj grad har været indrettet på at skabe et arbejdskraftudbud til ansættelse i den offentlige sektor, består naturligvis videre og vil få yderligere forøget vægt under den forstærkede opbremsning af den offentli-

ge sektor. For de pågældende grupper er der et særlig stort behov for, at opbremsningspolitikken bliver fulgt op af en konkurrenceevneforbedrende politik. Uden dette vil mange i de pågældende uddannelseskategorier få meget svært ved overhovedet at vinde fodfæste på arbejdsmarkedet. Det siger sig selv, at der samtidig er et udtalt behov for, at der for alvor bliver sat ind på at indrette uddannelsessystemet således, at man i størst mulige udstrækning kan få udbuddet på arbejdsmarkedet til at svare til de uddannelses- og færdighedskategorier, der efterspørges.

Diskussionen om teknologisk arbejdsløshed

25. I den senere tid har den arbejdsmarkedspolitiske diskussion, såvel i Danmark som i udlandet, i ret høj grad drejet sig om frygten for såkaldt teknologisk arbejdsløshed. Diskussionen fra 1950'erne og 1960'erne om fare for massearbejdsløshed som følge af automatisering er i et vist omfang blusset op igen. Baggrunden er blandt andet udviklingen inden for mikroelektronikken, kombineret med datateknikken, der af mange betragtes som et spring i den tekniske udvikling, der vil overflødiggøre megen arbejdskraft. Men i øvrigt peges der ofte på tekniske forandringer over en bred front som årsag til en fremtidig strukturel arbejdsløshed af betydeligt omfang.

Årsagerne til den nuværende krise ligger andetsteds

Efter den analyse, der er foretaget i nærværende redegørelse, må årsagerne til den nuværende store internationale arbejdsløshed søges andetsteds, nemlig først og fremmest i de internationale betalingsbalancespændinger og de fortsat stærke internationale inflationstendenser kombineret med en økonomisk politik, der har til hovedformål at bekæmpe inflationen. Tanken om en igangværende teknisk udvikling som generel arbejdsløshedsårsag kontrasterer stærkt med de i redegørelsen beskrevne tendenser i produktivitetsudviklingen. Et kraftigt spring i den tekniske udvikling måtte blandt andet manifestere sig som en særlig stærk stigning i arbejdsproduktiviteten, således som man sædvanligvis opgør denne. Den faktiske udvikling har som påvist været den modsatte.

Men omstillingsproblemer

Medens der altså nok næres en overdreven frygt for konsekvenserne af en generelt hurtigere produktivitetstigning, er der naturligvis reelle problemer forbundet med særlig store produktivitetstigninger i enkeltsektorer. Introduktion af ny teknik på en virksomhed eller i en branche vil uvægerligt stille krav om omstilling af arbejdsstyrken til nye funktioner, og omstillingen kan

være betinget af oplæring, omskoling og eventuelt flytning til en anden virksomhed i en anden branche.

Især i den nuværende arbejdsløshedssituation kan problemerne føles særligt akutte og »teknologispring« stiller store krav til omstillingsevnen på arbejdsmarkedet. Selv om højere produktivitetstigninger i sig selv medfører en forbedring af konkurrenceevnen (sammenlignet med hvad den ellers ville være) og endvidere fører til større indenlandsk efterspørgsel i kraft af den ledsagende større stigning i realindkomsterne, kan man heller ikke uden videre regne med, at disse positive beskæftigelseseffekter af en højere produktivitetstigning automatisk er større end den »frisættelsevirkning«, der ligger i, at der med en større produktivitetstigning skal et mindre antal personer til for at præstere en given produktion.

Produktivitet og dynamik

Det er imidlertid nødvendigt at anskue problemerne omkring beskæftigelse, produktivitet, konkurrenceevne og betalingsbalance i den dynamiske sammenhæng, hvori de hører hjemme. Specielt i en økonomi med en så stor udenrigshandel som den danske er tekniske fremskridt et væsentligt element i de mange former for konkurrenceevnepolitik, der nødvendigvis må føres. De konkurrenceudsatte erhverv kan ikke uden at det går ud over deres konkurrencesituation undlade at tage ny teknik i brug, hvis denne anvendes i konkurrentlandene. For disse erhverv gælder det snarere om at være forrest i udviklingen og ibrugtagningen af ny teknik.¹²

Teknologiaftaler

I de erhverv som er beskyttet mod udenlandsk konkurrence, er der større muligheder for etablering af teknologiaftaler m.v. (til regulering af bl.a. den takt hvori ny teknik tages i anvendelse); men det må erindres, at hjemmemarkedserhvervenes priser både har betydning for reallønnens udvikling og er omkostninger for konkurrenceerhvervene.

Produktivitet og realløn

Som tidligere nævnt vil de økonomisk-politiske indgreb, der skal til for at dreje den økonomiske udvikling væk fra grundforløbet, utvivlsomt have lettere ved at blive accepteret, hvis der også efter indgrebene bliver tale om en vis realindkomststigning for de i

12. Teoretisk kunne man tænke sig, at der kunne kompenseres for en eventuel tilbageblevethed i teknisk udvikling ved et tilsvarende lavere real- og nominallønniveau end i konkurrentlandene. Det er imidlertid tvivlsomt, om den reallønuudvikling, dette ville indebære på langt sigt, ville kunne accepteres.

forvejen beskæftigede, end hvis der i stedet bliver en meget langvarig reallønpause. Reaktionerne mod indgreb i de disponible realindkomster kan bevirke, at der bliver en større forskel mellem virkningerne af alternative strategier, end det fremgår af modeleksperimenterne. Strategi I vil da føre til et endnu mere ugunstigt forløb end skitseret.

Det bør også nævnes, at det med den større arbejdskraftefterspørgsel i strategi II vil blive langt lettere at løse de mobilitetsproblemer på arbejdsmarkedet, som indførelse af ny teknik kan give anledning til. Erfaringerne fra 1960'erne synes at vise, at mobilitetsproblemerne i vid udstrækning løser sig selv, når der råder en livlig efterspørgsel på arbejdsmarkedet. Omvendt er det et selvstændigt problem i forbindelse med såvel udgangsforløbet som strategi I, at det her kan blive vanskeligere at vinde forståelse for indførelsen af ny arbejdsbesparende teknik, jfr. diskussionen om tryghedsaftaler.

Udover det, der kort er nævnt ovenfor om mulighederne for teknologiaftaler i de forskellige sektorer af økonomien, skal problemstillingen omkring sådanne aftaler ikke behandles nærmere her. Det er dog vigtigt at fremhæve, at beskæftigelsesproblemer i forbindelse med introduktion af ny teknik ikke bør føre til, at der sker en fastfrysning af arbejdskraften på de enkelte virksomheder eller i de enkelte brancher. Resultatet af en sådan politik ville være en generel formindskelse af økonomiens omstillings- og tilpasningsmuligheder, hvilket i sidste ende ville stille sig i vejen for en løsning af de samfundsøkonomiske problemer på længere sigt.

Sammenfatning

Som en sammenfatning på diskussionen om teknologisk arbejdsløshed skal anføres, at de strukturproblemer, der kan opstå på grund af den tekniske udvikling, må ses i snæver sammenhæng med de generelle økonomiske balanceproblemer. Mulighederne for, at sådanne strukturproblemer kan løses på en tilfredsstillende måde, hænger i afgørende grad sammen med mulighederne for at genskabe et højt væksttempo i økonomien. Set i en langtidssammenhæng er det lettere at genskabe en høj beskæftigelsesgrad, hvis der bliver tale om hurtige tekniske fremskridt, end hvis man holder igen på investeringsudviklingen og den tekniske udvikling. Det har derfor antagelig også meget på sig, når teknologisk arbejdsløshed undertiden er blevet karakteriseret som den arbejdsløshed, der opstår, hvis man ikke følger med i den teknologiske udvikling.

Blagstabel til kapitel IV. Pris- og mængdevirkninger i udenrigshandelen ved en relativ sænkning af det indenlandske omkostningsniveau med 10 pct.

	Pris i udenlandsk valuta	Relativ pris ¹⁾	Mængde					
			År 1	År 2	År 3	År 4	År 5	År 6
– procentændring i forhold til udgangsskøn –								
Eksport								
Industrivarer	-2.5	-2.5	1.0	2.1	3.2	4.2	5.3	6.4
Landbrugsvarer	-1.0	-1.0	0.4	0.8	1.3	1.7	2.1	2.6
Skibe og fly	-2.5	-2.5	1.0	2.1	3.2	4.2	5.3	6.4
Turistindtægter	-5.8	-5.8	6.0	6.4	6.9	7.3	7.7	8.1
Øvrige tjenester	-2.5	-2.5	1.0	2.1	3.2	4.2	5.3	6.4
Import								
Færdigvarer	0	5.5	-4.4	-6.5	-8.6	-8.6	-8.6	-8.6
Råvarer	0	10.0	0.0	-1.2	-2.3	-3.5	-3.5	-3.5
Energi	0	10.0	-1.2	-1.6	-2.1	-2.1	-2.1	-2.1
Turistudgifter	0	5.8	0.0	-0.7	-1.3	-1.9	-2.5	-2.5
Øvrige tjenester	0	10.0	0.0	-1.0	-2.0	-3.0	-4.0	-4.0

Anm.: De i tabellen viste tal for mængdeændringerne angiver kun de direkte virkninger af ændringer i de relative priser. På importsiden påvirkes mængderne desuden af ændringer i produktion og efterspørgsel.

For importen af færdigvarer, råvarer og energi er benyttet estimerede priselasticiteter (mængdeændring i forhold til ændring i den relative pris), mens disse for de øvrige varegrupper er mere skønsmæssigt fastlagt.

1) Den relative pris angiver på eksportsiden forholdet mellem priserne på dansk og udenlandsk producerede varer og på importsiden forholdet mellem prisen på importerede varer og prisen på de danske produkter der konkurrerer hermed. (For importen af råvarer, energi samt øvrige tjenester stilles importprisen overfor den produktivetskorrigerede timeløn).

29. Dansk økonomi, april 1976. De ændrede tendenser i international økonomisk politik. Er beskæftigelseskrisen strukturel? 15 kr.
30. Dansk økonomi, november 1976. Fortsat international lavkonjunktur? Balanceproblemer for dansk økonomi til 1980. Den økonomiske fordeling. 20 kr.
31. Dansk økonomi, maj 1977. Livsindkomstberegninger. Formueforskydninger under inflation. 20 kr.
32. Dansk økonomi, december 1977. Valutakurspolitik og indkomstpolitik. Arbejdskrafttilskud. Investeringsituationen i landbruget. 25 kr.
33. Dansk økonomi, maj 1978. Konjunktursituationen. Perspektiver for dansk økonomi og økonomisk politik på længere sigt. Krav til en dansk indkomstpolitik. 25 kr.
34. Dansk økonomi, november 1978. Konjunktursituationen. Produktivitetsstigninger, arbejdsløshed og realøkonomisk råderum. Arbejdsløshed og dagpengeregler. Arbejdstidsforkortelse som instrument i konjunkturpolitikken. 25 kr.
35. Dansk økonomi, maj 1979. Konjunkturtendenserne. Blokeringer og løsningsmuligheder i den økonomiske politik. International valutapolitik – EMS. 27,50 kr.
36. Dansk økonomi, september 1979. Konjunktursituationen. 18 kr.
37. Dansk økonomi og energiproblemerne, juni 1980. 30 kr.
38. Dansk økonomi, december 1980. 25 kr.

ANDRE PUBLIKATIONER

Jørgen Hansen og Martin Paldam: SMEC. En kvartalsmodel af den danske økonomi. Udgivet i samarbejde mellem Københavns Universitets Økonomiske Institut og Det økonomiske Råds Sekretariat. 1973. 20 kr. incl. 18 pct. moms.

Jørgen Rosted, Alexander Schaumann og Christen Sørensen: SMEC II. Måling af finanspolitikens aktivitetsevirkninger. Det økonomiske Råds Sekretariat. 1974. (Udsolgt).

Christen Sørensen: MICS. En mikro simulationsmodel for lønmodtagerhusstande. Det økonomiske Råds Sekretariat. 1977. 15 kr. (sælges kun fra Det økonomiske Råds Sekretariat).

Jan Fabritius, Dan Knudsen, Alexander Schaumann, Erik Steen Sørensen, Torben Visholm: SMEC III. Det økonomiske Råds Sekretariat. 1979. 20 kr.

Det økonomiske Råd, Sekretariatet
Nørre Voldgade 68
1358 København K.
Telefon: 01 - 13 51 28

Forlag: Direktoratet for statens indkøb
Distribution til boghandelen gennem
Danske Boghandleres Kommissionsanstalt

Pris 25 kr. incl. moms

ISBN 87-503-3538-3
Fi27-39

AiO Tryk as, Odense